

ІЗМАЇЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

На правах рукопису

Звєкова Вікторія Корніївна

УДК: 378.637.233 + 372.013

**ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧОГО
ДОЗВІЛЛЯ ШКОЛЯРІВ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

**Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук**

**Науковий керівник:
Князян Маріанна Олексіївна,
доктор педагогічних наук,
доцент**

Ізмаїл – 2009

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Розділ I. Організація здоров'язберігаючого дозвілля школярів як педагогічна проблема.....	11
1.1. Науково-теоретичні підходи дослідження проблеми організації здоров'язберігаючого дозвілля.....	11
1.2. Психолого-педагогічна сутність феномена „здоров'язберігаюче дозвілля школярів”.....	23
1.3. Компонентно-структурний аналіз здоров'язберігаючого дозвілля школярів.....	39
Висновки з розділу I.....	50
Розділ II. Теоретичні засади забезпечення готовності студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів.....	54
2.1. Сутність готовності студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів.....	54
2.2. Аналіз критеріїв, показників, характеристика рівнів готовності майбутніх учителів до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів.....	81
2.3. Діагностування стану готовності майбутніх учителів до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів.....	88
Висновки з розділу II.....	105
Розділ III. Експериментальна модель підготовки майбутніх учителів до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів.....	110
3.1. Загальна характеристика структурно-функціональної моделі формування готовності студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів	110
3.2. Аналіз дидактичної потужності методів експериментальної моделі у ході реалізації педагогічних умов.....	117

3.2.1. Активізація пізнавальної діяльності студентів бакалаврату та магістратури у процесі вивчення дисциплін педагогічного циклу як засобу формування індивідуального наукового фонду майбутніх учителів.....	117
3.2.2. Оптимізація тренінгової діяльності зі студентами в ході роботи проблемних груп щодо поетапного оволодіння технологіями організації здоров'язберігаючого дозвілля.....	130
3.2.3. Використання потенціалу педагогічної практики з метою забезпечення самостійності продуктивної діяльності студентів з удосконалення дозвіллевого здоров'язбереження учнів.....	138
3.3. Результати сформованості готовності студентів до початку й після закінчення формувального експерименту.....	155
Висновки з розділу III.....	169
Висновки.....	174
Список використаних джерел.....	178
Додатки.....	199

ВСТУП

Актуальність дослідження зумовлюється необхідністю професійної підготовки вчителів, здатних до забезпечення інноваційної спрямованості національної освіти, створенням умов багатостороннього духовного, культурного, фізичного, розумового розвитку дітей і молоді, виховання у них прагнення до самоствердження та самореалізації упродовж життя, про що наголошується у Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті.

Виховання у молоді цінностей здорового способу життя є одним із пріоритетних напрямів розвитку національної освіти. Сьогодні неабиякої значущості набуває проблема збереження дітей від наркоманії, алкоголізму, девіантної поведінки, саме тому забезпечення здоров'язберігаючого дозвілля школярів є особливо важливим. У педагогічній науці склалися певні напрями дослідження окресленої проблеми: філософські та методологічні засади оптимізації виховання школярів, зокрема й організації здоров'язберігаючого дозвілля (І.Бех, Н.Бібік, А.Богущ, Н.Денисенко, І.Зязюн, В.Кремень, С.Максименко, О.Савченко, О.Сухомлинська, В.Сухомлинський, Т.Титаренко); питання професійної підготовки педагогічних кадрів (Є.Барбіна, Г.Васянович, О.Глузман, В.Гриньова, Е.Карпова, Н.Кічук, З.Курлянд, А.Линенко, С.Литвиненко, А.Маркова, Г.Нагорна, В.Радул, С.Сисоєва, Р.Хмельюк, О.Цокур); науково-теоретичні аспекти забезпечення здоров'язбереження дітей і молоді (С.Болтівець, Г.Власюк, О.Завгородня, Н.Коцур, Г.Кривошесєва, В.Нестеренко, С.Омельченко); сутність, структура та функції дозвіллевої діяльності (І.Бойчев, О.Молчан, І.Петрова, Ю.Стрельцов, Б.Титов, Г.Усачова, Н.Яременко).

Втім, проблема підготовки студентів до забезпечення ефективного здоров'язбереження дітей, зокрема засобами дозвіллевої діяльності, залишається поки що не розкритою.

Отже, наявність низки суперечностей, а саме:

- між актуалізацією необхідності формування молодого покоління, яке є психічно, соціально й фізично здоровим – з одного боку, й відсутністю ефективних засобів забезпечення здоров'язбереження дітей шкільного віку – з іншого;

- між вимогами щодо розвитку інноваційної людини, самодостатньої демократичної особистості, що є умовою формування громадянського суспільства, правової держави – з одного боку, та низьким рівнем активізації суб'єктної позиції учня, його творчості, рефлексії, самостійності в навчально-виховному процесі – з іншого;

- між орієнтацією цілісного освітнього процесу в загальноєвропейському та світовому контексті на підвищення рівня життя кожної людини, забезпечення умов для її самореалізації, самоактуалізації, самовдосконалення – з одного боку, та розповсюдженістю шкідливих звичок у дітей і молоді, низькою культурою здоров'я, відсутністю знань про засоби здорового способу життя – з іншого;

- між необхідністю спеціальної підготовки майбутніх учителів до організації здоров'язберігаючого дозвілля учнів – з одного боку, та відсутністю відповідних технологій забезпечення цього процесу – з іншого, зумовило вибір теми дослідження „Підготовка майбутніх учителів до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів”.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до теми кафедри загальної та соціальної педагогіки „Формування професійної мобільності фахівців соціально-педагогічної сфери в системі різнорівневої підготовки” (№ 0100U000958), що входить до плану наукових досліджень Ізмаїльського державного гуманітарного університету.

Тему затверджено на засіданні вченої ради Ізмаїльського державного гуманітарного університету (протокол № 6 від 13.04.2006) та закординовано Радою з координації наукових досліджень Академії педагогічних наук України в галузі педагогіки і психології (протокол № 6 від 27.06.2006).

Автором досліджено теоретичні засади підготовки студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля дітей і на підставі цього розроблено цілісну технологію її впровадження в навчально-виховний процес вищого закладу освіти.

Мета дослідження – розробити, теоретично обґрунтувати й апробувати структурно-функціональну модель формування готовності майбутніх учителів до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів та педагогічні умови її впровадження.

Завдання дослідження:

1. Визначити і науково обґрунтувати феномен „готовність студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів”, уточнити сутність і структуру понять „здоров'язберігаюче дозвілля школярів”, „здоров'язбереження”, „дозвілля”.

2. Виявити критерії і показники, схарактеризувати рівні готовності студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів.

3. Визначити педагогічні умови формування готовності студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів.

4. Розробити структурно-функціональну модель формування готовності студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів й експериментально перевірити її ефективність.

Об'єкт дослідження – професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів.

Гіпотеза дослідження - формування готовності майбутніх учителів до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів відбуватиметься більш ефективно, якщо реалізувати такі педагогічні умови:

- активізація пізнавальної діяльності студентів бакалаврату та магістратури у процесі вивчення дисциплін педагогічного циклу як засобу формування індивідуального наукового фонду майбутніх учителів щодо

сутності, структури та характеристик здоров'язберігаючого дозвілля школярів;

- оптимізація тренінгової діяльності зі студентами в ході роботи проблемних груп щодо поетапного оволодіння технологіями організації здоров'язберігаючого дозвілля;

- використання потенціалу педагогічної практики з метою забезпечення самостійності продуктивної діяльності студентів з удосконалення дозвіллевого здоров'язбереження учнів.

Методи дослідження: 1) теоретичні: системний аналіз та узагальнення філософської, соціологічної, психологічної, педагогічної наукової літератури, навчально-методичної та інструктивно-нормативної документації для визначення й обґрунтування феномена „готовність студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів”, розкриття його компонентно-структурного складу, уточнення сутності й структури поняття „здоров'язберігаюче дозвілля школярів”, систематизації досвіду організації здоров'язбереження дітей і молоді; 2) емпіричні: педагогічне спостереження, аналіз результатів діяльності студентів, бесіди, анкетування, метод експертних оцінок та самооцінок, контрольне тестування для виявлення рівня сформованості компонентів готовності студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів; педагогічний експеримент (етапи – діагностувальний, констатувальний, формувальний), що передбачав формування готовності майбутніх фахівців до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів шляхом активного включення студентів в експериментальну структурно-функціональну модель педагогічних заходів. Методи математичної статистики, які дозволили виявити вплив експериментальної моделі на процес формування компонентів готовності студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля учнів.

Базою дослідження виступили факультет іноземних мов і педагогічний факультет Ізмаїльського державного гуманітарного університету, факультет початкових класів Тернопільського національного

педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, факультет романо-германської філології Одеського національного університету імені І.І.Мечникова. Всього на формувальному етапі педагогічного експерименту взяло участь 210 студентів.

Наукова новизна дослідження:

- вперше визначено і науково обґрунтовано феномен „готовність студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів”, розкрито його компоненти (мотиваційний, змістовий, технологічний), висвітлено педагогічні умови (активізація пізнавальної діяльності студентів бакалаврату та магістратури у процесі вивчення дисциплін педагогічного циклу як засобу формування індивідуального наукового фонду майбутніх учителів щодо сутності, структури та характеристик здоров'язберігаючого дозвілля школярів; оптимізація тренінгової діяльності зі студентами у ході роботи проблемних груп, котра передбачає поетапне оволодіння технологіями організації здоров'язберігаючого дозвілля; використання потенціалу педагогічної практики з метою забезпечення самостійності продуктивної діяльності студентів з удосконалення дозвіллевого здоров'язбереження учнів) формування готовності студентів; виявлено критерії та показники готовності до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів: мотиваційний (показники: задоволення участю в організації здоров'язберігаючого дозвілля учнів, домінування внутрішніх або зовнішніх індивідуальних і соціальних мотивів, виявлення прагнення до саморозвитку в цій діяльності), інформаційно-знаннієвий (показники: володіння методологічними, професійно-теоретичними й професійно-прикладними знаннями), процесуально-операційний (показники: сформованість діагностувальних, конструктивних, рефлексивних умінь); схарактеризовано рівні сформованості готовності студентів до організації окресленої діяльності (самостійно-креативний (високий), продуктивний (вищий за середній), репродуктивний (середній), початково-формувальний (низький)); розроблено систему методів діагностики їхньої якості;

- уточнено сутність і структуру понять „здоров'язберігаюче дозвілля школярів” (духовно-ціннісний, когнітивний, фізичний компоненти), „здоров'язбереження”, „дозвілля”;

- дістала подальшого розвитку методика організації самостійної діяльності студентів на етапі педагогічної практики.

Практична значущість дослідження полягає у розробці структурно-функціональної моделі процесу формування готовності студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів, у створенні й апробації системи діагностики рівнів готовності майбутнього вчителя до організації здоров'язбереження дітей. У навчально-виховний процес на етапі професійної підготовки бакалаврів упроваджено модель, відображену в методичних рекомендаціях „Навчально-виховні практики у вищій школі”, „Літня педагогічна практика студентів III – курсу. Щоденник практиканта”, на етапі підготовки бакалаврів і магістрів – методичні рекомендації „Шляхи та засоби підготовки студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів”. Опубліковані науково-методичні матеріали можуть бути використані у практиці педагогічних і гуманітарних університетів, коледжів, закладів післядипломної професійної освіти з метою активізації формування професійної компетентності педагогів у аспекті підвищення ефективності дозвіллевого здоров'язбереження дітей і молоді.

Упровадження результатів дисертаційного дослідження. Результати дослідження упроваджувались у навчально-виховний процес Ізмаїльського державного гуманітарного університету (акт впровадження № 1-7/633 від 04.07.2008), Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (акт впровадження № 783 від 16.10.2008), Одеського національного університету імені І.І.Мечникова (акт впровадження № 231 від 19.06.2008), Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського (акт впровадження № 1 від 28.08.2008), Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (акт впровадження № 742-33/03 від 29.08.2008).

Достовірність результатів дослідження забезпечується методологічним обґрунтуванням вихідних теоретичних положень, застосуванням системи взаємодоповнювальних методів, адекватних меті та завданням дослідження, єдністю кількісного і якісного аналізів експериментальних даних, можливістю відтворення експерименту, співвіднесеністю одержаних результатів з практикою вищої педагогічної школи, різноманітністю статистичної обробки результатів дослідно-експериментальної роботи.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дослідження обговорювалися на міжнародних („Франція та Україна, науково-практичний досвід у контексті діалогу національних культур”, Дніпропетровськ, 2004, 2006, „Проблеми особистості в сучасній науці: результати та перспективи досліджень”, Одеса, 2005), всеукраїнських („Зміст педагогічної практики з іноземних мов студентів мовного ВНЗ в контексті оновлення школи”, Горлівка, 2006) науково-практичних конференціях.

Публікації. Результати дослідження опубліковано у 12 наукових і науково-методичних працях, зокрема: 3 методичні рекомендації, 5 статей у фахових виданнях, 4 статті у наукових збірках і періодичних виданнях.

Структура та обсяг дисертації: дисертаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків до них, загального висновку, списку використаних джерел, додатків. Зміст викладено на 177 сторінках тексту, до якого входять 19 таблиць, 4 діаграми, 1 схема, що займають 2 сторінки основного тексту. Список джерел охоплює 231 найменування.

РОЗДІЛ І

ОРГАНІЗАЦІЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧОГО ДОЗВІЛЛЯ ШКОЛЯРІВ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

1.1. Науково-теоретичні підходи дослідження проблеми організації здоров'язберігаючого дозвілля

Дослідження наукових джерел [12-16; 30-35; 38; 45; 46; 62-64; 86-87; 135; 177-195] свідчить про існування різних наукових напрямів вивчення проблеми організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів. Ці напрями можуть бути класифіковані за сферою висвітлення окресленої проблеми та тактичними цілями реалізації державних програм із здоров'язбереження нації. Серед цих напрямів пріоритетними є *нормативно-правовий, соціально-медичний, педагогічний*.

У контексті *нормативно-правового* напрямку розглядається законодавча база охорони дитинства, права дітей, права та обов'язки батьків, завдання закладів освіти тощо. Найважливішим орієнтиром організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів є положення про охорону дитинства. Як підкреслено в Законі України, охорона дитинства є системою державних та суспільних засобів, спрямованих на забезпечення повноцінного життя, всебічного виховання, розвитку дитини та захисту її прав. Наголошується, що завданням законодавства про охорону дитинства є розширення соціально-правових гарантій дітей, забезпечення фізичного, інтелектуального, культурного розвитку молодого покоління, створення соціально-економічних і правових інститутів з метою захисту прав і законних інтересів дитини в Україні []. Завдання оптимізації здоров'язберігаючого дозвілля школярів витікає з необхідності реалізації таких зазначених у Законі цілей, як створення умов для охорони здоров'я, навчання, виховання, фізичного, психічного, соціального, духовного й інтелектуального розвитку дітей, їх соціально-психологічної адаптації. Особливо слід підкреслити, що в

Законі України „Про охорону дитинства” висувуються й принципи виховання дитини, а саме: необхідність забезпечувати зростання дитини в атмосфері миру, гідності, взаємоповаги, свободи, рівності.

У статті 6 „Право на життя й охорону здоров'я” зазначено, що держава гарантує дитині право на охорону здоров'я, сприяє створенню безпечних умов для життя й здорового розвитку дитини, раціонального харчування, формування навичок здорового способу життя.

Окреслені цілі державної політики мають реалізовуватись у конкретних технологіях організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів.

У дослідженнях, котрі можуть бути віднесені до *соціально-медичного напрямку*, передбачається визначення соціальних умов підвищення якості здоров'язбереження членів суспільства. Ця проблема розглядалася, наприклад, ще в Давньому Єгипті, де принципом здоров'язбереження була нероздільність психічного, духовного і тілесного як чинника не лише міцного здоров'я, але й довголіття. У цьому зв'язку й роль медицини була значно ширшою; вона розглядалася як релігія, філософія, духовна дисципліна, котра виховує особистість існувати в гармонії з життям. Дотриманню гігієнічних правил приділялася неабияка увага: релігійні закони висували суворі вимоги щодо помірності в їжі, чистоти тіла, охайності одягу й помешкання. Саме у зв'язку з цим, греки вважали, що єгиптяни заснували „попереджувальну” (профілактичну) медицину. Наприклад, Геродот писав про мешканців Давнього Єгипту V століття до нашої ери, що вони п'ють тільки з мідних судин, які чистять щодня; плаття носять полотняне, завжди свіжовимите, і це складає для них предмет великої турботи; обрізають волосся і носять парики, вважаючи за краще бути охайними, ніж красивими.

Здоров'язбереження як соціальна проблема мало велике значення й у Давній Греції. Так, Гіппократ у трактаті „Про здоровий спосіб життя” розглядав здоров'я як стан повної гармонії, оскільки організм – це єдина, цілісна, гармонійна система, що здатна до самореалізації. Здоров'я вивчалось не лише через природу людини, але також через її спосіб життя, діяльність та

мислення. Гіппократ наголошував на тому, що якою є діяльність людини, такою є вона сама та її природа. Важливим був духовний, моральний, етичний розвиток молоді, оскільки, на думку давньогрецьких філософів, саме від нього й залежить здоров'я людини й народу. Виховання фізичної досконалості, періодичність занять вправами, підготовка до спортивних змагань були одними з провідних завдань. Будувалися гімнасії та палестри задля тренування молоді, організовувалися ігри, змагання, п'ятибір'я тощо. Піфагор заснував школу, головною метою якої був гармонійний розвиток усіх сфер особистості дитини. З цього приводу філософ наголошував на тому, що людина має бути в гармонії з космічним порядком, вона повинна дотримуватися міри в думках, почуттях та діях, формувати цінності, виявляти стриманість, повагу до вчених минулого. Демокрит уявляв здоров'я як благий стан Духу – коли душа перебуває в спокої та рівновазі. Саме досягнення гармонії в людині – духовної і тілесної, соціальної й біологічної – є запорукою здоров'я. Душевна рівновага, грація, краса тіла, добродішність, відвага, - це є компоненти здорового стилю життя в античні часи. У Давній Спарті фізичне виховання, формування стійкості, витривалості, мужності були найважливішими видами підготовки майбутнього громадянина-воїна. Так, Плутарх у „Мораліях” відзначає: „спартанці вважали, що мізерна їжа робить юнаків більш здоровими, вони не будуть схильні до повноти, а стануть високими на зріст і навіть гарними. Вони вважали, що суха будова тіла забезпечує гнучкість всіх членів, а тучність і повнота цьому заважають” [145, с.483].

У Давньому Римі фізичне загартування молоді набуло неабиякого значення у зв'язку із створенням професійної армії та завойовницькою політикою протягом усього часу існування цієї держави. Наприклад, Цицерон вважав, що їжа й догляд за тілом мають бути спрямованими на збереження саме здоров'я і сил, а не на насолоду. Про згубність негативних рис характеру, шкідливих звичок, непомірності, жадібності висловлювався Сенека, який наголошував, що вміння продовжити життя полягає в умінні не

скорочувати його. В епоху Античності здоров'я набуло соціально-медичної значущості, воно було умовою, критерієм та показником морального, естетичного, етичного, інтелектуального розвитку окремого індивіду й нації в цілому.

Про необхідність досягнення душевної рівноваги йшлося й в епоху Відродження. Так, Леонардо да Вінчі стверджував, що узгодження стихій підтримує людину, а неузгодження – руйнує і губить.

В епоху Середньовіччя пріоритетним було фізичне загартування воїна-лицаря, здатного до бойових дій, виснажливих походів, захисту земель. Виховання сміливості, дисциплінованості, суворості характеру, стійкості, поряд із формуванням християнських цінностей, вважалося необхідним у забезпеченні здоров'я й морально-фізичного розвитку молодого покоління. Отже, узгодженість, рівновага, гармонія, фізичний розвиток, духовне зростання, підготовка до життєвих випробувань полягають в основі забезпечення здоров'язбереження дітей і молоді в Античності, Середньовіччі, Відродженні.

Вивчення історичних аспектів соціально-медичного напряму дослідження проблеми здоров'язбереження дітей і молоді в історії національної педагогічної традиції дозволяє науковцям дійти висновку, що в Україні існували такі підходи щодо її розв'язання, як військово-фізичне та оздоровчо-рекреаційне виховання. У смисловому полі першого підходу – військово-фізичному вихованні – передбачалася підготовка молодого покоління до військової справи, його завданнями були розвиток волі, швидкості, сили, спритності, умінь їздити верхи, стріляти з лука, боротися. Цей вид виховання був провідним у кочових племен: кімерійців, скіфів, сарматів. Стародавні слов'яни відзначалися високим фізичним розвитком, про що згадується візантійськими, арабськими, західноєвропейськими істориками Ібн-Дастом, Ібн-Фадландом, Йорданом, Маврикієм, Прокопієм. У творах цих істориків знаходимо опис образу анта – сміливого, мужнього, стійкого воїна, котрий „іде в бій без панцира і навіть з оголеним торсом,

лише зі списом та щитом” [194, с.25]. Військово-фізичне виховання у стародавніх слов'ян передбачало формування відданості, витривалості, швидкості, сили духу й сили тіла, загартованості. Як наголошують науковці (М.Грушевський, Б.Рибаков), весь життєвий устрій слов'ян був перейнятий фізичними вправами, іграми, часто організовувалися кінні змагання, перегони, лови, боротьба, двобої з ведмедем та биком тощо. І.Крип'якевич, описуючи виховання воїнів в епоху Київської Русі, наголошує: „молодий воїтник мусив пізнати всякі роди зброї, різні способи боротьби та лицарських вправ, мусив навчатися кидати коп'ям, стріляти з лука, володіти мечем і шаблею, рубати топором, їздити верхи конем, ходити на лови, веслувати, боротися рукопаш. Це були тодішні спорти і підготовка до війни” [96, с.37]. Мали місце і лицарські турніри – „руські ігрища”. Великого значення у здоров'язбереженні праукраїнців набуло виховання ідеалу богатиря – людини, яка відзначалася фізичною силою і моральною чистотою.

Традиції Київської Русі зберігалися й в епоху українського козацтва. Описуючи процес створення козацтва, В.Гудзь наголошує на сміливості, відчайдушності, відвазі козаків: „найсміливіші селяни втікали від кріпацтва або вирушали в степ „на уходи” – полювання, рибальство, бортництво. Уходники, загартовуючись у сутичках з мусульманами і католиками, перетворилися у постійних оборонців краю” [46, с.124]. У Запорізькій Січі у молоді, окрім всебічного фізичного розвитку, виховувалися високий патріотизм, відданість козацьким традиціям, людська гідність, волелюбність. У зв'язку з постійною відсутністю чоловіка-козака змінилася соціальна роль жінки: спостерігалось формування „незалежного характеру, високого авторитету української жінки в сім'ї і суспільстві. Іноземці дивувалися їх високій освіченості, рівноправності з чоловіками і звичаю першими свататися до парубків” [46, с.126].

Як зазначає А.Цьось, у контексті другого підходу – оздоровчо-рекреаційному вихованні – пріоритетною була організація таких видів фізичних вправ, що готували людей для полювання, рибальства, мисливства,

роботи на землі, збору врожаю тощо. Як в епоху трипільської культури, так і в прадавніх слов'ян, а також у час Київської Русі, українського Відродження та Просвітництва, з метою активізації здоров'язберігаючого дозвілля широко застосовувалися народні ігри, фізичні вправи, танці, змагання, що склали основу обрядовості.

В історії педагогічної думки неодноразово наголошувалося на тому, що здоров'я людини залежить від її внутрішньої культури, моральної чистоти й поведінки, що відповідає соціальним нормам. Так, в „Уставі Львівської братської школи 1586 року” наголошувалося на тому, що учні повинні „доброчесність і сором мати, висловлювати Богу і його святим честь і острах, родичам і дидаскалам слухняність, всім покору й повагу, собі самому чистоту й цнотливість” [5, с.81]. У творі „Про виховання чад” йдеться, що необхідно „вчить їх... ходінню спокійному, голосу стриманому, мовленню благочинному, їжі й питтю помірному, при дорослих – мовчанню, при мудрих – слухняності, при заможних – покорі, до рівних і молодших любові нелицемірної” [5, с.92].

Дитячі ігри як засіб виховання духовності, культури спілкування й зміцнення здоров'я школярів досліджувалися в наукових працях Є.Покровського, який закликав педагогів і батьків організовувати посильні для дітей ігри, котрі спонукають до руху й сприяють розвитку фізичних і духовних сил. Саме таке дозвілля здоров'язберігаючого характеру, з позиції вченого, є підготовкою до практичного ділового життя людини.

Проблеми гармонізації розумового й фізичного розвитку особистості дитини досліджувалися П.Лесгафтом. Науковець, аналізуючи положення Ж.-Ж.Руссо про необхідність чергування тілесних і мисленнєвих вправ, наполягав на тому, що ефективність навчання забезпечується рівновагою розумових і фізичних занять, що сприяє бадьорості, активізує сприйняття, увагу й пам'ять.

Крізь призму зміцнення психічного здоров'я Є.Водовозовою вивчається проблема врівноваженого фізичного й морального виховання особистості

дитини. Дослідниця підкреслювала, що, якщо звертати увагу лише на фізичний розвиток і при цьому не формувати моральні принципи, любов до праці, прагнення до соціально корисної діяльності, виникає загроза підштовхнути молоду людину на безладне, аморальне життя. Лише моральне, інтелектуальне й фізичне виховання в їх взаємозв'язку здатні забезпечити розвиток особистості, котра перемагає свої пристрасті заради любові до ближнього, має розвинене почуття гідності, є здоровою в психічному, фізичному й соціальному сенсі.

Окреслені наукові позиції є актуальними й сьогодні. Так, Н.Богуцька, С.Толмачова, В.Хільчевська, О.Шахова наголошують на необхідності врахування взаємозв'язку фізичного розвитку школярів та їхніх когнітивних функцій задля забезпечення раціонального режиму навчально-пізнавальної діяльності та відпочинку, котрий сприяє збереженню здоров'я дітей.

Досліджуючи проблеми здоров'язбереження здорової дитини, О.Лук'янова підкреслює, що здоров'я дитини може бути охарактеризоване як стан життєдіяльності, котре відбиває гармонійну єдність фізичних та інтелектуальних сил, а також компенсаторні можливості дитячого організму. Важливими соціальними передумовами забезпечення здоров'язбереження є наявність повної сім'ї, в якій виховується дитина, високої санітарної культури батьків, культури харчування, проведення заходів з профілактики травматизму й захворювань. О.Лук'янова закликає сім'ю, навчальні заклади, суспільство забезпечувати міцний потенціал здоров'я школярів з широкими адаптаційними можливостями.

Отже, в дослідженнях, котрі можуть бути віднесені до соціально-медичного напрямку, в якості пріоритетної вимоги поліпшення стану здоров'я нації висувається здоров'язбереження дітей, котре розглядається як соціальний феномен, провідною умовою формування якого є контроль за рівновагою та взаємодоповненням тілесного, розумового, психо-емоційного розвитку дитини, формування культури здорового способу життя у кожного індивіда, сім'ї, суспільства. Здоров'язберігаюче дозвілля школярів може бути

ефективним лише за обставин використання різноманітної за характером ігрової або трудової соціально корисної діяльності, що прицільно впливає на формування їхніх моральних якостей, інтелекту, фізичних сил.

Педагогічний напрям концентрує дослідження, які відбивають методологічні та суто професійні аспекти проблеми організації здоров'язберігаючого дозвілля, що й зумовило необхідність класифікації наукових робіт за такими аспектами, як теоретико-методологічний та професійно-педагогічний.

Аналізуючи методологічні засади вивчення цієї проблеми, слід зупинитися на пріоритетному орієнтирі гуманістичної педагогіки, а саме забезпечення гармонійного розвитку всіх сфер особистості дитини з урахуванням її потенціалу, здібностей, накопиченого досвіду діяльності й спілкування. Звертаючись до витоків гуманістичної педагогіки, а саме до положень „філософії серця” Г.Сковороди, слід підкреслити значущість такого методологічного положення, як „сродна праця”, що приносить людині щастя, забезпечує її життєвий успіх, сприяє моральній та фізичній довершеності. Л.Софронова підкреслює, що в концепції видатного філософа саме прагнення до духовно-моральної величі визначає життєвий шлях людини. Положення „філософії серця” спонукають особистість проаналізувати свій духовний світ, виявити відповідність рівня свого морального розвитку скovorодинському ідеалові „мудрості серця”. Фізичне здоров'я багато в чому залежить від виявлення дитиною та молодою людиною „доброзичливості, незлобності, схильності, нелицемер'я, добронадійності, задоволення, бадьорості” [165, с.8]. Ці якості є, за словами Г.Сковороди, плодами чистосердечності, „вона є спокійне в душі дихання і віяння Святого Духа” [165, с.8]. Як наголошує Г.Сковорода, „хто таку душу має, мир на ньому, і милість, і веселість вічна над головою такого істинного християнина!” [165, с.8]. Сьогодні, коли в українському суспільстві панує світоглядний розпад, надзвичайно значимими залишаються застереження великого філософа від пристрастей, де „найголовніша з усіх – заздрість, мати

інших пристрастей та беззаконь” [165, с.8]. Заздрість породжує „ненависть, злопам’ятність,... улещання, нудьгу, смуток” [165, с.8]. Саме тому в аспекті оптимізації здоров'язбереження суспільства є важливим посилити духовно-моральне виховання молодого покоління на засадах „етики серця” Г.Сковороди.

Розробляючи концепцію гуманістичної освіти, І.Зязюн підкреслює, що настала потреба у вихованні нового типу особистості – гуманістичного, – здатної не лише до споживання культурних цінностей, але й примноження їх. Втім, виховати таку особистість є можливим лише за умов, якщо розглядати людину як ціль суспільного розвитку, а не його засіб [126, с.205]. Науковець наголошує на необхідності пристосування цілей, змісту та методів навчання й виховання до своєрідності розвитку дитини, на „визнанні самоцінності людини з врахуванням суспільного характеру її буття, що вимагає певних ціннісних установок і норм поведінки...” [126, с.206]. Метою освітнього процесу має стати виховання „розумної особистості, що стає духом та джерелом істини і блага як необхідних складників щастя і доброчесності” [126, с.206]. На етапі переходу до інформаційно-когнітивної цивілізації життя кожної людини має бути спрямованим на еволюцію людства, а існування людства (через систему освіти) – на еволюцію особистості кожної людини. Тільки за цих обставин є можливим подолати ту екзистенційну кризу, в якій опинилося суспільство сьогодні, орієнтувати дітей і молодь на цінності творчої невичерпності й повноти життя, можливості духовного самовдосконалення, розвитку власної культури, безкінечної індивідуальної самореалізації в ньому на благо інших людей.

Принципово важливим методологічним підґрунтям забезпечення ефективного здоров'язбереження дітей є положення І.Беґа про те, що „здоров'я виступає основною життєвою цінністю людини” [13, с.216]. Науковець наголошує на тому факті, що сьогодні здоров'я сприймається не лише у смислі свободи від хвороби, але як засіб реалізації своїх можливостей: „здоров'я при цьому виступає не просто як щось безмірне, а як

те, що співвідноситься із здібностями людини” [13, с.216]. Підготовка студентів до організації збереження здоров'я школярів має передбачати виховання у майбутніх учителів індивідуального ідеалу здоров'я, прагнень до самореалізації на своєму „психологічному оптимумі” [13, с.222], відповідальності за ефективність формування у дітей здорового способу життя.

У професійно-педагогічному напрямку зосереджено дослідження, в котрих розкриваються провідні вимоги щодо особистості та діяльності вчителя в ракурсі оптимізації здоров'язберігаючого дозвілля дітей.

Про доцільність підготовки вчителя до організації соціально корисного відпочинку дітей наголошував К.Ушинський у роботі „Праця в її психічному і виховному значенні”. Науковець наполягав, що час на дозвілля має бути обов'язково насиченим справами, які розвивають особистість дитини: „більш за все необхідно, щоб для вихованця стало неможливим те лакейське проведення часу, коли людина залишається без роботи в руках, без думки в голові, тому що саме в ці хвилини псується голова, серце й мораль” [4, с.52].

Пріоритетним напрямом дослідно-експериментальної роботи, яка здійснювалася під керівництвом С.Шацького, була підготовка педагога до виховання дітей, озброєння його необхідними методами забезпечення ефективного дозвілля. Здоров'язбереження, суспільно-корисна праця, активний відпочинок були умовами функціонування створених науковцем літньої трудової колонії „Бадьоре життя”, товариства „Дитяча праця та відпочинок”. Провідною метою С.Шацького було забезпечити готовність учителів до гармонійного поєднання естетичного й трудового виховання як засобу розкриття творчих сил школярів. В цьому процесі особливо значущим є соціальне довкілля, колектив, в якому розвивається особистість дитини.

На необхідності формування вмінь у вчителя застосовувати засоби здоров'язберігаючого дозвілля наголошував і А.Макаренко, котрий закликав вихователів до організації такого відпочинку дітей і молоді, який активізує

розвиток особистості та сприяє вихованню мужності, сили волі, внутрішньої дисципліни, рішучості, цілеспрямованості, готовності допомогти іншим.

У смисловому полі гуманістичної педагогіки – провідної парадигми розвитку сучасної освіти – підготовка вчителів передбачає досягнення такої макромети: розвиток себе заради розвитку молодого покоління, вдосконалення дітей і постійне самовдосконалення в професійній діяльності, самозростання поряд із моральним, розумовим, фізичним зростанням школярів. Призначення педагога-гуманіста – вдосконалення себе, кожної окремої дитини, людства в цілому. Ці аксіоматичні положення й визначають сучасну методологічну „тканину” професійного становлення вчителів у національному й світовому контексті.

Слід наголосити, що в концепції гуманістичної педагогіки (І.Бех, А.Богуш, І.Зязюн, В.Кремень, О.Савченко, О.Сухомлинська, В.Сухомлинський, Т.Титаренко) принципово важливими ціннісними постулатами підготовки сучасного вчителя в умовах інформатизованого суспільства є прагнення до актуалізації та реалізації всіх сутнісних сил дитини з урахуванням специфіки її індивідуального розвитку. В смисловому полі гуманістичної педагогіки для вчителя моральний, розумовий, фізичний розвиток дітей не обмежується лише професійною діяльністю, для вчителя здоров'я та життя дітей – це сенс його власного життя, позитиви й негативи, ефективність. Особистісно-професійний успіх для педагога полягає у вихованні гуманістичних цінностей у молодого покоління за умов створення такого середовища, в якому школярі могли б збагатити й реалізувати свій духовний світ, зміцнити своє психічне, соціальне, фізичне здоров'я, примножуючи суспільні й індивідуальні культурні надбання.

З погляду на той факт, що в інформаційній цивілізації актуальним є розвиток фізичних сил дитини, укріплення її здоров'я, забезпечення активного відпочинку, особливої важливості набувають цінності пізнання проблем здоров'язберігаючого дозвілля. В аспекті підготовки педагога принциповим є прагнення особистості до інтелектуальної творчості,

розробки новітніх педагогічних систем, створення технологій ефективної життєдіяльності дітей у години навчання й дозвілля. Цінності пізнання й цінності творчості є метою, стимуляторами й показниками сформованості педагогічного мислення майбутнього вчителя, досягнення ним певного етапу професійної зрілості.

На особливій важливості підготовки педагогів до забезпечення здоров'язберігаючого дозвілля дітей наполягав В.Сухомлинський. Він підкреслював необхідність організації вчителем посильних для дитини фізичних навантажень (праці, екскурсій, прогулянок на свіжому повітрі). Видатний педагог стверджував: „Здоров'я вливається в дитячий організм життєтворчим джерелом тоді, коли після трудової напруги дитина відпочиває” [173, с.66]. Здоров'я дитини, на думку В.Сухомлинського, залежить від багатьох факторів: вчителю слід запобігати надмірного розумового перевантаження школярів на уроці, оскільки воно може бути шкідливим навіть для здорових дітей; має бути забезпечена рухлива діяльність. Саме вона є передумовою фізичного закалювання школярів; оберігає дитину від захворювань правильний режим і повноцінне харчування; турбота про здоров'я дітей передбачає гармонійну повноту виявлення їх фізичних і духовних сил; педагогам доцільно досліджувати внутрішній світ кожної дитини, знати, що діється в душі малюків. Це дозволяє створити психологічно комфортну атмосферу в школі й в дитячому колективі.

В.Сухомлинський підкреслював, що духовне життя школяра, його світогляд, розумовий розвиток, міцність знань, віра у свої сили багато в чому залежать саме від стану здоров'я дитини. У зв'язку з цим вчитель має виявляти творчість в забезпеченні ефективного здоров'язберігаючого дозвілля школярів.

Виходячи з окреслених вище положень, маємо змогу стверджувати, що в контексті всіх визначених нами напрямів – нормативно-правовому, соціально-медичному, педагогічному – наголошується на необхідності

забезпечення здоров'язберігаючого дозвілля школярів, оптимальність якого залежить від результативності державної політики з розв'язання цієї проблеми, ефективності діяльності та особистісних якостей педагогів і батьків, котрі мають бути носіями гуманістичних ідеалів, цінностей життя іншої людини, збереження її духовного й фізичного здоров'я, а також володіти культурою та технологіями здорового способу життя.

1.2. Психолого-педагогічна сутність феномена „здоров'язберігаюче дозвілля школярів”

З метою висвітлення сутнісних характеристик феномена „здоров'язберігаюче дозвілля школярів” розглянемо його структурні елементи, а саме „здоров'я”, „здоров'язбереження”, „дозвілля”.

Одним із засновників теорії про активне дозвілля був І.Сеченов, котрий доводив, що найефективнішим відпочинком є не повний спокій стомлених м'язів, а відпочинок, пов'язаний з діяльністю інших, не стомлених м'язів. Активне дозвілля й відпочинок стимулюють рухову функцію організму, обмін речовин, нервову систему. Оптимізація дозвілля дозволяє зберегти працездатність особистості, її гармонійний розвиток, збереження її здоров'я.

Як відомо [41; 136; 137], під дозвіллям дітей розуміють вільний від занять час, що використовується для читання, занять мистецтвом та технікою, ігор, прогулянок, спорту, - всіма видами корисної діяльності відповідно до інтересів школярів.

Аналіз наукового фонду (І.Бойчев, В.Дімов, Г.Євтеєва, Ю.Жданович, О.Молчан, Н.Кононенко, Г.Усачова, Н.Яременко) свідчить, що існує декілька позицій щодо психолого-педагогічної сутності феномена „дозвілля”. Так, на думку В.Дімова, дозвілля має на меті активізацію рекреативної, культурно-просвітницької, розважальної діяльності, яка слугує саморозвитку й самовдосконаленню особистості.

В аспекті формування готовності вчителя до організації дозвіллево-ігрової діяльності школярів висвітлюється сутність поняття „дозвілля” Н.Яременко. Науковець наголошує на доцільності підтримки емоційного здоров'я, переборення особистих недоліків, формування характеру в ході дозвіллевої діяльності. Ми цілком згодні з позицією, відповідно до якої провідною функцією дозвілля є актуалізація всього найкращого потенціалу особистості. Втім, реалізувати цю функцію, як доводить Н.Яременко, є можливим шляхом спеціальної підготовки вчителів, у яких мають бути сформовані дослідницько-пошукові, діагностично-корекційні, проектно-конструкторські, креативні, організаторські комунікативні, аналітико-оцінні вміння. Окреслені вміння складають структуру мотиваційно-ціннісного, змістовно-цільового, процесуального, контрольного-регулювального, оцінно-результативного компонентів готовності педагога. Цілісність виявлення цих компонентів забезпечує ефективність дозвіллево-ігрової діяльності учнів.

На суб'єктно-особистісному характері розгортання культурно-дозвіллевої діяльності наголошував Ю.Стрельцов, який стверджує, що ритм і темп дозвілля цілком залежать від спрямованості й прагнень особистості. У дозвіллевих заняттях виявляється самостійність, весь спектр позитивних емоцій, бажання самовтілюватися у вільній аматорській діяльності. Видами культурно-дозвіллевої діяльності є навчально-пізнавальна, культурно-творча, ціннісно-орієнтована, пропагандистсько-організаторська. Ю.Стрельцов виокремлює два напрями функцій ціннісно-орієнтованої культурно-дозвіллевої діяльності: перший напрям - засвоєння певних цінностей, другий – вироблення власних поглядів, оцінок, позицій. Функціями культурно-творчої діяльності, що відбивається в мистецтві, технічній творчості, рукоділлі, виступають розвиток естетичного світогляду особистості. Значна роль у культурно-дозвіллевій діяльності відводиться Ю.Стрельцовим аматорському виконавству. Поряд з аматорським виконавством пріоритет у забезпеченні ефективності дозвіллевої діяльності належить й авторській самодіяльності, яка має на меті створення нових художніх смислів.

Естетична активність проявляється також і в художньо-критичній діяльності, у процесі якої особистість визначає ідейно-естетичне наповнення творів мистецтва. Системоутворювальним компонентом культурно-дозвіллевої діяльності, на думку Ю.Стрельцова, є дозвіллове спілкування, оскільки воно дозволяє забезпечити результативну взаємодію людей з метою розвитку й саморозвитку. Науковець підкреслює, що дозвіллове спілкування сприяє свідомому використанню особистістю спільної культурної діяльності для творчого самозростання й самовдосконалення.

Цілком слушною, на наш погляд, є позиція В.Бесєдіної, котра розглядає дозвілля як таку діяльність у вільний час (відпочинок, творчість, спілкування, самовиховання), що сприяє реалізації та розвитку культурних потреб особистості.

Цієї думки дотримується й Б.Титов, який вбачає особливість дозвілля у допомозі людині реалізувати все найкраще, що закладене в ній. Доречною є думка науковця про те, що дозвілля є основою формування та розвитку потреб, засобом підтримки емоційного здоров'я, виховання сили волі, попередження розумової відсталості, реабілітації розумово хворих. Дозвілля сприяє інтелектуальному й фізичному розвитку людини. Б.Титов окреслює діалектичний взаємозв'язок дозвіллевої діяльності й особистості: дозвілля не можна відокремлювати від особистості та від суспільства, в якому вона розвивається. Принципово важливим, на наш погляд, є визначення ролі організації дозвілля: науковець наголошує, що впровадження спеціально організованої, педагогічно доцільної та дидактично потужної дозвіллевої діяльності за своїм впливом на особистість перевищує роль вільного часу, не наповненого особистісним смислом для школярів. Науковець визначає сутність дозвілля як часу для відпочинку, самоактуалізації, включення в експеримент, розваги, отримання задоволення та відновлення. Системними характеристиками дозвіллевої діяльності, з позиції Б.Титова, є такі: єдність її фізіологічних, психологічних і соціальних аспектів; добровільність у виборі роду занять та ступеня виявлення активності; нерегламентованість творчої

діяльності; розвиток особистості; формування її ціннісних орієнтацій, позитивної „Я”-концепції, соціально значущих потреб, норм поведінки у суспільстві; активізація самовиховних процесів; сприяння самовираженню особистості через вільно обрані дії; формування потреби у свободі та незалежності; стимуляція творчої ініціативи; розкриття природних талантів; засвоєння корисних для життя вмінь і навичок; задоволення культурних потреб людини. Автор наголошує, що дозвіллева діяльність, для якої є притаманними означені вище характеристики, контрастує з повним відпочинком. Отже, дозвілля розглядається як активна, усвідомлювана, особистісно-контрольована діяльність, що сприяє актуалізації ресурсів людини в обраному нею темпі.

Окреслені положення відбиваються й в наукових працях М.Каплан, котрий звертає увагу на той факт, що дозвілля є набагато ширшим феноменом, ніж просто вільний час або діяльність, спрямована на відновлення сил. М.Каплан визначає дозвілля як центральний елемент культури, котрий пов'язаний з проблемами політики, праці, сім'ї.

Особливістю сучасного суспільства є те, що знизилася значення праці у порівнянні із дозвіллям; сьогодні дозвілля – це не лише рекреація для виконання наступних етапів роботи, але найбільша цінність людського існування (Р.Краус).

Дозвілля як активну діяльність особистості розглядає і Г.Євтеєва, яка наголошує, що воно передбачає самоосвіту, відтворення духовних цінностей, участь у суспільно-корисній та художній діяльності.

На думку О.Молчан провідною функцією дозвілля є соціально-культурна реабілітація інвалідів. У процесі дозвіллевої діяльності молоді інваліди мають змогу розкрити свої таланти, створювати корисні для суспільства, естетично цінні витвори, реалізовувати прагнення до самоактуалізації.

Існує наукова позиція (З.Петрова), що дозвілля – це соціально спрямована позитивна діяльність творчого характеру в контексті вільного

часу, яка не регламентована певними завданнями, зовнішніми по відношенню до особистості. Саме дозвілля дозволяє людині самостверджувати свою істинну сутність. Відповідно до змістового навантаження дозвіллевої діяльності вона має різне значення для саморозвитку особистості, у зв'язку з чим З.Петрова виокремлює такі рівні дозвілля: пасивний відпочинок (I рівень), розваги (II рівень), засвоєння культурних цінностей (III рівень), творчість (IV рівень). Завданнями дозвіллевої діяльності є, поряд з рекреацією, розвиток духовного й творчого потенціалу особистості, естетичних почуттів, її фізичне виховання. На думку науковця, особистість має здійснювати усвідомлений вибір між пасивним відпочинком та соціальною активністю на користь останньої.

Цієї позиції дотримується і В.Майборода, яка наголошує на необхідності диференціації змісту спеціально організованої дозвіллевої діяльності школярів з метою задоволення їхніх широких інтересів та надання можливості розвиватися особистості дитини повно й гармонійно.

Окреслені вимоги простежуються й у концепції Ю.Жданович, котра підкреслює, що дозвілля має неабияке значення у вихованні моральних цінностей, інтелектуальних здібностей, культури поведінки, забезпеченні соціальної активності школярів. Саме дозвіллева діяльність, сповнена добрими вчинками, турботою про дітей-інвалідів, людей похилого віку, дозволяє школярам реалізувати свій духовно-творчий потенціал, прагнення приносити добро й красу у світ. Важливими напрямками організації дозвілля є соціально-корисна діяльність, захист природи. Така активна діяльність дозволяє, як підкреслює В.Піча, не лише регенерувати сили, але й саморозвиватися духовно, розумово, фізично.

На цю функцію дозвілля звертає увагу й Н.Кононенко, яка розглядає окреслений феномен як дієвий фактор розвитку культурного потенціалу особистості школяра, здатного до оцінки естетичних явищ і краси природи. Науковець наголошує, що саме в ході дозвіллевої діяльності створюється новий світогляд.

Роль культурно-дозвіллевої діяльності у формуванні гуманістичного світогляду розкривається Г.Усачовою. Механізмами цього виду дозвілля є введення школярів у художньо-творчу, інтелектуально-пізнавальну, професійно-профільну діяльність, створення соціально-виховних ситуацій, проектування різних заходів з паралельною діагностикою їхньої ефективності, спостереження за індивідуальним розвитком кожного школяра, засвоєння учнями національно-культурних світоглядних позицій.

На засадах структурно-функціонального підходу розглядає сутність культурно-дозвіллевої діяльності учнів І.Бойчев, який наголошує на необхідності виокремлення соціально-педагогічного, інформаційно-освітнього, творчо-розвивального, рекреаційно-розважального напрямів її організації. Науковець підкреслює необхідність забезпечення добровільного характеру цієї діяльності, яка сприяє розвитку активності, самостійності, ініціативи, індивідуальної своєрідності школярів, реалізації їх творчих можливостей, залученню до засвоєння соціокультурних цінностей. Педагогічна робота вчителя з організації культурно-дозвіллевої діяльності школярів розгортається за такими етапами, як орієнтувальний, моделювальний, виконавський, рефлексивний.

Історичні аспекти розвитку педагогіки дозвілля висвітлюються І.Петровою, яка зазначає, що на початку ХХ століття в центрі уваги педагогів були ліквідація неписьменності, активізація самоосвіти, впровадження елементів художньої творчості. В цей час відкривалися гуртки, клуби, народні будинки, просвітні товариства, для дітей – літні трудові колонії.

Проблеми щодо визначення психолого-педагогічної сутності дозвілля широко дискутуються зарубіжними науковцями (Ж.Дюмазедьє, К.Еджингтон, М.Каплан, Д.Комптон, Р.Краус, Н.Міллер, Д.Робінсон, Р.Сю). Так, з позиції К.Еджингтона, Д.Комптона, досягти оптимального рівня задоволення очікувань індивіду від дозвілля є можливим за умов пропедевтичного збору інформації про потреби особистості.

Неабиякого значення для розуміння дихотомії „дозвілля” – „вільний час” має наукова позиція Н.Міллера, Д.Робінсон, які доводять, що вільний час може розглядатися як дозвілля лише за умов, коли людина використовує цей час задля власного духовного піднесення.

Самостійність як умову діереалізації дозвілля висуває Ж.Дюмазедьє. Науковець цілком правомірно стверджує, що дозвілля є сукупністю занять, які особистість обирає самостійно з метою відпочинку, розваг, самоосвіти, інформованості, добровільної соціальної активності, перебуваючи незалежною від виконання професійних обов'язків.

Класифікацію видів дозвіллевої діяльності представлено Р.Сю: фізична (заняття спортом, туризмом, фізичною культурою, зняття фізичних і розумових навантажень), практична (виготовлення виробів, садівництво, рукоділля), соціальна (організація виховання, спілкування), культурна (ознайомлення з естетичними цінностями, творами мистецтва). Р.Сю пропонує комплекс функцій дозвіллевої діяльності, серед яких психологічна, соціальна, економічна.

Системний синтез представлених вище наукових позицій дозволяє нам висунути визначення цього поняття: дозвілля – це є такий вид діяльності, який надає можливість людині цілеспрямовано формувати й виявляти власну сутність, унікальність на благо особистісного й суспільного благополуччя; це є та грань життя, в якій людина сама собі приписує систему завдань для досягнення власного внутрішнього розквіту – духовно-морального, інтелектуального, емоційного, фізичного – та втілення своєї індивідуальності в продуктах діяльності. Саме дозвілля дозволяє незалежно від будь-кого планувати режим витрати свого часу. Ущільнення часу власного життя, насичення його максимально корисними для саморозвитку діями, самореалізація індивідуальної креативності в дозвіллі, - все це, поряд із самоактуалізацією у професійній, соціальній і приватній сферах, визначає життєву ефективність, успіх, оптимальність людського існування.

Іншою складовою феномена „здоров'язберігаюче дозвілля” є здоров'язбереження. Вивчення наукових джерел засвідчило, що здоров'я характеризується біологічним потенціалом, фізіологічними резервами життєдіяльності, нормальним психічним станом й соціальними можливостями реалізації людиною усіх її задатків [41; 42; 50; 61]. За визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я під сутністю цього поняття слід розуміти стан повного фізичного, душевного й соціального благополуччя, а не лише відсутність хвороб й фізичних дефектів. Згідно з означенням, науковці [136] виокремлюють провідні принципи здорового образу життя, що полягає в основі здоров'язбереження людини. Серед цих принципів особливої значущості набувають такі, як: людина сама виступає творцем свого здорового образу життя в індивідуально та суспільно корисній духовній та фізичній діяльності; відмова від шкідливих звичок (алкоголю, паління, наркотиків, токсичних речовин); забезпечення раціонального харчування й раціональної рухової активності; дотримання загальнолюдських моральних принципів, що регулюють всі сфери життєдіяльності людини.

Багатоаспектність цієї проблеми підкреслюється багатьма дослідниками (С.Гвоздій, Н.Денисенко, О.Лук'янова, О.Завгородня, О.Мельник, В.Нестеренко, Г.Резніченко, О.Савченко, О.Філіпп'єва).

З наукової позиції О.Савченко важливими чинниками, що визначають стан здоров'я школярів, є якість організації навчально-виховного процесу, благополуччя дітей в сім'ї (духовне, фізичне, емоційне), сприятливе середовище, в якому розгортається їх життєдіяльність. Науковець підкреслює, що забезпечити реалізацію окреслених чинників є можливим, якщо організовувати навчальний процес та дозвілля школярів на засадах особистісно орієнтованої педагогіки.

На важливості формування у дітей і молоді цінностей здорового способу життя наголошує С.Максименко. Науковець окреслює систему цих цінностей: стабільне здоров'я, творча життєдіяльність, всебічний розвиток

особистості, краса рухів, задовільний фізичний стан, соціальний авторитет, задоволення матеріальних потреб, продуктивний відпочинок, знання закономірностей функціонування організму, задоволеність життям, громадська активність. Аналіз окресленої позиції свідчить про необхідність виокремлення активного продуктивного відпочинку як цінності здорового способу життя. Саме ефективний відпочинок сприяє формуванню установок на здоровий спосіб життя та дозволяє його формувати на когнітивному, емоційно-мотиваційному та поведінковому рівнях.

Н.Денисенко вичерпно доводить, що здоров'я людини є багатоаспектним складним феноменом, що може розглядатися з позиції різних наук: філософії, соціології, економіки, біології, медицини. Це явище відзначається системним характером та виступає індивідуальною і суспільною цінністю. Основоположним методологічним орієнтиром дослідження здоров'язбереження є положення науковця про те, що саме духовність сприяє визначенню й вдосконаленню потенціалу людини, її всебічного саморозвитку. Серед чинників, що сприяють погіршенню здоров'я дітей, є відсутність умов для праці й відпочинку, високий рівень захворюваності серед дорослих, поширення наркоманії та алкоголізму серед молоді, збільшення кількості неблагополучних сімей, дітей-сиріт, „дітей вулиці”. Для активізації здоров'язберігаючого дозвілля школярів важливим є розв'язання такого комплексу проблем, окреслених Н.Денисенко: підвищення рівня педагогічної культури батьків, формування уявлень педагогів про закономірності психічного розвитку дітей з урахуванням специфіки когнітивно-інформаційної цивілізації, ліквідація інформаційного вакууму щодо організації роботи з дітьми, розробка ефективного інструментарію міждисциплінарної оцінки актуального та перспективного стану дітей.

Основні критерії загального здоров'я систематизовано й О.Завгородньою: структурне й функціональне збереження органів і систем; висока адаптабельність до змін у типовому природному й соціальному оточенні; збереження звичного самопочуття. З впровадження ідей

гуманістичної психології та педагогіки провідним фактором збереження здоров'я, як слушно наголошує О.Завгородня, є самопізнання, пошук творчого синтезу між внутрішнім „Я” і запитами соціального оточення. О.Завгородня, А.Шувалов, описуючи психологічне здоров'я, підкреслюють, що його індивідуальною нормою є „те краще, що можливо в конкретному віці для конкретної людини при відповідних умовах розвитку” [61, с.56]. Ми цілком поділяємо думку науковців, що саме єдність життєздатності й людяності індивіда визначає максимум психологічного здоров'я. Методологічно значущими для побудови авторської експериментальної технології здоров'язберігаючого дозвілля дітей є такі положення щодо формування психологічного здоров'я особистості: формування свідомої саморегуляції, раціонально-вольової сфери, що забезпечує можливість соціальної адаптації, вільне непригнічене становлення емоційної сфери.

На важливості формування психічного здоров'я наполягає С.Болтівець. Науковець розглядає цей феномен як здатність забезпечувати власну процесуальну цілісність, адекватну внутрішній природі, у взаємодії із самим собою і навколишнім середовищем. Важливим факторами забезпечення психічного здоров'я є пізнавальні здібності, активність, прагнення до самопізнання, самоосвіти, самовдосконалення, самоздійснення.

Підвищення ефективності здоров'язбереження дитини пов'язане з проблемою формування культури здоров'я. Компонентно-функціональні характеристики цього феномена розкриваються О.Мельником: культура здоров'я, з позиції науковця, є сукупністю духовних цінностей, в якій найвищою виступає стан фізичного, психічного й духовного добробуту. Дослідник доводить, що поняття „культура здоров'я” відбиває пріоритет власного здоров'я та здоров'я оточення, діяльність з формування, збереження, зміцнення всіх його видів (фізичного, психічного, соціального, духовного), сукупність світоглядних ідей на його сутність і самоцінність, ставлення суспільства до здоров'я громадян. О.Мельник правомірно виокремлює такі компоненти структури феномена „культура здоров'я”: сукупність знань про

особливості власного здоров'я, система його цінностей та пріоритетів, принципи й правила побудови такого життя, що сприяє збереженню здоров'я, способи поведінки та діяльності, спрямовані на його зміцнення. Окреслені складові систематизовано науковцем у такі більш загальні компоненти, як мотиваційний (потреби, мотиви, цінності), змістовний (принципи, правила, відомості про особливості індивідуального й соціального здоров'я, а також знання щодо технологій його формування), операційний (способи збереження здоров'я).

Валеологічні аспекти культури здоров'я розглядаються у наукових працях Н.Коцур, яка наголошує на важливості виховання у школярів прагнень до самопізнання з наступним самовдосконаленням, формування валеологічного світогляду та вмінь мобілізації внутрішніх резервів організму. Актуальним, на нашу думку, є твердження науковця про те, що здоров'я доцільно розглядати сьогодні як психосоматичний феномен, пов'язаний із здатністю особистості виходити із конфліктних і психотравмуючих ситуацій. Н.Коцур підкреслює важливість упровадження персонально спрямованих програм оздоровлення учнів, побудова яких має здійснюватися на основі з'ясування таких ознак: відповідний віку школяра рівень функціонального стану основних систем його організму; гармонійність фізичного розвитку (показники маси, м'язової сили тощо); швидкість адаптації до нових умов; розумова та фізична працездатність; відсутність хвороб протягом певного часу.

Вивчення наукових праць (С.Ващук, Г.Власюк, О.Лук'янова, В.Нестеренко) свідчить, що проблеми здоров'язбереження висвітлюються також і крізь призму дослідження здорового способу життя.

В розрізі підготовки майбутніх педагогів до виховання навичок здоров'язбереження у дошкільників розглядає феномен „здоровий спосіб життя” В.Нестеренко. Цей феномен розкривається науковцем як такий спосіб життєдіяльності, який вона усвідомлено обирає й самостійно втілює у своєму бутті. Показниками здорового способу життя дорослих є вміння

врівноважувати зовнішні й внутрішні фактори, котрі впливають на здоров'я, фізичний і психічний стан, усвідомлення свого ставлення та можливостей задоволення потреб фізичного, психічного й соціального характеру, раціональна організація щоденного буття, яка забезпечує гармонійне функціонування життєвих органів. Оскільки навички здорового способу життя дітей засвоюються в результаті відтворення відповідних зразків поведінки дорослих, виникає необхідність спеціальної підготовки педагогів до такої професійної діяльності, яка цілеспрямовано впливає на виховання окреслених навичок.

Принципово важливим фактором реалізації ефективності цієї підготовки є формування у педагогів професійно-валеологічної компетентності, котра є складовою частиною професійної компетентності та конкретизує теоретичні й практичні аспекти їхньої готовності до вирішення проблем, пов'язаних із забезпеченням здорового способу життя дошкільників. В контексті формування професійно-валеологічної компетентності майбутніх педагогів, структурними компонентами котрої є когнітивний та операційний, В.Нестеренко була висунута система умов, серед яких віддзеркалення в змісті професійної підготовки сучасного наукового бачення сутності і механізмів забезпечення здорового способу життя, використання потенціалу інтерактивних технологій як засобу рефлексії студентами індивідуального способу здорового життя, інтеріоризація методів організації валеологічного виховання дошкільників.

Г.Власюк наголошує, що здоровий спосіб життя є основою всіх форм профілактики, запобігання захворювань, усунення їх причин; саме завдяки розумній регуляції життєдіяльності дитина зберігає й зміцнює здоров'я. Науковець окреслює такі компоненти здорового способу життя, як фізична підготовка, загартування, особиста гігієна, раціональне харчування, гігієнічно обґрунтований режим дня, аутогенне тренування. Структуру такого феномена, як „прагнення до ведення здорового способу життя”, з позиції науковця, складають переконання, інтерес, звички, наполегливість,

самостійність. Забезпечити послідовність інтеріоризації окреслених складових виявляється за можливе на таких етапах: формування уявлення про здоров'я на основі сприйняття учнями привабливого образу здорової людини; забезпечення усвідомлення значущості здорового способу життя для самозбереження й розвиток мотивів фізичного самозміцнення.

Окреслені положення щодо формування здорового способу життя у школярів висуваються і С.Ващук, котра запропонувала алгоритм зміни поведінки школяра, який пройшов навчання за програмою „Рівний – рівному”. Науковцем представлено таку класифікацію етапів: I етап – утворення актуального інтересу до проблеми здоров'язбереження, II етап – виховання бажання сформувати здоровий спосіб життя, III етап – формування навичок цього способу життя, IV етап – дотримання окреслених навичок, V етап – нагорода за здоровий спосіб життя – зміцнення здоров'я. Особливої наукової цінності в контексті проблем оптимізації здоров'язберігаючого дозвілля набуває позиція дослідниці щодо важливості оволодіння школярем комунікативними стратегіями. Ті процедури, що активізують комунікацію дітей (рольові ігри, моделювання ситуацій, у яких потрібно зробити вибір, обговорення різноманітних випадків), впроваджуються С.Ващук на четвертому етапі формування здорового способу життя. На нашу думку, вміння ефективної комунікації як засобу морально-духовного самовиховання, запобігання міжособовим конфліктам, самореалізації особистісного потенціалу мають формуватися вже на початку впровадження будь-якої технології формування навичок здоров'язбереження.

У контексті проаналізованого наукового доробку (С.Ващук, Г.Власюк, О.Завгородня, О.Мельник, В.Нестеренко) пріоритетним напрямом формування здорового способу життя дитини є виховання відповідних ідеалів, переконань, цінностей, мотивів, потреб, прагнень, тобто мотиваційних утворень, що забезпечують усвідомленість, добровільність, самостійність здоров'язбереження особистості. Окрім цього, дослідниками розкривається сутність, характер та функції змістових і процесуальних

аспектів збереження здоров'я. Окреслений ракурс досліджень умовно можна позначити як конвіктивно-інформаційний, оскільки переважна увага приділяється проблемі формування переконань, знань і навичок учнів щодо збереження власного здоров'я.

На суто організаційних аспектах цієї проблеми наголошує І.Семенова, котра запропонувала структуру діяльності школи із зміцнення здоров'я учнів. Компонентами цієї діяльності та завданнями кожного з них є такі: освітній (формування гігієнічних знань, умінь, навичок у процесі навчання), позакласної діяльності (формування гігієнічної культури у ході позакласних заходів), гігієнічного забезпечення та здоров'язберігаючої організації навчального процесу (створення здоров'язберігаючого середовища в загальноосвітній школі), оздоровчий (формування фізичного й психічного здоров'я), корекційно-виховної роботи (формування толерантної особистості, котра є соціально адаптованою до умов довкілля), робота з батьками (формування спадкоємності між стилем життя в школі та стилем життя в сім'ї учня). Науковець вважає, що загальнопедагогічними принципами організації здоров'язбереження в освітньому закладі доцільно розглядати такі: гуманізації, природовідповідності, культуровідповідності, систематичності й послідовності, зв'язку теорії з практикою та життям. Окрім цього, І.Семенова висуває комплекс принципів здоров'язберігаючої педагогіки, серед яких запобігання шкоді, пріоритет дійового піклування про здоров'я учнів і педагогів, триєдине уявлення про здоров'я, відстроченого результату, контролю за результатами.

Вивчення наукових праць дозволяє зробити висновок, що під здоров'язбереженням доцільно розуміти таку організацію життя людини, яка передбачає гармонізоване використання й розвиток її духовно-моральних та фізичних сил, виховання прагнень до збереження індивідуального й соціального здоров'я, формування уявлень про шкідливість алкоголю, паління та наркотиків. Основи здоров'язбереження прищеплюються школярам як у навчально-виховній, так й у дозвіллевій діяльності.

Крізь призму підготовки майбутніх педагогів до валеологічного виховання учнів розглядає окреслену проблему й О.Філіпп'єва. Науковець наголошує, що є надзвичайно актуальним формувати валеологічну свідомість школярів, їх валеологічну діяльність та забезпечувати валеологізацію навчально-виховної роботи в школі в цілому.

З позиції висвітлення педагогічних умов організації здоров'язбереження дітей С.Мельник висуває ряд завдань, серед яких: філософсько-світоглядна підготовка школярів до здорового способу життя, допомога їм у набутті якісних наукових знань про здоров'я та його культуру; розвиток внутрішньої свободи, здатності до об'єктивної самооцінки власних здібностей, формування почуття самоповаги, готовності до рефлексії; формування самосвідомості, ціннісного ставлення до власного життя, усвідомленої потреби у збереженні здоров'я як найвищої суспільної цінності; вироблення позитивної мотивації на здоровий спосіб життя; створення умов та механізмів реалізації педагогічної ідеї навчального закладу щодо здоров'язбереження кожного учасника освітнього процесу; здійснення навчання й виховання в інтересах окремої особистості й суспільства в цілому.

Існує позиція (О.Леонтьєва), що провідними напрямками створення позитивних умов здоров'язбереження молоді, зокрема з урахуванням специфіки формування здорового способу життя підлітків, можуть розглядатися такі, як: озброєння школярів навичками соціальної діяльності щодо запобігання нещасним випадкам, виховання у них переконань про важливість здійснення систематичних медичних обстежень, дотримання санітарно-гігієнічних норм; поліпшення роботи з фізичного та статевого виховання; розробка та впровадження ефективних культурно-просвітницьких методів протидії шкідливим звичкам; забезпечення вчасної педагогічної корекції поведінки школярів відповідно до вимог ведення здорового способу життя.

Є спроба (Л.Соколенко) формулювання системи педагогічних умов, котрі сприяють вихованню культури здорового способу життя. Серед них принципово важливими, на наш погляд, є такі: врахування особистісного фактора, вдосконалення змісту освіти завдяки включенню в нього валеологічної інформації, оптимальний вибір форм і методів валеологічного навчання, диференціація прийомів фізичного виховання, конкретизація завдань діяльності професорсько-викладацького складу вищих навчальних закладів з озброєння студентів валеологічним матеріалом. Отже, науковець віддає перевагу саме валеологізації освітнього процесу.

На ролі навчального курсу „Безпека життєдіяльності” наполягає Є.Чернишова. Дослідниця окреслює основні напрями вивчення проблеми впровадження цієї навчальної дисципліни у вищій школі: виявлення ставлення студентів до курсу „Безпека життєдіяльності”, до впровадження здоровотворчих знань у навчальний процес, розкриття рівня стану здоров'я майбутніх учителів, спрямованості на участь у цій діяльності, виявлення ступеня володіння знаннями щодо змісту та завдань шкільного курсу „Основи безпеки життєдіяльності”, наявності практичних навичок формування в учнів здоров'я та безпеки життєдіяльності.

У науково-педагогічній літературі наголошується на необхідності оптимізації пізнавальної діяльності студентів (В.Демидова, Н.Грама, І.Казанжи, Е.Карпова, Н.Кічук, М.Князян, А.Линенко, С.Литвиненко, В.Лісовий). Так, розглядаються фактори активізації дослідницької позиції студентів у здійсненні професійної діяльності (В.Лісовий), підвищення ефективності позаурочної виховної роботи (І.Казанжи), мобілізації прогностичного компонента педагогічної творчості (В.Демидова). Принципово важливими педагогічними умовами підвищення динамізму та результативності пізнавальної діяльності в окреслених вище дослідженнях є активізація відповідальності за вибір методів організації професійної діяльності, забезпечення ціннісного ставлення до процесу власної роботи,

засвоєння засобів педагогічного аналізу та діагностики, формування рефлексивних умінь, а також навичок проблематизації й технологізації.

Проблеми суто фізичного розвитку дітей у родині досліджуються С.Корнієнко, котрий звертає увагу на те, що батьки молодших школярів, усвідомлюючи важливість фізичного виховання, все ж таки не знаходять часу для аналізу та корекції рухового режиму дитини. Науковець зазначає, що дитина для підтримки нормальної рухової активності має робити щоденно 23-30 тисяч кроків. Такої норми можна досягти, як наголошує дослідник, лише в рухливих іграх та на заняттях фізкультурою. Такі засоби тренують серце, судини, дають запас міцності на довгі роки життя, розвивають м'язи – „периферичне серце”, яке за необхідності приходить на допомогу організму.

Аналіз окреслених вище позицій щодо змісту дефініцій „дозвілля” й „здоров'язбереження” дозволяє нам стверджувати, що під сутністю поняття „здоров'язберігаюче дозвілля” слід розуміти такий вид позанавчальної діяльності школярів, котра спрямована на розвиток їхніх духовно-моральних якостей, формування системи знань про фактори активізації здоров'язбереження, безпеку життєдіяльності, анатомію та фізіологію людини, правила гігієни, засоби зміцнення здоров'я, усвідомлення дітьми важливості занять фізичною культурою та спортом.

Отже, проблема здоров'язбереження дітей в дозвіллевій діяльності розглядалася науковцями крізь призму висвітлення проблем активізації особистісного зростання дитини, виховання у неї моральних цінностей, формування культури здоров'я, здорового способу життя.

1.3. Компонентно-структурний аналіз феномена „здоров'язберігаюче дозвілля школярів”

З метою розкриття та обґрунтування компонентного складу феномена „здоров'язберігаюче дозвілля школярів” звернемося до аналізу компонентів

складових цього явища, а саме дозвілля (Н.Євтушевська, Н.Кононенко, Ю.Федусенко) та здоров'язбереження (С.Омельченко, Л.Соколенко, Т.Титаренко).

Вивчення закономірностей організації дозвілля школярів здійснюється в таких аспектах, як навчально-ігрова діяльність (Ю.Федусенко), культура поведінки на етапі дозвілля (Н.Кононенко), культурно-дозвіллева діяльність (Г.Усачова), культура дозвілля (І.Бойчев), спорт і вільний час (Н.Євтушевська).

Проблеми культури поведінки, вільного часу, внутрішнього розвитку школярів розглядаються у роботах Н.Кононенко, котра дотримується наукової позиції, що метою дозвілля є репродукція, регенерація, відновлення всіх здібностей і сил людини з її системним самовдосконаленням. Науковець наголошує, що для молодшого школяра дозвілля є як умовою опанування цінностей та задоволення власних потреб, так і засобом оволодіння уміннями цієї самої дозвіллевої діяльності. Привабливість, невимушеність дозвілля є передумовою набуття учнем нових знань. Отже, дослідницею здійснено аналіз діалектики взаємозв'язку таких якісних характеристик дозвілля, як спонтанність, креативність, невимушеність – з одного боку, та доцільність, культуроформування, цілеспрямованість розвитку особистісних можливостей дитини – з іншого. На основі всього окресленого ми можемо дійти висновку, що досягти оптимуму у формуванні особистості школяра в процесі дозвілля є можливим за умов програмування, регуляції та корекції технології впливу на дитину за умов збереження неформального, невимушеного, вільного стилю взаємодії з ним у діяльності та спілкуванні.

Виховання моральності підлітків у спортивній діяльності висвітлюються Н.Євтушевською. Оскільки спортивні заняття є однією із складових здоров'язбереження, набуває неабиякої значущості для висвітлення компонентної структури здоров'язберігаючого дозвілля положення науковця про виховання цілісної, гармонійно розвиненої особистості, формування у неї морально-вольових якостей засобами спорту.

Н.Євтушевська, як і попередні дослідники, наголошує на невимушеності спортивних занять, зазначаючи, що учень насамперед задовольняє в них свої потреби в руховій активності. Втім, їх систематичність, прогресивна динаміка навантажень, колективно-груповий характер сприяють вихованню у підлітків цілеспрямованості, дисциплінованості, сили волі, завзятості, працелюбності, товариськості, колективізму, альтруїзму, взаємоповаги, самопожертви на благо іншої людини. Ми цілком дотримуємося позиції дослідниці про те, що в дитини є можливим формувати шляхетність, гідність, достоїнство тільки тоді, коли вона думає і турбується більше про інших, ніж про себе. У спорті є можливим забезпечити цілеспрямовану організацію позитивного морального досвіду, високоетичної атмосфери у колективі. Оскільки в спортивній діяльності виробляється потреба дотримання норм моралі, її важливим компонентом є ціннісний.

Отже, вивчення окреслених вище наукових позицій дозволяє дійти висновку, що важливими компонентами дозвілля школярів доцільно розглядати мотиви, прагнення, знання та вміння, що забезпечують всебічний, поступовий, цілеспрямований розвиток особистості дитини, формування у неї системи гуманістичних цінностей, оволодіння нею навичками доцільного, ефективного, наповненого життєвим смыслом активного відпочинку.

Дослідження наукового фонду [16; 26; 33; 34; 71; 103; 116; 125; 155; 174; 177; 178; 200; 210] свідчить, що здоров'я проявляється у таких його формах, як соціальне, фізичне, психологічне, психічне, кожна з яких відзначається чітким набором складових елементів та відповідних ним характеристик. Так, соціальне здоров'я, з наукової позиції С.Омельченко, Є.Потапчука відбивається в адекватному сприйнятті соціальної реальності, інтересу до навколишнього світу, адаптації до фізичної та суспільної сфер, спрямованості на суспільно корисну працю. Для соціального здоров'я є характерними демократизм, альтруїзм, емпатія, піклування про інших, відповідальність за них. Фізичне здоров'я відображається у здатності до мобілізації адаптаційних резервів організму, самоорганізації, саморегуляції,

самовідновлення. Наголосимо, що, на нашу думку, фізичне здоров'я – це, насамперед, нормальне функціонування всіх органів людини. Психологічне здоров'я розуміється як спрямованість до самоактуалізації (А.Маслоу), для чого є необхідним правильне уявлення про себе та прагнення до гуманістичних цінностей. У психолого-педагогічній літературі існує також позиція (Б.Анаєв, В.Андрущенко, В.Буряк, О.Лук'янова, С.Омельченко, К.Роджерс) щодо доцільності оцінки психологічного здоров'я за такими критеріями: адекватне сприйняття себе; здатність до концентрування уваги; збереження інформації в пам'яті; критичність мислення; здатність до логічного мислення; креативність; дисципліна розуму. Психічне здоров'я відбивається як стан душевного благополуччя з характерною відсутністю хворобливих психічних проявів, адекватною умовам регуляцією поведінки і діяльності. На основі дослідження численних наукових праць С.Омельченко запропонувала таку систему критеріїв психічного здоров'я: відповідність суб'єктивних образів і характеру реакцій зовнішнім подразникам, значенню життєвих подій; адекватний віку рівень зрілості особистісної, емоційно-вольової, пізнавальної сфер; адаптивність у мікросоціальних стосунках; здатність до самоконтролю поведінки, розумного планування життєвих цілей і підтримки активності під час їх досягнень.

Особливо значущим для виявлення компонентів здоров'язберігаючого дозвілля є аналіз психічних станів здорової людини: емоційна врівноваженість, зрілість почуттів, контроль за негативними емоціями, здатність до радості, збереження звичайного оптимального настрою. Поряд з цим, науковцями (А.Маслоу, К.Роджерс) виокремлено якості психічно здорової людини, серед яких оптимізм, врівноваженість, адекватна самооцінка та рівень вимогливості до себе, почуття гумору, воля. К.Роджерс стверджував, що людина, котра функціонує повноцінно, - це та, що використовує свої здібності, таланти, потенціал, постійно рухається до пізнання свого внутрішнього світу, переживань, прагнень. За К.Роджерсом, провідними характеристиками психологічно здорової людини є такі:

відкритість переживанням (здатність слухати себе, відчувати емоційні когнітивні переживання, усвідомлювати глибинні почуття, думки), екзистенціальний образ життя (вміння сприймати кожен момент свого життя як унікальний, жити насиченим життям), організмична довіра (вибір дій у певних ситуаціях з використанням власних почуттів, особистого джерела інформації), емпірична свобода (визначення стилю й насиченості життя, здатність жити без заборон й обмежень), креативність (вміння жити творчим добродієм (тобто здоровим) життям з виявленням гнучкості, конструктивності, адаптивності).

Отже, в контексті гуманістичної психології та педагогіки важливим є забезпечення гармонійного розвитку всіх сфер особистості дитини з урахуванням її потенціалу, здібностей, накопиченого досвіду діяльності й спілкування. Неодноразово наголошувалося на тому, що здоров'я людини залежить від її внутрішньої культури, моральної чистоти й поведінки, що відповідає соціальним нормам.

На необхідності дотримання цих норм як засобу забезпечення здорового способу життя молоді наполягає Т.Титаренко, що підкреслює пріоритетність формування цінностей фізичного, соціального, психологічного здоров'я. Вчений розглядає здоровий спосіб життя як форму життєздійснення, котра зорієнтована на розвиток, збереження та відтворення фізичного, соціального та особистісного (духовного) здоров'я, що є, за словами автора, основним персональним капіталом людини. Науковець наголошує, що фізичне здоров'я передбачає хороше самопочуття, бадьорість, енергійність, працездатність, відсутність симптомів захворювань. На соціальне здоров'я суттєво впливають рівень задоволення сімейним та соціальним статусом, відповідність особистісного та професійного самовизначення, гнучкість життєвих стратегій. Ми дотримуємося наукової думки Т.Титаренко щодо доцільності виявлення таких факторів впливу на особистісне здоров'я, як адаптивні, комунікативні та прогностичні характеристики людини. Окреслені характеристики передбачають, за

Т.Титаренко, відкритість новому досвіду, здатність пристосовуватися до швидкоплинних умов життя, вміння встановлювати з іншими людьми конструктивні стосунки, запобігати конфліктам, ставити адекватні життєві цілі. Науковцем здійснено аналіз впливу оптимістичного та песимістичного стану людини: оптимізм і активність пов'язані з хорошим здоров'ям, а відчай, песимізм та пасивність – із хворобливим станом. Для виявлення компонентів здоров'язберігаючого дозвілля має неабиякого значення положення про структуру стійкості особистості, складовими якої є вірність собі і своїй справі (здатність вірити у себе і в істинність своєї діяльності), контроль (вміння впливати на хід подій, самоопанування) та бажання випробувати свої сили (уявлення про те, що нормальним способом життя є зміни, а не стабільність). Важливим є поняття про благополуччя, компонентами якого виступають радість (щастя), позитивне сприйняття довкілля, задоволеність життям у його глобальній оцінці. Методологічним підґрунтям структуризації компонентного складу здоров'язберігаючого дозвілля є положення Т.Титаренко про засоби ефективного впливу на деструктивні соціальні настанови молоді: орієнтація на позитивні зразки, на значущого іншого (ідеал, зовнішня модель для самоусвідомлення, взірць для формування уявлень про себе, засіб підтримки самоповаги), активізація здатності до самостійних та відповідальних життєвих виборів, вміння формувати реалістичні життєві перспективи. Принципово важливим, на наш погляд, є окреслення науковцем ролі рефлексії у забезпеченні здорового способу життя. Саме тому є необхідним у процесі організації здоров'язберігаючого дозвілля формувати у школярів вміння аналізувати власну поведінку з позиції інших, ставити себе на місце своїх товаришів, дивитися на себе „збоку”. Є доцільним також формувати у дітей здатність до здійснення життєвого вибору, висування перспектив власного життя, пошуку його сенсу, надихання осмисленістю, різнобарвністю, широким полем можливостей життя.

Узагальнюючи положення Т.Титаренко про умови формування у молоді настанов на здоровий спосіб життя, маємо змогу систематизувати ті провідні фактори, що полягають в основі виокремлення компонентів здоров'язберігаючого дозвілля: здатність до самостійних життєвих виборів, переорієнтація на позитивні зразки (значущих інших), вироблення реалістичних життєвих перспектив, постійне самоусвідомлення як процесуальний самоконтроль, наявність адаптивних, комунікативних, креативних, прогностичних характеристик, володіння життєстійкістю, відповідальністю. Науковець підкреслює, що саме здоровий спосіб життя є основою його якості, ефективності, гарантом суб'єктивного благополуччя.

Проблеми формування культури здорового способу життя студентської молоді досліджуються Л.Соколенко, котра виокремлює комплекс умов оптимізації підготовки студентів до власного здоров'язбереження, що можуть бути класифіковані за такими параметрами, як:

- мотиваційний: усвідомлення ролі культури здорового способу життя в становленні особистості майбутнього фахівця, формування мотиваційно-ціннісного ставлення до збереження здоров'я;
- знанієвий: набуття сучасних знань про культуру здорового способу життя, здоров'я людини, засоби її адаптації до навколишнього середовища;
- процесуальний: оволодіння вміннями використовувати різні форми й методи зміцнення здоров'я, проводити профілактичні заходи.

Дослідниця звертає увагу також на необхідність розвитку у студентів сили волі щодо збереження власного здоров'я, підвищення рівня культури в аспекті ставлення до самого себе, активізації особистісної позиції відносно реалізації основних засад здорового способу життя.

На доцільності широкого санітарно-гігієнічного виховання наголошує Є.Чернишова. Дослідниця підкреслює, що відсутність у більшій частини населення пріоритету мотивації вести здоровий спосіб життя пояснюється санітарно-гігієнічною неграмотністю молоді. З наукової позиції дослідниці треба змінити існуючу стратегію досягти здоров'я людини, а саме – через

лікування. Набагато перспективнішою є стратегія озброєння молоді знаннями щодо здоров'я та безпеки життєдіяльності.

Висвітлюючи засоби формування здорового способу життя дітей-сиріт, В.Шкуркіна особливу увагу приділяє саме фізичному розвитку особистості. Так, цілком правомірно дослідниця стверджує, що фізичне виховання спрямоване на зміцнення здоров'я, загартування організму, підвищення рівня працездатності, усунення функціональних відхилень у фізичному розвитку, ліквідацію залишкових явищ після перенесених захворювань.

У цьому напрямі А.Федоров, С.Шарманова наголошують, що має педагогічний сенс забезпечувати засвоєння школярами цінностей фізичної культури, здорового стилю життя, актуалізацію фізичного самовиховання, що приводить до формування здоров'язберігаючої поведінки.

Аналіз окреслених наукових позицій свідчить, що під сутністю здоров'язбереження доцільно розуміти таку діяльність дітей та молоді, котра спрямована на розвиток їхніх духовно-моральних якостей, укріплення здоров'я, усвідомлення важливості занять спортом. Принципового значення набуває виховання у дітей і молоді цінностей здорового образу життя, ідеалу здорової людини, котра спроможна до реалізації своєї сутності, формування норм високої моральної поведінки, невід'ємною частиною якої є збереження свого життя та життя інших людей, переконань у шкідливості негативних звичок (паління, алкоголізму, наркоманії тощо). Важливим є оволодіння школярами всією системою знань про здоровий спосіб життя та засобів його досягнення. Значущим видається також фізичне загартування дітей, виховання сили волі та позитивного ставлення до фізичної культури й спорту. На основі означеного вище маємо змогу виокремити такі компоненти здоров'язберігаючого дозвілля школярів: *духовно-ціннісний, когнітивний, фізичний.*

Формування *духовно-ціннісного компонента* феномена „здоров'язберігаюче дозвілля” передбачає виховання у дітей високих моральних почуттів любові та поваги: до життя, до природи, до іншої

людини. Визнання людини як найвищої цінності є системоутворювальною складовою духовно-ціннісного компонента. Піклування про інших, допомога їм, моральна підтримка є пріоритетом і сенсом життя кожного. У дітей доцільно формувати систему цінностей:

- добротворення, що передбачає виховання у школярів усвідомлення значущості свого здоров'я заради творення добра та внесення краси в життя. В цьому аспекті є важливим формувати переконання, що кожний зростає саме як людина тоді, коли його вчинки спрямовані на здійснення добра;

- альтруїзму, формування якого вимагає забезпечення орієнтації учнів на те, що призначення людини – це сприяння тому, щоб люди навколо ставали більш щасливими й досконалішими. Моральний постулат - любити іншого, як самого себе - забезпечує повноту життя кожного, що й активізує бажання збереження свого здоров'я заради добрих вчинків;

- самовдосконалення, в контексті якого доцільно виховувати у школярів прагнення стати кращими, ніж вони були колись і є зараз, бажання зростати морально, відмовлятися від того, що руйнує людину зсередини та іззовні. Важливого значення набуває орієнтація учнів на те, що забезпечує збереженню здоров'я також постійне прагнення до самоактуалізації (А.Маслоу), оскільки тільки здорова людина може якнайповніше втілити свій індивідуальний потенціал.

Особливо слід наголосити на необхідності виховання у школярів любові до природи, формування у них переконань у тому, що її захист, дбання про чистоту довкілля сприяє забезпеченню екологічно чистого середовища, в якому тільки й може зростати і розвиватися дитина. Охорону природи як засіб зміцнення здоров'я нації має сенс висовувати на рівні життєвого пріоритету особистості.

Доброта, милосердя, честь, гідність, порядність, терпіння, скромність, сором'язливість - це ті високі моральні якості, котрі не дозволяють людині недбало ставитися до свого здоров'я, палити, пиячити, вживати наркотики. Духовні цінності є тим внутрішнім бар'єром, що оберігає людину від

шкідливих звичок, аморальної поведінки, саморуйнування. Окреслені якості є стрижнем внутрішньої краси, чистоти і здоров'я дітей і молоді.

Формування ідеалу здорової людини набуває в оптимізації здоров'язбереження принципового значення. Орієнтація школярів на образ видатних діячів науки, культури, спорту, розкриття їхнього ставлення до збереження власного здоров'я та здоров'я оточуючих їх людей, висвітлення того, як регулярні заняття фізичною культурою допомогли їм вирішувати складні життєві й професійні проблеми, - все означене допомагає дітям осмислити першорядність духовного та фізичного самотворення.

Отже, духовно-ціннісний компонент здоров'язберігаючого дозвілля представлено такими складовими, як любов до життя у всіх його виявленнях, честь, гідність, краса внутрішнього світу, постійне самовдосконалення, культура поведінки, прагнення зробити іншу людину більш щасливою.

Переходячи до характеристики когнітивного компонента, зазначимо, що змістові аспекти здоров'язбереження окреслено С.Ващук, серед яких знання про особливості діяльності свого організму; здоровий спосіб життя; чинники, котрі дозволяють підтримувати високий рівень психічної та фізичної працездатності; методики оздоровчих, спортивних тренувань; використання фізичних вправ у форматі рекреації.

На основі вивчення наукових джерел (С.Ващук, В.Горащук, В.Нестеренко) маємо змогу виявити два блоки інформації, котрими мають володіти школярі: про фактори, котрі позитивно впливають на здоров'язбереження. Інформація цього блоку зосереджується навколо таких питань, як основи гігієни дитини, користь сонця, води й повітря у фізичному загартуванні, режим дня, спорт, етикет, подолання стресів та негативних емоцій тощо; про чинники, які негативно впливають на здоров'я людини: паління, алкоголізм, вживання наркотичних засобів, токсикоманія.

Важливим є такий аспект здоров'язберігаючого дозвілля, як виховання обережності учнів: увага при використанні пішохідного переходу, ознайомлення з правилами дорожнього руху, поведінки на водоймах, з

вогнем. Школярів слід привчати користуватися ліфтом, ескалатором, транспортними засобами. Отже, дітей доцільно ознайомлювати з усім, що, за умов неправильного користування, може бути небезпечним для їхнього життя і здоров'я. Проте, слід зазначити, що важливим є пояснення, чому окреслені вище фактори є позитивними або негативними. Є недостатнім лише представлення цієї інформації, вона має бути переведена на рівень глибоких переконань, що їй надасть змогу покращити здоров'язбереження дітей.

Особливо наголосимо на тому, що має сенс забезпечувати ефективність інтеріоризації інформації щодо анатомії та фізіології дитини: структури організму, кровообігу, роботи мозку, функціонування органів руху, дихання, травлення, зору, слуху, смаку, нюху, дотику. Поряд з цим діти мають усвідомлювати, як зберігати свій організм здоровим, що шкодить його нормальному функціонуванню, а що забезпечує його молодість, дієздатність та опірність інфекціям. У цьому аспекті є важливим оволодіння знаннями про правила гігієни, особливості догляду за органами зору, слуху, нюху, про засоби забезпечення чистоти тіла, профілактику інфекційних захворювань. Має сенс спрямовувати школярів на засоби раціонального харчування, ознайомлення з його режимом, продуктами, що можуть розглядатися як „здорова їжа”, вітамінним складом овочів, фруктів, соків, меду, круп тощо.

Ефективність засвоєння цих знань може бути підвищена за умов озброєння школярів знаннями про життя людей, що присвятили себе спорту. Особливого значення набуває вивчення їх рекомендацій про образ здорового, повноцінного життя, заняття фізичною культурою, регулярність роботи й відпочинку. Це сприяє утворенню ідеалу здорової людини, яка досягла значного життєвого успіху, розквіту моральних і фізичних якостей, актуалізувала свої природні задатки.

Підсумовуючи все означене вище, можемо стверджувати, що когнітивний компонент здоров'язберігаючого дозвілля передбачає озброєння школярів знаннями про фактори, які сприяють здоров'язбереженню, й

чинники, що негативно впливають на здоров'я, безпеку життєдіяльності, анатомію та фізіологію людини, правила гігієни, образ життя видатних спортсменів.

Фізичний компонент орієнтує на фізичний розвиток учнів, виховання у них сили волі, витривалості, прагнення до всебічного гармонійного саморозвитку духовних, інтелектуальних і тілесних можливостей. Надзвичайно важливим є індивідуалізація занять фізичною культурою, що передбачає врахування своєрідності розвитку кожної дитини, стану її здоров'я, здібностей. Здоров'язберігаюче дозвілля спрямоване на активізацію рухових ігор на свіжому повітрі, організацію водних процедур, загартування, виховання волі, наполегливості, стійкості. На рівні фізичного компонента в процесі змагань, конкурсів у школярів розвиваються такі риси, як взаємопідтримка, взаєморозуміння, прагнення допомогти більш слабкому, командний дух, вміння працювати у групі, цінити здібності інших людей, використовувати індивідуальну своєрідність кожного з метою забезпечення перемоги всього колективу.

Всі окреслені компоненти є взаємопов'язаними: духовно-ціннісний компонент передбачає виховання ідеалу здорової людини, гуманістичних смислоутворень, культури поведінки, ознайомлення з якими здійснюється у контексті когнітивного компонента та які реалізуються у фізичному компоненті в процесі колективної діяльності школярів. Поряд з цим, оволодіння знаннями про духовний і фізичний розвиток людини (когнітивний компонент) допомагає усвідомити цінність життя й здоров'я (духовно-ціннісний компонент) та важливість їх збереження засобами фізкультури й спорту (фізичний компонент).

Висновки з першого розділу

Серед провідних напрямів державної політики, окреслених у Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті,

першочергового значення набувають такі, як стимулювання у молоді прагнення до здорового способу життя, розвиток дитячого та юнацького спорту, екологічна освіта дітей. Саме тому проблема підготовки студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів набуває особливої актуальності. Ця проблема пов'язана з такими практичними завданнями, як виховання у дітей та молоді духовних цінностей, загальної культури, прагнень до фізичної досконалості.

Аналіз наукових джерел дозволяє виокремити такі напрями дослідження окресленої проблеми, як нормативно-правовий, соціально-медичний та педагогічний (котрий, у свою чергу, відбиває теоретико-методологічні та професійно-педагогічні аспекти).

Нормативно-правовий напрям концентрує положення Закону України „Про охорону дитинства”, в якому, окрім напрямів державної політики та зобов'язань держави, висуваються й система умов, в котрих має виховуватися дитина, а саме забезпечення атмосфери миру, гідності, взаємоповаги, свободи, рівності.

Вивчення наукових праць, котрі віднесено нами до соціально-медичного напрямку, свідчить, що проблемі поліпшення ефективності соціального та індивідуального здоров'язбереження завжди приділялася велика увага. Розвиток духовної, душевної та фізичної досконалості був метою виховання на всіх етапах розвитку людської цивілізації. В епоху Давнього Єгипту акцент робився на засобах профілактики захворювань, у Давній Греції – вихованню фізичної грації, довершеності внутрішнього світу й тілесної краси, у Давньому Римі – загартованості, витримці, мужності. В епоху Середньовіччя постала проблема формування фізичної сили, волі, сміливості, здатності переносити труднощі військових походів, у тому числі й хрестових. В епоху Відродження та в Новий час постала проблема виховання здоров'я як найвищої цінності.

В наукових працях зазначається, що глобальні екологічні проблеми сьогодення як ніколи актуалізують проблему здоров'язбереження, оскільки

значно підвищилася кількість хронічних захворювань, навчання в школі подекуди приводить до того, що у дітей з'являються проблеми із зором та поставою, частішають випадки респіраторних захворювань, батьки не приділяють достатньо уваги організації рухової активності школярів тощо.

Педагогічний напрям зосереджує дослідження методології оптимізації здоров'язберігаючого дозвілля (теоретико-методологічний аспект) та вимог щодо професійної підготовки вчителів до розв'язання цієї проблеми (професійно-педагогічний аспект). На основі вивчення наукових джерел встановлено, що підвищення якості здоров'язберігаючого дозвілля може бути досягнуте за умов підготовки вчителя до організації цього виду діяльності школярів на засадах гуманістичної педагогіки, коли педагогом забезпечується індивідуальний підхід до фізичного виховання кожного школяра, враховуються закономірності його розвитку, а за мету висувається формування цінностей, ідеалів, норм здорового способу життя.

Аналіз наукових праць (І.Бойчев, Ю.Стрельцов, Б.Титов, Н.Яременко) дозволяє узагальнити, що дозвілля – це є такий вид діяльності, котрий сприяє цілеспрямованому формуванню й виявленню власної сутності, унікальності на благо особистісного й суспільного благополуччя. В цій грані життя людина має змогу приписувати собі систему завдань для досягнення духовно-морального, інтелектуального, емоційного, фізичного розквіту та втілення своєї індивідуальності в продуктах діяльності.

Під сутністю здоров'язбереження ми розуміємо таку організацію життя людини, яка передбачає гармонізоване використання й розвиток її духовно-моральних та фізичних сил, виховання прагнень до збереження індивідуального й соціального здоров'я, формування уявлень про шкідливість алкоголю, паління та наркотиків.

Аналіз наукових праць І.Беха, С.Ващук, Г.Власюк, О.Завгородньої, І.Зязюна, О.Мельник, В.Нестеренко, О.Савченко свідчить, що здоров'язберігаюче дозвілля розглядається у конв'ктивно-інформаційному та організаційному аспектах, отже постала необхідність у висвітленні його

ціннісних, змістових та суто фізичних складових. На основі окресленого можемо дійти висновку, що здоров'язберігаюче дозвілля передбачає включення школярів у таку діяльність, котра має на меті розвиток їхніх духовно-моральних якостей, формування системи знань про фактори активізації здоров'язбереження, зміцнення здоров'я, усвідомлення дітьми важливості занять фізичною культурою.

Основними компонентами здоров'язберігаючого дозвілля школярів є духовно-ціннісний, когнітивний і фізичний, що, в сукупності, забезпечують виховання ідеалу здорової людини, гуманістичних смислоутворень, культури поведінки, озброєння школярів знаннями про фактори, котрі сприяють ефективному здоров'язбереженню, та фактори, які руйнують здоров'я, безпеку життєдіяльності, анатомію та фізіологію людини, правила гігієни, образ життя видатних спортсменів, активізують фізичний розвиток учнів, виховання у них сили волі, витривалості, фізичної досконалості. Означені компоненти взаємопов'язані, оскільки спостерігається їх взаємоспричинення, взаємозумовлення, взаємопосилення: духовно-ціннісний компонент націлений на формування мотивів здоров'язбереження, когнітивний – знань про нього, фізичний – забезпечує нормальне функціонування організму дитини.

Проблеми, які розглядаються у поданому розділі, висвітлені у наукових працях автора [68-70].

РОЗДІЛ II

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТІВ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧОГО ДОЗВІЛЛЯ ШКОЛЯРІВ

2.1. Сутність готовності студентів до здоров'язберігаючого дозвілля школярів

Сьогодні особливо важливим є підготовка майбутніх учителів до організації активного, сповненого особистісним смислом дозвілля, що націлене на збереження здоров'я дитини та виховання в неї духовно-моральних цінностей.

Висвітлення сутності й структури підготовки студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів вимагає виявлення взаємозв'язку цього поняття з такими, як „діяльність” і „готовність”.

Дослідження дефініції „підготовка” за довідковими джерелами свідчить, що це є „запас знань, навичок, досвід, набутий у процесі навчання, практичної діяльності” [83, с.767]. Проблеми підготовки студентів розглядалися в різних аспектах: загальнопедагогічна підготовка студентів у системі вищої освіти (О.Абдулліна), розробка її теоретичних основ (Н.Хмель), професійно-педагогічна підготовка на основі застосування інноваційних технологій (І.Богданова), її індивідуалізація (О.Пехота), соціально-педагогічна підготовка (С.Литвиненко), психолого-педагогічна підготовка вчителя початкових класів (Л.Хомич), фахова підготовка педагога-вихователя дошкільних закладів до економічного виховання дітей (Н.Грама), підготовка вчителя до формування творчої особистості учня (С.Сисоєва), до виховної діяльності у вищих педагогічних навчальних закладах (Г.Троцько), професійно-методична підготовка інженерів-педагогів (О.Коваленко).

Так, Н.Грама наголошує, що фахова підготовка майбутнього вихователя розглядається як складова частина цілісної системи професійної підготовки педагога-вихователя та як процес економічної підготовки особистості, котрий має на меті реалізацію теоретичної і методичної готовності до перетворювальної предметної діяльності.

В аспекті професійного становлення інженерів-педагогів (О.Коваленко) методична підготовка виступає як процес навчання дидактичному проектуванню, що має на меті розвиток у студентів умінь трансформувати науково-технічну інформацію у зміст освіти.

Змістово-організаційні аспекти психолого-педагогічної підготовки вчителів розкриваються Л.Хомич, серед яких: орієнтація на формування творчої особистості, розвиненої духовно, інтелектуально й фізично; забезпечення системності становлення процесу підготовки; утвердження людини як найвищої цінності; сприяння загальнокультурному розвитку студентів.

На структурно-функціональних особливостях підготовки студентів до виховної діяльності наголошує Г.Троцько, що виокремлює гностичний, проектувальний, процесуально-діяльнісний, управлінсько-організаторський, комунікативний компоненти окресленої підготовки, метою якої є забезпечення готовності майбутніх фахівців до виховання.

Готовність як мета і результат підготовки висвітлюється в науковій концепції С.Литвиненко. Так, готовність майбутніх учителів до соціально-педагогічної діяльності розкривається як інтегральне багаторівневе утворення, компонентами якого є мотиваційний, змістовий, діяльнісно-технологічний, креативний, системне формування яких сприяє реалізації майбутніми вчителями окресленої діяльності. Важливим методологічним орієнтиром для нашого дослідження є наукова позиція С.Литвиненко, відповідно до якої підготовка виступає засобом формування готовності до діяльності, готовність є результатом і показником якості підготовки, що

реалізується у діяльності, а діяльність є метою підготовки та засобом її регулювання й корекції [109, с.157].

Вивчення теоретичних джерел свідчить, що існує декілька напрямів дослідження сутності й функцій такого феномена, як „готовність”. Один з них – необіхевіористичний – у центр уваги висуває висвітлення структури та ролі настанови. Так, О.Кюльпе розглядає сутність настанови як пропедевтично створене очікування об'єктів, якостей або ставлень. У цьому сенсі встановлено взаємозв'язок між настановою, котра була викликана інструкцією, та вибірковістю сприйняття інформації.

Настанова, як концептуальна схема, котра створена стимульним паттерном, розглядається в роботах Ф.Бартлетта, О.Зангвілла. Науковці підкреслюють той факт, що дві різні настанови можуть викликати різне сприйняття одного й того ж об'єкта. Схема – це і є той чинник, який визначає характер сприйняття. Він з'являється на основі активної організації особистістю свого минулого досвіду, що актуалізується за умов зіткнення із зовнішньою стимуляцією, та регулює процес будь-якого цілісного акту (сприйняття, пам'яті, мислення).

З наукової позиції К.Халл, очікування стимульних відносин, котре є сформованим в умовах повторної стимуляції, також відіграє роль настанови. Цей феномен розкривається як переднастроювання за обставин надання умовного подразника.

Готовність відповідати звичним способом на подразники, яка виявляється у процесі досвіду, було визначено як латентну настанову (К.Коффка). У цьому смислі готовність висвітлюється як намір виконувати звичні психічні операції.

Готовність як персеверацію розкриває Р.Мак-Фарланд. На думку науковця настанова – це є тенденція продовжувати активність після ліквідації певних умов. Цієї позиції дотримуються й Сіпола, А.Лачинс, які запропонували розглядати настанову у ролі психічної операції, що була актуалізованою в ході навчання або розв'язання задач. Науковцями було

встановлено факт існування настанови після виконання завдання та її вплив на наступне рішення подібних задач.

Дж.Фрімен стверджував, що настанова – це загальний стан організму людини й „будь-яка фазична активність виявляється на тонічному фундаменті” [6, с.177].

Настанова як тенденція до завершення перерваної активності досліджувалася К.Левіним та його учнями. Наприклад, дослідження якості запам'ятовування перерваних та закінчених дій показало, що дії першої групи запам'ятовувалися значно краще, ніж дії другої групи (Б.Зейгарнік). Це дозволило науковцям зробити висновок про те, що готовність до виконання перерваної дії багато в чому зумовлює результат мнемічної діяльності.

Взаємозв'язок настанови з цінностями, потребами та мотивами особистості був встановлений Дж.Брунером, Р.Кречем, Л.Постманом. Науковці підкреслювали, що функціонування сприйняття здійснюється під впливом настанови, яка репрезентована потребами людини, її надіями, досвідом.

Настанова як імовірне очікування вивчалася Е.Брунсвіком, який виокремлював такі параметри зовнішньої стимуляції: імовірність появи стимулу, імовірнісне розподілення стимулів, їх значущість для людини. Науковцем був упроваджений принцип „проби та контролю, контролю й проби”, котрий був підтриманий М.Берштейном, який, у свою чергу, наголошував на значущості проб, оскільки саме проби дозволяють уточнити той оптимальний напрям, за яким отримується найбільш цінна інформація. Е.Брунсвік стверджував, що очікування є заснованим на основі врахування імовірнісної структури довкілля. Це передбачає висунення людиною припущення про імовірність появи певного об'єкта.

Ці ідеї були розвинути у науковій концепції трансакціоналістів, котрі наполягали на пріоритетності формування настанови-директиви, заснованої на минулому досвіді взаємовідносин із оточуючим світом. Настанова відбивається в усвідомленні інформації, яка сприймається. Науковцями були

запропоновані дві стадії настанови: по-перше, це є настанова очікування (тобто перед наданням стимулу людина очікує на певний клас стимулів), по-друге, це є стадія перевірки очікування: ще до появи образу починають розгортатися фази проб і контролю.

В наукових працях Ф.Бартлетта настанова висвітлюється як активна організація минулого досвіду або схема. Вчений визначав сутність такої настанови-схеми як активну організацію минулих реакцій, яка завжди бере участь у систематизованій поведінці. Саме за таких умов окрема реакція є можливою тому, що вона пов'язана з іншими подібними, котрі були добре організовані та діють як єдине ціле. Ф.Бартлетт підкреслює, що минулий досвід діє на людину саме за допомогою таких схем; вони проявляються в поведінці, пам'яті, сприйманні, мисленні. Сенсорна інформація, стикаючись з такою схемою, наповнюється певним значенням. Це положення розвивається О.Зангвіллом, Р.Олдфілдом, які наголошували, що відповідь організму залежить від упорядкування попередніх реакцій, котрі були організовані раніше; саме за відповідь, а не за прийняття інформації відповідає схема.

Феномен готовності розглядається і в контексті когнітивної теорії гіпотез Дж.Брунера, Л.Постмана. Гіпотеза, з позиції науковців, виступає генералізованим станом готовності відповідати вибірково на певні класи подій, що мають місце в довкіллі. Це є форма настройки організму, яка може керувати його всією когнітивною активністю. Науковцями був висунутий комплекс теорем щодо взаємодії між стійкістю гіпотез та стимульною інформацією: чим сильніше гіпотеза, тим більше імовірність її збудження і тим менше стимульної інформації необхідно для підкріплення гіпотези. Чим сильніше гіпотеза, тим більше суперечної стимульної інформації необхідно з метою її спростування. Стійкість гіпотез залежить від багатьох факторів: від частоти підкріплення в минулому (чим частіше організм зустрічався з подією в минулому, тим вимагається менше релевантної інформації задля підкріплення гіпотези при певних подіях), від числа конкуруючих гіпотез (чим більшою є кількість гіпотез, що діють в певній ситуації, тим більше

інформації необхідно задля підкріплення або спростування гіпотези), від мотиваційної підтримки (сили дії потреб, емоцій, мотивів, інтересів), від когнітивної підтримки (чим більше гіпотеза пов'язана із знаннями про об'єкт, які були отримані в минулому, тим менше релевантної інформації вимагається для її підкріплення), від згоди з групою (вплив думки групи на позицію суб'єкта).

Теорія динамічної настанови була висунута Ф.Олпортом. В цьому контексті настанова розглядається як фізіологічний агрегат, котра є стадією поведінкового акту, яка тільки зароджується. Перехід агрегату із стадії настанови в стадію сприйняття передбачає доповнення до відповідної структури стимульної інформації та завершення структури; збільшення енергії у структурі при появі стимульної інформації. Однією з провідних ідей окресленої концепції є визначення взаємодії організму із довкіллям як процесу врівноваження, який відзначається реактивним характером. Узагальнюючи викладені Ф.Олпортом позиції, маємо змогу зробити висновок, що в його концепції настанова розглядається як неусвідомлювана стадія поведінкового акту; вона підготовлює та підтримує розгортання цього поведінкового акту; активізує одні реакції та гальмує інші; настанова є динамічним агрегатом, за допомогою якого порівнюються отримані результати з необхідними та очікуваними.

Дещо інший погляд на сутність та функції готовності сформульовано в теорії перцептивної готовності, розробленої Дж.Брунером. Науковець наголошував, що кожний акт сприйняття – це послідовний ланцюг рішень, які підпорядковуються загальній стратегії. Дж.Брунер виокремив такі функції стратегії: максимізація інформації про ознаки, збереження спрямованості рішення, регуляція ризику. Перцептивний акт, на думку Дж.Брунера, – це є акт категоризації, котрий розгортається за такими стадіями: первинна категоризація (людина сприймає загальні категорії „звук”, „світло”, „рух” тощо), пошук ознак (пошук тих рис, які відповідають категорії – це і є її готовність), перевірка з метою підтвердження гіпотези, завершення

перевірки. З позиції Дж.Брунера, детермінантами готовності є імовірність появи тієї чи іншої події в житті суб'єкта та його органічний стан, який віддзеркалюється потребами і мотивами. Науковцем був установлений взаємовплив між готовністю категорій та стимульним введенням: чим більшою є готовність категорії, тим, по-перше, менше інформації вимагається для віднесення об'єкта до категорії, по-друге, ширшим є набір характеристик сенсорного введення, котрі сприймаються як відповідні цій категорії, по-третє, більше імовірність того, що інші категорії, котрі також відповідають цьому введенню, будуть загальмовані.

Дж.Брунер, екстраполюючи процес категоризації, визначає його як модель світу. Він підкреслював, що, коли ми навчаємося сприймати, ми оволодіваємо тими відносинами, котрі існують між властивостями об'єктів і явищ, навчаємося системам категорій, вмінням контролювати й прогнозувати послідовність подій. Ці ідеї Дж.Брунера пов'язані з позицією М.Берштейна, який стверджував, що на основі моделі світу є можливим заглядати в майбутнє й регулювати діяльність людини.

Механізмами, які визначають перцептивну готовність, є групування й інтеграція (передбачає навчання умовним імовірностям та введення колекційного коефіцієнту на суб'єктивні переживання), впорядкування готовності (актуалізація гіпотезою системи категорії, яка реалізує прийняття рішення про дію, що забезпечує максимум успіху та мінімум неочікуваних подій у певній ситуації), встановлення відповідності (відбиває процеси контролю й порівняння), фільтрація (відображає відсів певних ознак, регулює відкритість каналу інформації).

Важливими положеннями теорії Дж.Брунера для висвітлення сутності готовності є такі: провідним принципом настанови є принцип побудови моделі світу; ця модель є продуктом категоризації – процесу формування категорій шляхом оволодіння імовірнісною структурою довкілля; модель світу – це є репрезентативна модель, оскільки категорії відбивають певні явища, події, а також засоби дій, котрі відповідають цим явищам і подіям;

окреслена репрезентативна модель дозволяє людині висловувати гіпотези щодо подій, з якими вона може мати в майбутньому; гіпотези формуються під впливом потреби суб'єкта та реальної ситуації. Той стан, що виникає під впливом означених факторів (потреби та ситуації), і визначається як стан готовності людини. Реакцією на ситуацію є прийняття рішення про дію. Основними функціями готовності є збільшення успіху та зменшення неочікуваних подій при зустрічі людини з подіями зовнішнього світу.

Настанова, в контексті диспозиціональної теорії особистості Г.Олпорта, є станом готовності людини до реакції на події чи ситуації, з якими вона пов'язана. На перший план висувуються риси особистості (або індивідуальні диспозиції), котрі забезпечують сталість поведінки людини зі зміною ситуацій. За Г.Олпортом, риса особистості є більш узагальненою якістю, ніж звичка, вона визначає поведінку, є відносно незалежною від інших рис, не може бути синонімічною певним моральним або соціальним оцінкам. Науковцем була запропонована типологія індивідуальних диспозицій: кардинальні (генералізовані риси, за допомогою яких можуть бути пояснені вчинки людини), центральні (тенденції у поведінці особистості, які виявляються її оточенням) та вторинні (вподобання, переваги, ситуаційно зумовлені характеристики людини). Тим чинником, що організує всі мотиваційні процеси особистості, є пропріум – позитивна якість, котра забезпечує творче й повноцінне зростання людини як особистості.

Ідея диспозицій вивчалася і В.Ядовим, але методологічним орієнтиром досліджень є теорія діяльності. З його наукової позиції, цей феномен виступає комплексом схильностей та готовності до сприйняття умов певної діяльності й поведінки. Диспозиційна система, побудована на ієрархічній основі, є результатом попереднього досвіду особистості та впливу на неї соціуму. В цьому смислі соціальні настанови відіграють роль саморегуляції поведінки особистості.

Існує наукова позиція (С.Рубінштейн), відповідно до якої настанова є своєрідною формою спрямованості особистості, що визначає готовність останньої до діяльності у заданих умовах. Згідно з С.Рубінштейном, настанова відбивається у вибірковій мобілізованості та готовності до діяльності. Науковець підкреслює, що будь-яка настанова – це орієнтація на певну лінію поведінки, й цією лінією поведінки вона і визначається. Утворення настанови передбачає входження людини в ситуацію та прийняття нею певних завдань, які в цій ситуації виникають, що дозволяє С.Рубінштейну стверджувати про суб'єктивну значущість настанови для особистості. Настанова є багатокомпонентним утворенням, яке містить не лише потреби, але й світоглядні позиції. За словами С.Рубінштейна, настанова, в якій актуалізовано певний перцептивний зміст, відіграє суттєву роль у сприйнятті та пізнанні людиною дійсності.

Багатоаспектне вивчення феномена „настанова” представлено в концепції Д.Узнадзе, що розглядав його сутність як таке відношення потреб до ситуації, котре визначає функціональний статус особистості у певний момент; це є засіб стабілізації діяльності. Відповідно до об'єктивних факторів діяльності та її змісту Д.Узнадзе виокремив чотири рівні регуляції діяльності: смисловий, цільовий, операціональний та рівень психофізіологічних механізмів. З окреслених рівнів саме смислова настанова, яка відбиває особистісний сенс у вигляді готовності до цілеспрямованої діяльності, стабілізує діяльність у цілому, забезпечуючи її стійкість. Це є фільтр для цільових і операціональних настанов. У свою чергу, на думку Д.Узнадзе, цільові настанови, які віддзеркалюють готовність, що викликана усвідомленим образом результату дії, виконує функцію стабілізації цієї дії. Цей тип настанови з'являється тоді, коли в діяльності виникають певні перешкоди. Операціональні настанови співвідносяться з умовами розгортання конкретної дії; О.Запорожець визначив такі їхні види, як ситуаційно-дійові та предметні.

З іншої точки зору (О.Петровський, М.Ярошевський), настанова є готовність, що виникає у момент передбачення певного об'єкту діяльності. Вона забезпечує стійкий цілеспрямований характер протікання даної діяльності.

На ролі настанови як стабілізатора процесу діяльності наголошує і О.Асмолов. Вчений розглядає два протилежних процеси: надситуативну активність діяльності, що визначає прогрес її руху, та настанову, котра забезпечує спрямованість діяльності, її певну інерцію. Настанови пов'язуються з бар'єрами всередині особистості, це те, що утримує діяльність у певних межах; надситуативна активність може розглядатися як рух поверх бар'єрів, це чинник переходу до іншої діяльності.

Як відомо (К.Дурай-Новакова), найбільш значними факторами професійної готовності студентів виступають мотивація, підготовка, самообілізація знань, настанова на діяльність, задоволення працею. Є очевидним, що у даному випадку саме настанова являється складовою частиною готовності. Більш того, М.Дьяченко, Л.Кандилович, характеризуючи сутність феномену готовності, стверджують, що готовність є сукупність сталих та ситуативних настанов на активні та доцільні дії.

На ролі творчості в організації готовності наполягає Б.Паригін, котрий визначає цей феномен, як стан найбільш потужної варіативності та найбільшої включеності креативного потенціалу особистості в діяльність. Саме включеність, на думку науковця, визначає результативність діяльності за мінімальний термін, повноту самореалізації особистості та інерцію її переключення на нові види роботи.

На думку С.Максименка, бути готовим до праці – це не тільки бажати, але бути здатним здійснювати роботу. Для цього особистість має усвідомити й чітко сформулювати задачу своєї діяльності, уявити собі певний предмет, перебороти пасивність, стереотипи, шаблони, лінощі, виявити прихований у собі творчий потенціал [126, с.760-761].

Ці ідеї відображаються в позиції М.Геречка, відповідно до якої готовність бакалавра до трудової діяльності містить погляди, переконання, почуття, знання, навички, вольові якості та інтелектуальні здібності.

Науковці (Л.Виготський, С.Рубінштейн) підкреслюють, що ефективність розвитку психологічної готовності залежить від характеру формування у особистості пізнавальних потреб, позитивних мотивів, інтересів, виховання світоглядних позицій, цінностей та ідеалів.

Окреслені вимоги щодо формування цінностей пізнання відбиваються в структурі такого феномена, як „готовність до шкільного навчання” [137]. Цей феномен відображає сукупність фізіологічних і психологічних особливостей дитини, рівень розвитку її пізнавальних процесів (мислення, пам'яті, мовлення, уваги). Компонентами цього виду готовності є мотиваційний (ставлення дитини до навчання та прагнення набувати знання), вольовий (вміння діяти за певною моделлю та контролювати відповідність власних дій цій моделі), розумовий (логічне мислення, усвідомлене запам'ятовування, диференційоване сприйняття інформації), комунікативний (володіння мовним кодом, функціями говоріння, різними типами як спілкування (з дорослими та однолітками), так і мовлення (діалог, монолог)). З наведеного визначення структури готовності є можливим зробити узагальнення про актуальність формування у старших дошкільників мотиваційних та змістово-діяльнісних складових готовності до навчання в школі. Це підтверджується аналізом системи вимог, висунутої Р.Овчаровою, щодо оцінювання ступеня готовності дітей, а саме, володіння вміннями планувати власну діяльність, контролювати її, знаходити скриті якості об'єктів та закономірності їх функціонування, слухати та розуміти інших, аналізувати, синтезувати, систематизувати, абстрагувати інформацію.

Дещо інше бачення структури готовності до шкільного навчання знаходимо у роботах Г.Коджаспірової та О.Коджаспірова. Науковці окреслюють три провідних компонента готовності: особистісна, інтелектуальна готовність та розвинута зорово-моторна координація.

Особистісна готовність віддзеркалює бажання вчитися, виконувати обов'язки, спілкуватися, пізнавальне ставлення до довкілля, емоційний та вольовий розвиток психіки. Інтелектуальна готовність відображає певну зрілість пізнавальних процесів.

Мотиви вибору професії, як наголошують Г.Коджаспірова та О.Коджаспіров, полягають в основі готовності старшокласників до самовизначення. Ця готовність передбачає не лише здатність обирати свій професійний шлях, але також усвідомлювати власні здібності, інтереси, особливості, які можуть бути максимально реалізовані в процесі досягнення індивідуального та соціального успіху.

Визначені Р.Овчаровою орієнтири підготовки дитини до школи зберігають свою актуальність і щодо формування готовності особистості до самоосвіти [130]. Цей вид готовності, в першу чергу, передбачає наявність прагнення до розширення фонду знань з метою більш глибокого розуміння життя. Вміннями, якими має оволодіти особистість, є орієнтація у різних джерелах інформації, її критичний аналіз, застосування для розв'язання проблем.

Якщо науковці, котрі пропонують аналіз готовності до пізнавальної діяльності, наголошують на значущості мотиваційної складової, то вчені, які досліджують готовність до роботи в екстремальних умовах, підкреслюють першорядність швидкого включення в проблемну ситуацію та саморегуляцію свого стану в ній. Так, готовність до екстрених дій розкривається як здатність ефективного реагування у не передбачуваній ситуації та включення в неї, а також довільна зміна власного стану відповідно до умов, що склалися [137].

В основі готовності до будь-якої діяльності знаходиться готовність до дії, яка передбачає мобілізацію психофізіологічних характеристик особистості з метою найбільш результативного виконання певних операцій [21]. Так, Б.Мещеряков підкреслює, що в інженерній психології готовність до дії відбиває володіння оператором знаннями, вміннями та навичками, здатність до екстреної реалізації програми дії, рішучість здійснити певний акт.

Сутність готовності до професійно-педагогічної діяльності розкривається через вимоги щодо оволодіння її провідними компонентами. Так, з наукової позиції В.Гинецинського, вчитель має бути готовим до виконання таких функцій: викладення змісту навчального матеріалу; створення інтересу учнів до засвоєння інформації; зіставлення результатів діяльності учнів та їхня мобільна корекція; діагностика навчання учнів.

Через функціональний підхід відбиваються вимоги щодо готовності вчителя до педагогічної діяльності і в концепції Н.Кузьміної, яка підкреслює важливість оволодіння знаннями про психологічні особливості учасників навчального процесу, самодослідження характеру власної роботи та досвіду колег, цілі педагогічного впливу на учнів, засоби їх реалізації, вміння розв'язувати педагогічні задачі (гностичний компонент); планування стратегічних, тактичних, оперативних завдань та засобів вирішення проблем (проектувальний компонент); відбір та побудова змісту навчальної інформації на уроках та виховних заходах, розкриття особливостей діяльності учнів та педагогів (конструктивний компонент); орієнтація на педагогічно доцільні взаємовідносини між педагогами, учнями, батьками учнів, їх мотивування (комунікативний компонент); організація взаємодії суб'єктів діяльності відповідно до педагогічного задуму з урахуванням принципів, які забезпечують ефективність педагогічного процесу (організаторський компонент).

На оволодінні знаннями, вміннями, настановами як чиннику формування професійної готовності зупиняється А.Маркова, котра запропонувала таку класифікацію компонентів педагогічної діяльності, якими має оволодіти майбутній фахівець: професійні психологічні та педагогічні знання; професійні педагогічні вміння; професійні психологічні позиції й настанови вчителя; особистісні особливості, що забезпечують оволодіння професійними знаннями та вміннями.

Розгалужена система компонентів готовності до професійно-педагогічної діяльності розроблено О.Морозом, В.Сластьоніним. Ця

готовність визначається високим рівнем володіння загальнопедагогічними функціями (інформаційними (забезпечення результативного формування у учнів знань і вмінь, наукового світогляду); мобілізаційними (зосередження уваги та концентрація енергії учнів на розв'язанні завдань, створення позитивного настрою; актуалізація мислення дітей); розвивальними (управління мисленнєвою діяльністю школярів, розвиток їхніх волі, пізнавальних інтересів, індивідуальних здібностей); орієнтаційними (формування соціальної позиції, забезпечення професійної орієнтації учнів)) та загальнотрудовими функціями: конструктивними (програмування та планування процесів навчання й виховання дітей, власних педагогічних досліджень (спостережень, експертних оцінок, рекомендацій), здійснення прогнозу щодо дій та вчинків учнів на уроках й поза школою, обладнання навчальних кабінетів, розробка дидактичних матеріалів); комунікативними (встановлення педагогічно доцільних взаємовідносин з учнями); дослідницькими (впровадження в практику загальноосвітньої школи оптимальних методів; аналіз педагогічного досвіду, наукових робіт, організація проблемних груп, методичних семінарів, підготовка навчально-методичних статей); організаторськими (організація власної діяльності та діяльності учнів відповідно до мети й завдань навчально-виховного процесу).

Останнім часом набуває актуальності проблема дослідження готовності як складової професійної компетентності. Так, Н.Яременко підкреслює, що готовність і здатність на високому рівні організовувати навчально-виховний процес є компонентами професійної компетентності.

Дослідження освітньо-кваліфікаційних характеристик вчителя (С.Болтівець, Н.Ничкало, С.Ніколаєва, Г.Півняк, Г.Рогова, М.Фіцула) свідчить, що структуру готовності до професійної діяльності складають базові знання з педагогіки, а саме: історичні аспекти виховання й навчання дітей і молоді; сучасні концепції розвитку, виховання й формування особистості, закономірності та умови забезпечення ефективності цих процесів; вплив довкілля на розвиток і виховання особистості дитини; зміст

освіти в національній школі; специфіка й компоненти виховної роботи; принципи виховання; напрями виховання; виховання та самовиховання; взаємозв'язок школи, сім'ї, громадськості у вихованні дитини; принципи навчання; завдання, зміст, форми та методи організації навчально-виховного процесу; контроль навчально-пізнавальної діяльності школярів; закономірності вікового, статевого та індивідуального розвитку дитини, їх урахування у навчально-виховному процесі; індивідуалізація та диференціація навчання й виховання; принципи управління освітою; внутрішкільне управління.

Знання з психології, як компонента готовності до професійної діяльності та складової професійної компетентності майбутнього фахівця, концентрують інформацію щодо методологічних засад психології як науки; сутності, змісту, структури діяльності людини; функцій психіки і свідомості; змісту теорій особистості; структури спрямованості особистості; основних закономірностей психічного розвитку людини; сутності й функцій спілкування; закономірностей пізнавальної діяльності людини на різних вікових етапах; психологічного інструментарію чуттєвих форм пізнання та раціональних форм освоєння дійсності; місця та функцій емоційно-вольової сфери особистості; здібностей, обдарованості в психологічній структурі особистості, їх виявлення і розвиток.

Базові знання вчителя-предметника з певної навчальної дисципліни відображають такі елементи готовності: теоретичні основи методики викладання навчальної дисципліни; педагогічні й психологічні основи методики; сучасні концепції викладання навчального предмета в загальноосвітній школі; цілі, задачі й засоби навчання предмета в різних класах загальноосвітньої школи; шляхи використання сучасних технічних засобів навчання; концептуальна основа та структура альтернативних підручників; організація процесу навчання; планування процесу навчання, його засади й одиниці.

Такий компонент готовності, як процесуальний (або діяльнісний), передбачає озброєння майбутніх фахівців професійно-педагогічними вміннями, серед яких провідного значення мають вміння планувати й конструювати педагогічну діяльність; встановлювати гуманістичні взаємовідносини з усіма учасниками навчально-виховного процесу; здійснювати педагогічне спілкування, спрямоване на розвиток особистості співрозмовника; діагностувати рівень розумового, морального, емоційно-вольового, фізичного розвитку дітей; застосовувати ефективні засоби навчання, виховання й розвитку залежно від вікових та індивідуальних особливостей дітей; висувувати перспективні задачі розвитку учнів та саморозвитку; досліджувати інноваційний педагогічний досвід; аналізувати свій досвід роботи й рефлексувати результати з наступною оптимізацією навчально-виховного впливу на школярів; забезпечувати власне професійне самозростання й самотворення.

Основними професійно-психологічними вміннями в структурі готовності є такі: аналізувати своєрідність пізнавальних процесів учнів; виявляти їхні індивідуально-психологічні особливості сприйняття, мислення, пам'яті; діагностувати актуальний та перспективний розвиток особистості дитини, виявляти фактори її соціалізації; створювати позитивну мотивацію навчання; формувати позитивне ставлення школярів до навчальної та суспільно-корисної діяльності; вивчати індивідуальні особливості характеру дітей, розробляти психологічні характеристики особистості учня та учнівського колективу; проводити психодіагностичні дослідження; розкривати специфіку впливу навчально-пізнавальної діяльності на розвиток здібностей учнів; здійснювати психолого-педагогічний аналіз уроку і навчально-виховного процесу в цілому; виявляти стан психологічного клімату в педагогічному колективі, причини конфліктів.

Систему професійно-методичних умінь представлено такими: організувати навчання відповідно до принципів науковості, свідомості, активності, наочності, доступності та посильності, міцності, індивідуального

підходу; проводити уроки з навчального предмета, враховуючи особливості психічного розвитку школярів; відбирати та організовувати навчальний матеріал; розробляти вправи та завдання для активізації самостійної діяльності учнів; формувати в учнів уміння вчитися; впроваджувати інноваційні технології викладання навчального предмета; чітко формувати та розробляти мету, зміст, методи, прийоми, засоби, форми для кожного уроку; забезпечувати розвиток загальної культури учнів, розширювати їхній світогляд; впроваджувати завдання на активізацію творчих здібностей, інтелекту, толерантності, здатності до соціальної взаємодії школярів; забезпечувати професійну спрямованість навчання в старших класах; володіти нетехнічними та технічними засобами навчання; здійснювати всі види контролю; проводити позакласну роботу з навчальної дисципліни (вдосконалювати знання, вміння, збагачувати досвід самостійно-творчої діяльності учнів, ураховуючи їхні інтереси, виховувати ініціативність, ентузіазм, прагнення саморозвиватися); здійснювати факультативну роботу; пов'язувати аудиторну й позааудиторну роботу; проводити екскурсії, ігри, конкурси, фестивалі, вечори, предметні олімпіади, прес-конференції, дискусії; організовувати гуртки та клуби за інтересами.

Окрім цього, важливим є виховання у майбутніх фахівців світоглядних рис, гуманітарної, природонаукової, політичної культури, здібності до творчої педагогічної роботи, соціальної активності.

Слід наголосити, що підготовка студентів до впровадження ефективних засобів здоров'язберігаючого дозвілля школярів є складовою частиною навчально-пізнавальної діяльності на етапі професійної освіти майбутніх фахівців, що й зумовлює необхідність розкриття сутності поняття „діяльність”. Так, у філософських джерелах [90; 92; 93; 129] діяльність розкривається як акт зіткнення цілеспрямованої волі суб'єкта та об'єктивних закономірностей буття. Відповідно до цього положення науковці в структурі діяльності виокремлюють суб'єктну (суб'єкт, котрий формулює мету) та об'єктну (предмет, засоби та продукт діяльності) складові.

В психологічній науці (П.Гальперін, В.Давидов, О.Леонт'єв, С.Рубінштейн) акцентується на тому, що суб'єкт, котрий цілеспрямовано впливає на об'єкт, задовольняє власні потреби. Це дозволило деталізувати структуру діяльності, висовуючи такі провідні компоненти, як-от:

- мотиви, котрі спонукають до діяльності,
- мету, що є образом результату, на досягнення якого спрямовано діяльність,
- засоби, за допомогою яких діяльність розгортається.

С.Рубінштейн наголошує на тому, що мотив завжди є пов'язаним з метою певних дій людини, оскільки мотив – це є прагнення її досягнути. Структуру діяльності, за С.Рубінштейном, представлено такими компонентами, як мотив, мета, засіб, оцінка, результат і соціальна ситуація. За В.Давидовим, у структурі цього феномена доцільно розрізняти потреби, мотиви, задачі, засоби дії. В концепції діяльності, розробленій О.Леонт'євим, мотив співвідноситься з поняттям діяльності, мета – з поняттям дії, умови досягнення окремої мети – з поняттям операції. В контексті підготовки майбутніх педагогів особливої значущості набуває схема діяльності, запропонована В.Шадриковим, оскільки, окрім таких компонентів, як мотив, мета, програма діяльності, прийняття рішення, науковець висовує й інформаційну основу, а також професійно важливі якості фахівця. Останнє є особливо актуальним задля оптимізації педагогічної діяльності вчителів.

Так, науковці-педагоги (С.Гончаренко) підкреслюють таку важливу функцію діяльності, як здатність змінювати дійсність. Системоутворювальними компонентами діяльності є суб'єкт і його потреби, мета, засоби реалізації мети, результат. Аналіз поняття „педагогічна діяльність” свідчить про те, що вчені (І.Зязюн, Н.Кузьміна, А.Маркова, О.Мороз) принципове значення приділяють складноструктурованій системі знань, якими має володіти педагог та які забезпечують оптимальний характер підготовки молодого покоління до самостійного функціонування в суспільстві. Наприклад, виокремлюються знання тенденцій розвитку

суспільства та людини в ньому; наукові знання в різних галузях (наприклад, соціум, культура, економіка тощо); педагогічні знання, майстерність і досвід; висока індивідуальна культура.

Узагальнення наведених вище наукових позицій дозволяє нам стверджувати, що діяльність – це є активно-продуктивне перетворення світу, в результаті якого здійснюються перетворення й в особистісній сфері людини; компонентами діяльності виступають мотиви, цілі, зміст та засоби її виконання.

Забезпечити логічну обґрунтованість змісту та структури підготовки студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів є можливим шляхом розкриття сутності поняття „готовність” до цього виду діяльності. Вивчення науково-психологічних робіт (М.Дьяченко, Л.Кандибович) свідчить, що динамічну структуру психологічної готовності до діяльності складають такі елементи, як усвідомлення власних потреб, цілей, оцінка умов, в яких будуть розгортатися дії, актуалізація накопиченого досвіду розв'язання задач певного типу, прогноз щодо імовірних засобів вирішення задач, співвіднесення власних можливостей, рівня домагань з необхідністю досягнення певного результату, мобілізація сил, самопереконавання у можливості отримання позитивного ефекту. Відповідно до окресленої динамічної структури науковцями виокремлюються компоненти загальної й ситуативної видів готовності до професійної діяльності, серед яких:

- мотиваційні, що передбачають потребу в успішному виконанні діяльності, інтерес до неї, прагнення досягнення успіху;
- пізнавальні, котрі віддзеркалюють розуміння своїх обов'язків, задач, оцінку її значущості, знання засобів досягнення мети;
- емоційні, які відбивають почуття відповідальності, піднесення, впевненості в успіху;
- вольові, що відображають управління собою, концентрацію на задачі, подолання страху [55].

Принципово важливим науково-методологічним положенням виступає концепція А.Линенко щодо сутності готовності до професійної діяльності. Науковець окреслює дві грані готовності – особистісну, котра відображає інтерес, ставлення до діяльності, почуття відповідальності, потребу виконання завдань на високому професійному рівні, керування власними почуттями тощо, та операціонально-технічну, яка відбиває професійно-педагогічні знання, вміння, навички, засоби навчально-виховного впливу на учня. Це положення спонукає до осмислення значимості формування у майбутніх фахівців не лише знань, умінь та навичок організації певних видів їхньої професійної діяльності, що й переважно має місце в системі підготовки вчителів, але і компонентів особистісної готовності, а саме пізнавальних інтересів, впевненості у своїх силах на шляху до успіху, вміння мобілізувати свій потенціал, перебороти невпевненість.

Вивчення наукових праць (І.Богданова, Н.Грама, М.Дьяченко, Л.Кандибович, А.Линенко, С.Литвиненко, Г.Троцько, Л.Хомич) дозволяє стверджувати, що в розрізі формування готовності до певного виду педагогічної діяльності на перше місце виносяться професійно-психологічні аспекти розвитку особистості майбутнього фахівця. Тоді як підготовка є видом навчальної діяльності студентів, метою якого виступає забезпечення інтеріоризації знань, умінь, формування досвіду професійної діяльності студентів, інтересів до неї, знань щодо її організації та вдосконалення. В такому розрізі пріоритетними є організаційно-технологічні аспекти, в контексті яких розробляються стратегії та моделі підготовки студентів до професії.

Аналіз наведених положень щодо структури психологічної готовності засвідчує пріоритет формування у студентів інтересів і позитивного ставлення до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів, знань щодо закономірностей забезпечення ефективності здоров'язбереження учнів, особистісної відповідальності за навчально-виховні дії, саморегуляцію свого психічного стану в ході спілкування з дітьми.

Вивчення наукових джерел (І.Богданова, Н.Грама, М.Дьяченко, Л.Кандибович, А.Линенко, С.Литвиненко) дозволяє дійти висновку, що підготовка студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів є таким видом навчальної діяльності, який має на меті формування готовності до цієї роботи. Готовність студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів доцільно розглядати як сукупність інтересів до проблем здоров'язбереження дитини в дозвілльєвий час, системи теоретично орієнтованих і прикладних знань щодо сутності й структури цього феномена, вмінь проектування та впровадження навчально-виховних заходів з метою оптимального розвитку духовно-ціннісного, когнітивного та фізичного компонентів здоров'язберігаючого дозвілля.

Дослідження філософських, психологічних і педагогічних праць з проблем структурування феноменів „діяльність”, „готовність”, „підготовка” дозволяє висунути компоненти окресленої готовності, серед яких мотиваційний, змістовий і технологічний.

Як свідчать дослідження (Є.Ільїн, В.Семиченко, А.Реан, В.Якунін), на ефективність навчальної діяльності студентів впливає багато мотивів, серед яких такі групи:

- внутрішні індивідуально значущі (можливість виявляти творчість і спілкуватися, сприяння особистісному розвитку, придбання стійких знань, прагнення отримати інтелектуальне задоволення, бажання стати висококваліфікованим спеціалістом, відповідність діяльності здібностям),

- внутрішні соціально значущі (виявлення відповідальності, можливість приносити користь людям, підвищувати професійну майстерність, реалізувати здатності до керівної роботи, отримати відразу хороший результат праці для інших);

- зовнішні позитивні (можливість переїхати на нове місце проживання, працювати близько від дому, отримувати високу платню, виявляти професійні вміння поза роботою, діяльність є близькою до улюбленого шкільного предмету);

- зовнішні негативні (отримання диплому, схвалення з боку батьків і викладачів, побоювання відставати від однокурсників, отримання стипендії, переведення на наступний курс, майбутня професійна діяльність є престижною, подобається батькам, є обраною друзями, дозволяє обмежитися отриманою освітою, є єдино можливою в обставинах, які склалися).

В психолого-педагогічних дослідженнях (Є.Ільїн, О.Леонтьєв, А.Реан, С.Рубінштейн, О.Чебикін, В.Якунін) наголошується, що тільки внутрішня мотивація є ефективним чинником активізації підготовки студентів до будь-якого виду його професійної діяльності, в тому числі, й до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів. У майбутніх педагогів має сенс формувати інтерес до пізнавально-творчої діяльності з підвищення ефективності дозвіллевого здоров'язбереження дітей. Як підкреслює С.Максименко, інтерес – це є концентрація на певному предметі думок; інтерес відбиває прагнення ближче ознайомитися з цим предметом, заглибитись у нього та зосередити на ньому свою увагу. З огляду на організацію здоров'язберігаючого дозвілля, це має бути зацікавленість у змісті окресленої діяльності, інструментарії та процедурах її впровадження в навчально-виховний процес школи.

Принципово важливим є усвідомлення студентами значущості організації здоров'язберігаючого дозвілля як засобу власного професійно-творчого саморозвитку. Як відомо (В.Семиченко), саморозвиток у цій сфері навчальної діяльності, студентів передбачає виявлення прагнення рефлексувати свою діяльність, аналізувати свої почуття й досвід, вивчати себе, шукати зворотний зв'язок (оскільки саме це допомагає здійснювати самопізнання й самооцінку), залишати час для саморозвитку, не дивлячись на зайнятість роботою і домашніми справами, багато читати, отримувати задоволення від засвоєння нового, дискутувати з питань, які найбільш цікавлять, вірити у свої можливості, не лякатися відповідальності, бути більш відкритим, усвідомлювати той вплив, який мають на особистість оточуючі люди. Систематичне й повне виявлення окреслених прагнень дозволяє

особистості розширювати індивідуальну сферу пізнання, наближатися до власного ідеалу вчителя, провідною життєвою цінністю якого є самореалізація в процесі виховання духовно, психічно, соціально й фізично здорової дитини. Це є мотивація до індивідуального зростання, саморозвиток через розвиток своїх учнів. Прагнення педагога вдосконалювати особистість дитини вимагає постійного самотворення і самовдосконалення, збагачення власного тезаурусу знань, оволодіння вміннями здійснювати виховний вплив на дитину з урахуванням специфіки здоров'язберігаючого дозвілля. Здоров'я є універсальною життєвою цінністю, саме тому прагнення до саморозвитку в процесі забезпечення здоров'я молодого покоління наближає особистість майбутнього вчителя до ідеалу педагога, для якого доля кожної дитини, її майбутній професійний шлях, створення власної сім'ї є першорядною проблемою.

Неабиякого значення у висвітленні мотиваційного компонента готовності студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів набуває висвітлення ступеня задоволення від участі в цій діяльності (максимум задоволення, задоволення, байдужість, незадоволення, максимум незадоволення).

Отже, внутрішні індивідуально та соціально значущі мотиви студентів щодо їх підготовки до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів, прагнення до саморозвитку в цій діяльності, задоволення від неї є системоутворювальними складовими мотиваційного компонента.

В основі змістового компоненту полягає система знань, яка відбиває методологічні, історичні, суто теоретичні та практичні засади здоров'язберігаючого дозвілля учнів, відповідно до чого ці знання були систематизовані за методологічним, професійно-теоретичним і професійно-прикладним блоками.

До методологічного блоку відносяться знання, які відображають методологічні засади організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів (концепції гуманістичної освіти, особистісно орієнтованого навчання й

виховання, компетентнісний підхід, діяльнісна парадигма тощо), а також історико-педагогічні аспекти вивчення цієї проблеми (забезпечення здоров'язбереження дітей в їхній дозвілльєвій діяльності в країнах Давнього Сходу, Давньої Греції, Риму, в епоху Середньовіччя, Відродження, Новий час; система здоров'язбереження в національному досвіді).

Професійно-теоретичний блок представлено інформацією щодо валеологічних, психологічних особливостей, дидактичних і виховних засад забезпечення ефективності здоров'язберігаючого дозвілля дітей, професійної майстерності вчителя в його організації; знання сутності, структури основних („здоров'я”, „здоров'язбереження”, „дозвілля”, „здоров'язберігаюче дозвілля”) та суміжних („здоровий спосіб життя”, „культура здоров'я”, „здоров'язберігаюча компетентність”) понять окресленої проблеми).

З метою конкретизації цієї інформації, якою має володіти студент у розрізі теоретичних аспектів, наголосимо, що в майбутніх фахівців слід формувати знання:

- валеологічного спрямування (знання гігієнічних, медичних, екологічних вимог щодо забезпечення здоров'язбереження);
- особливостей психологічного розвитку учнів різного шкільного віку;
- дидактичних засад організації здоров'язберігаючого дозвілля (закономірності, принципи і методи навчання учнів у ході здоров'язбереження дозвілльєвого характеру, аналіз змісту й структури навчальної дисципліни „Охорона життя і здоров'я” з метою виокремлення тих аспектів, котрі мають бути включеними у процес здоров'язберігаючого дозвілля; формування, закріплення і застосування знань і вмінь учня, які віддзеркалюють духовно-ціннісний, когнітивний і фізичний компоненти цього феномена; шляхи індивідуалізації та диференціації здоров'язберігаючого дозвілля, засоби контролю досягнень школярів у цій діяльності);
- виховних засад (закономірності, принципи і методи виховання особистості дитини, її самовиховання й перевиховання в контексті

здоров'язберігаючого дозвілля; моральне, розумове, екологічне, трудове, естетичне, фізичне виховання крізь систему вимог виховання здорового способу життя школярів; специфічні принципи позакласної та позашкільної виховної роботи; виховання учнівського колективу в процесі дозвіллевого здоров'язбереження; синергетичний характер виховного впливу батьків, учителів та довілля на школярів);

- професійної майстерності майбутнього вчителя в оптимізації здоров'язберігаючого дозвілля [138] (оволодіння спонукальними й гальмівними прийомами, що сприяють поліпшенню взаємин між вихователем і вихованцем (Е.Натанзон), засобами „емпатійного слухання” (І.Юсупов), стилями та технікою педагогічного спілкування (В.Кан-Калик), способами коригування спілкування (М.Станкін), методами забезпечення результативного спілкування (Р.Ронін), технологією етичного захисту (Н.Щуркова), засобами педагогічного оцінювання (Б.Ананьєв), способами психологічного контакту педагога та учня (Л.Філонов), методами саморозвитку емоційної стійкості (Л.Мітіна) та самовиховання (С.Слканов)).

Отже, професійно-теоретичний блок віддзеркалює інформацію щодо закономірностей, специфіки, умов організації здоров'язберігаючого дозвілля з урахуванням своєрідності індивідуального розвитку дитини відповідно до її віку.

Професійно-прикладний блок було представлено науковою інформацією щодо сутності та вимог впровадження:

- технологій, в контексті яких склався певний досвід забезпечення здоров'язберігаючого дозвілля [51] (М.Монтессорі „Будинок вільної дитини”, С.Френе „Школа успіху і радості”, „Школа для життя, через життя” Ж.Декролі, „Школа діалогу культур” В.Біблера, антропософська школа Р.Штейнера, „Театр фізичного розвитку та оздоровлення дітей” М.Єфименка, технологія колективного творчого виховання за І.Івановим, технологія „створення ситуації успіху” за А.Белкіним, технологія розвивального навчання, проектна технологія тощо);

- методів організації дозвілля школярів здоров'язберігаючого характеру (ігрова, спортивна діяльність, проведення конкурсів, вікторин, спартакіад, бесід, лекцій-бесід, дискусій, евристичних діалогів, тематичних екскурсій, екскурсій-прогулянок, зустрічей з діячами спорту, залучення школярів до написання творів, творів-аналізів, мікрооповідань, розробки творчих проектів, створення власного портфоліо);

В цьому блоці зосереджені знання технологій та технік впровадження здоров'язберігаючого дозвілля в оптимальному для дітей режимі, з урахуванням їхніх потреб, інтересів та наявного рівня досвіду участі в цій діяльності.

Технологічний компонент передбачає оволодіння студентами методами, прийомами, технологіями проектування та впровадження навчально-виховних заходів із здоров'язберігаючого дозвілля учнів.

Як свідчить вивчення наукових джерел (Г.Балл, А.Богущ, О.Бондаревська, Н.Гузій, О.Дубасенюк, В.Загвоздкін, И.Зимняя, О.Олексюк, О.Савченко, М.Фіцула), під сутністю метода доцільно розуміти спосіб педагогічної взаємодії, співпраці вчителя й учня, за допомогою якого здійснюється навчальний і виховний вплив на дитину. При цьому прийомом виступає елемент методу, котрий є необхідним для забезпечення його більш ефективного застосування в певних ситуаціях.

Поняття технології є більш широким: це, як відомо (І.Богданова, І.Дичківська, О.Пехота), є засіб організації педагогічної діяльності, умовою якого виступає деталізація інструкцій щодо організації педагогічного процесу. Для технології характерні алгоритми, чітка послідовність і поетапність виконання педагогічних дій.

Аналіз досвіду професійної підготовки майбутніх учителів дозволяє нам виділити такі групи вмінь, що є в основі цього компонента: діагностувальні, конструктивні, рефлексивні.

До комплексу діагностувальних умінь відносяться: вміння впроваджувати методики оцінки духовного, психічного, соціального,

фізичного здоров'я дітей, оцінювати емоційний і фізичний стан дитини, вплив на неї дитячого колективу, діагностувати сімейне середовище, в якому виховується школяр, характер взаємовідносин з вчителями й вихователями.

Конструктивні вміння представлено такими, як-от: генерування ідей, відбір найбільш ефективних пропозицій, розробка програми заходу, підбір необхідного дидактичного приладдя, здійснення підготовчої роботи в дитячому колективі (розподілення обов'язків між дітьми, формування робочих груп, складення інструкції), безпосереднє впровадження навчально-виховного заходу.

Основними типами реалізації конструктивних умінь є:

- програмування здоров'язберігаючого дозвілля школярів у макроконтексті (розробка програми організації цієї діяльності у загальноосвітньому закладі на певний термін (навчальний рік, семестр, місяць тощо), створення навчально-виховного проекту функціонування літнього табору відпочинку (структури керівництва, функцій підрозділів, принципів роботи, концепції розвитку, уставу та програми діяльності, очікуваних результатів тощо));

- проектування засобів організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів у мікроконтексті (осмислення специфіки впровадження методів пояснення, розповіді, ілюстрування, демонстрування, спостереження; розробка конкретних навчально-виховних заходів ігрового, спортивного та спортивно-ігрового характеру; структури й тематики розділів і підрозділів портфолію; тем і плану написання творів, творів-роздумів, творів-аналізів, мікрооповідань; проблематики й програми проведення конкурсів, вікторин, спартакіад, дискусій, бесід, лекцій-бесід, евристичних діалогів, тематичних екскурсій, екскурсій-прогулянок, зустрічей з діячами спорту; утворення банку порад і рекомендацій; створення алгоритмів упровадження педагогічних технологій відповідно до специфіки дитячого колективу).

Майбутні фахівці мають не лише оволодіти відомими в педагогічній науці й практиці методами, прийомами й технологіями, але й запропонувати власні варіанти організації здоров'язберігаючого дозвілля.

Рефлексивні вміння технологічного компонента - це вміння здійснювати рефлексивний аналіз проведених заходів, оцінювати активність його учасників, якість виховного впливу на особистість школяра, ступінь реалізації задуму студента, виявлення його педагогічної майстерності, такту та культури спілкування.

Отже, аналіз наукових джерел засвідчив, що структуру готовності студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля представлено мотиваційним (міра задоволення цією діяльністю, виявлення внутрішніх або зовнішніх мотивів, прагнення до саморозвитку), змістовим (методологічні, професійно-теоретичні, професійно-прикладні знання), технологічним (володіння студентами діагностувальними, конструктивними й рефлексивними вміннями, котрі дозволяють ефективно втілювати методи, прийоми та технології проектування навчально-виховних заходів із здоров'язберігаючого дозвілля) компонентами.

2.2. Аналіз критеріїв, показників, характеристика рівнів готовності майбутніх учителів до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів

Забезпечити послідовність і результативність формування компонентів готовності студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів є можливим за умов розробки чіткої системи критеріїв та їхніх показників. Середнє кількісне значення критерію визначалося за методикою С.Литвиненко [109].

З метою висвітлення системи інтересів студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів був запропонований мотиваційний критерій. Він відбиває сформованість провідних мотивів окресленої

діяльності та ступінь задоволення нею. Показниками мотиваційного критерію (М) виступили такі:

- задоволення участю в організації здоров'язберігаючого дозвілля учнів (М1),
- домінування внутрішніх або зовнішніх індивідуальних і соціальних мотивів (М2),
- виявлення прагнення до саморозвитку в цій діяльності (М3).

Діагностика задоволення участю (М1) здійснювалася за допомогою методики, запропонованої Н.Кузьміною, що передбачала визначення студентами максимуму задоволення / максимуму незадоволення, задоволення / незадоволення, байдужості (див. додаток Б). Це дозволило розкрити ставлення студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля учнів. Індекс задоволення визначався за такою формулою:

$$I = (a (+I) + b (+0,5) + c (-0,5) + d (-I) + e (0)) : N,$$

де а (+I) – максимум задоволення; d (-I) – максимум незадоволення; b (+0,5) – задоволення; e (0) – байдужість ; c (-0,5) – незадоволення; I – загальний індекс; N – загальна кількість респондентів.

Домінування внутрішньої або зовнішньої мотивації (М2) визначалося за допомогою методики „Мотиви вибору професії” (за В.Семиченко) (див. додаток В). Студенти із запропонованих відповідей обирали ту, що відбиває їхній мотив до такого виду професійної діяльності як організація здоров'язберігаючого дозвілля школярів”. Результати були класифіковані за такими групами:

- внутрішні індивідуально значущі мотиви. Варіанти відповідей: „діяльність вимагає спілкування з різними людьми”, „відповідає моїм здібностям”, „сприяє розумовому й фізичному розвитку”, „є привабливою”, „дає великі можливості проявити творчість”;

- внутрішні соціально значущі мотиви. Варіанти відповідей: „робота передбачає високе почуття відповідальності”, „дає можливість приносити користь людям”, „дає можливість для росту професійної майстерності”,

„дозволяє реалізувати здібності до керівної роботи”, „дозволяє відразу отримати хороший результат праці для інших”;

- зовнішні позитивні мотиви. Варіанти відповідей: „робота вимагає переїзду на нове місце проживання”, „є високооплачуваною”, „дозволяє працювати близько від дому”, „є близькою до улюбленого шкільного навчального предмету”, „дозволяє використовувати професійні вміння поза роботою”;

- зовнішні негативні мотиви. Варіанти відповідей: діяльність „подобається батькам”, „дозволяє обмежитися наявною освітою”, „є престижною”, „є єдиною можливою у обставинах, які склалися”, „є вибраною моїми друзями”.

Показник „виявлення прагнення до саморозвитку в організації здоров'язберігаючого дозвілля дітей” (М3) діагностувався за методикою „Здатність майбутнього вчителя до саморозвитку” (В. Семиченко) (див. додаток Д). В ході тестування за окресленою методикою студенти мали визначити виявлення тих чи інших дій в контексті реалізації прагнення до саморозвитку в ході організації здоров'язберігаючого дозвілля учнів. У результаті формулювався висновок щодо активності саморозвитку в цій діяльності (якщо студент набрав 75-55 балів, то це свідчило про активний саморозвиток, 54-36 – про відсутність усталеної системи саморозвитку, орієнтацію на розвиток значно залежав від умов, 35-15 – про розвиток, який зупинився).

Середній показник визначався за формулою $M = (M1 + M2 + M3) : 3$.

Критерієм оцінки оволодіння змістом готовності до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів є інформаційно-знаннявий (ІЗ). Цей критерій відбиває ступінь засвоєння знань, їхню повноту. Його показники:

- володіння методологічними знаннями та знаннями історико-педагогічних аспектів вивчення окресленої проблеми (ІЗ1);
- володіння професійно-теоретичними знаннями (ІЗ2);
- володіння професійно-прикладними знаннями (ІЗ3).

Середній показник визначався за формулою $I3 = (I31 + I32 + I33) : 3$.

Показник „володіння методологічними знаннями” оцінювався за допомогою тесту, в якому передбачалося вибрати відповідь із запропонованих варіантів (див. додаток Ж). Питання віддзеркалювали провідні методологічні положення організації освітнього процесу в аспекті всебічного розвитку особистості дитини та діяльності педагога.

Такий показник, як „володіння професійно-теоретичними знаннями” діагностувався шляхом виконання тесту (див. додаток З), який містив питання щодо сутності провідних категорій здоров'язберігаючого дозвілля, закономірностей розвитку особистості молодших школярів.

Показник „володіння професійно-прикладними знаннями” оцінювався за результатами виконання тесту (див. додаток К), що був спрямований на виявлення рівня знань основних положень технологій, у контексті яких здійснюється формування здорового способу життя, чинників фізичного виховання, сутності цінностей здоров'я.

Узагальнення наведеного вище наукового матеріалу дозволяє нам стверджувати, що студент у процесі підготовки має оволодіти системою знань щодо методології, історії, технологій організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів.

Критерієм оцінки технологічного компонента є процесуально-операційний (ПО), його показниками виступають сформованість вмінь:

- діагностувальних (ПО1);
- конструктивних (ПО2);
- рефлексивних (ПО3).

Середній показник визначався за формулою $ПО = (ПО1 + ПО2 + ПО3) : 3$.

Задля діагностування рівня сформованості окреслених показників нами використовувалися творчі завдання, повне й правильне виконання яких свідчило про позитивні результати інтеріоризації діагностувальних, конструктивних, рефлексивних дій (див. додаток Л). Окреслені в додатках завдання дозволяли виявити рівень оволодіння вміннями розробляти

програми організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів у загальноосвітньому закладі та створювати проекти функціонування літнього табору відпочинку, створювати конкретні навчально-виховні заходи, розробляти їх тематику, структуру, програму проведення, комплекс функцій, систему оцінювання; комплектувати банк методик діагностики оволодіння школярами компонентами здоров'язберігаючого дозвілля; створювати алгоритми впровадження педагогічних технологій відповідно до специфіки дитячого колективу.

Відповідно до виявлення окреслених вище показників формування готовності студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів нами було виокремлено такі рівні: самостійно-креативний (високий), що віддзеркалює глибокі переконання, інтереси та здатність студентів самостійно розробляти й впроваджувати в практику новітні варіанти методів, прийомів і технологій з оптимізації здоров'язберігаючого дозвілля дітей як на базі школи, так і літнього табору відпочинку; продуктивний (вищий за середній) – на цьому рівні студенти здатні адаптувати й втілювати методи організації здоров'язберігаючого дозвілля учнів, розробляти фрагменти методів і технологій; у них домінує внутрішня мотивація; репродуктивний (середній), котрий передбачає активну інтеріоризацію знань, умінь, а також розвиток внутрішньої мотивації, проте рівень їхньої сформованості є задовільним; початково-формувальний (низький), який відбиває елементарні знання та вміння, володіння переважно зовнішніми мотивами. Це є рівень, на якому лише розпочинається формування компонентів окресленої підготовки.

Кожний з компонентів був оцінений нами за стобальною шкалою, де 35 – 59 бали віддзеркалювали низький рівень сформованості компонентів окресленої підготовки студентів, 60 – 74 – середній, 75 – 89 – вищий за середній, 90 – 100 – високий. Розглянемо характер цих рівнів більш докладно.

Самостійно-креативний (високий) рівень виявили студенти, які відзначаються повною сформованістю всіх компонентів готовності до

організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів. Для них є характерним високий рівень задоволення власною участю в цій діяльності. Сформовано систему внутрішньої мотивації: майбутні педагоги виявляють стійкий, активний інтерес до предмета та об'єкта організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів. Вони виявляють переконаність у соціальній та особистісній значущості цього виду їхньої професійної діяльності. Спостерігається утворення цілісної системи знань про специфіку та закономірності організації здоров'язберігаючого дозвілля учнів. Студенти активно накопичують, опрацьовують та систематизують інформацію методологічного, професійно-теоретичного та професійно-прикладного блоків, що й сприяє її активній інтеріоризації та легкості відтворення в практичній діяльності. Майбутні вчителі на основі отриманих знань розробляють власні інформаційні комплекси з певних проблем здоров'язберігаючого дозвілля (наприклад, про шкідливі звички, фактори запобігання хворобам, режим здорового стилю життя тощо). Сформовано вміння адаптувати технології здоров'язберігаючого дозвілля, розробляти власні фрагменти проектів (колективних і індивідуальних). Спостерігається прагнення студентів до експериментальної апробації власних варіантів організації здоров'язбереження учнів у їхньому дозвіллі.

Продуктивний (вищий за середній) рівень є характерним для студентів, що виявляють достатню сформованість компонентів готовності до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів. Майбутні вчителі не лише зацікавлені в проведенні здоров'язберігаючого дозвілля, вони також володіють розгалуженою системою внутрішньої мотивації, прагнуть до саморозвитку у цій діяльності, задоволені участю в ній. Студенти відтворюють накопичені знання, використовують їх для розробки методів організації здоров'язберігаючого дозвілля. Вони володіють традиційними й сучасними технологіями організації цієї роботи, використовують вітчизняний та зарубіжний досвід.

Репродуктивний (середній) рівень відображає часткове оволодіння певними аспектами кожного з окреслених компонентів. Проявляються інтереси до предмета й процесу організації здоров'язберігаючого дозвілля учнів, однак має місце і зовнішня мотивація. Особистість прагне більше пізнати про сутність здоров'язбереження та шляхи його оптимізації. Цікавиться системами підготовки морально й фізично розвиненої дитини. Простежується неповне засвоєння професійно-теоретичних і професійно-прикладних знань, не інтеріоризовано знання методичного блоку. Студенти володіють вміннями діагностувати деякі аспекти здоров'язберігаючого дозвілля школярів, однак діагностувальні вміння не сформовані системно. Щодо конструктивних умінь, майбутні фахівці можуть модифікувати певні етапи розгортання відомих у педагогічній практиці технологій, однак не спроможні до цілісної адаптації технології та її впровадження у дозвілльєву діяльність учнів.

Початково-формульальний - низький - рівень відбиває елементарний ступінь володіння мотиваційним, змістовим та технологічним компонентами. У студентів поступово формуються цінності здоров'язбереження особистості дитини та усвідомлення ролі дозвілля в оптимізації цього процесу. Втім, мотиви не відзначаються регулярністю виявлення: поряд з фрагментарним пізнавальним інтересом до здоров'язберігаючого дозвілля виявляються також негативна зовнішня мотивація (мотиви запобігання неприємностей та мотиви отримання зовнішньої позитивної оцінки). Методологічні, професійно-теоретичні й професійно-прикладні знання ще не сформовані в систему, спостерігається їхня розрізненість. Майбутні вчителі мають загальні уявлення про сутність окремих феноменів: здоров'я, здоров'язбереження, дозвілля, дозвілльєва культура, культура здоров'я, однак ці знання відзначаються неповнотою та недостатньою синтезованістю. Студенти знайомі з деякими засобами організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів, що впроваджуються у форматі тієї чи іншої технології, однак вони не спроможні розробити власні варіанти цих засобів, здійснити ефективну

рефлексію та провести діагностування школярів щодо сформованості компонентів здоров'язберігаючого дозвілля.

Отже, готовність студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів є складним феноменом, компонентами якого виступають мотиваційний, змістовий і технологічний, які системно відбивають зацікавленість особистості майбутнього педагога в забезпеченні ефективності цього виду діяльності учнів, володіння знаннями про сутність та функціональне навантаження здоров'язберігаючого дозвілля та засобів його організації, а також озброєність щодо його безпосереднього втілення у педагогічній творчості. Рівнями сформованості компонентів готовності студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля є самостійно-креативний (високий), продуктивний (вищий за середній), репродуктивний (середній), початково-формульальний (низький), послідовність формування яких сприяє системності розвитку всіх складових цієї готовності.

2.3. Діагностування стану готовності майбутніх учителів до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів

З метою виявлення стану готовності студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля учнів нами був проведений діагностувальний експеримент. Всього дослідженням було охоплено 824 студента з факультету іноземних мов та педагогічного факультету Ізмаїльського державного гуманітарного університету (342 студента), факультету початкових класів Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (232 студента), факультету романо-германської філології Одеського національного університету імені І.І.Мечникова (250 студентів).

В ході анкетування студенти мали висловити, як вони розуміють сутність поняття „здоров'язберігаюче дозвілля школярів”. Аналіз відповідей показав, що майбутні фахівці в цілому не можуть представити чітке

визначення окресленого поняття та назвати його компоненти. Третина студентів (30 %) звернула увагу на організаційні форми здоров'язберігаючого дозвілля, підкресливши, що це є „рухливі ігри, фізичні вправи, спортивні змагання”. Наприклад, студент Д.О. (педагогічний факультет Ізмаїльського державного гуманітарного університету) зазначив, що цей вид позанавчальної діяльності школярів передбачає „проведення бесід, ігор, фізичних вправ, спортивних змагань, тренінгів”.

16 % респондентів розкрили лише такий компонент цього поняття, як дозвілля, зазначивши, що це є, наприклад, „вільний від обов'язкової діяльності час” (студентка І курсу Одеського національного університету Б.Ю.). 13 % респондентів наголосили на функції здоров'язберігаючого дозвілля, наприклад: „це є таке дозвілля, яке допомагає покращити стан здоров'я школярів” (студентка Тернопільського національного педагогічного університету О.П.).

11 % студентів у своїх відповідях підкреслили, що цей вид діяльності учнів передбачає формування у них знань і вмінь здорового способу життя (наприклад, студент ІІ курсу Одеського національного університету К.М. написав: „у процесі здоров'язберігаючого дозвілля є доцільним знайомити школярів із правилами дотримання здорового способу життя”).

10 % майбутніх фахівців зазначили і фактор керівництва (роль педагогів у процесі оптимізації дозвілльового здоров'язбереження), і фактор урахування індивідуального розвитку особистості школяра, наприклад, „це є такий вид дозвілля, який організовано компетентними спеціалістами з урахуванням особливостей розвитку дитини” (студентка С.О. Ізмаїльського державного гуманітарного університету).

8 % студентів принципово важливим вважають фізичне виховання дітей (так, студентка І курсу Одеського національного університету Є.О. зазначила, що „здоров'язберігаюче дозвілля – це комплекс заходів, котрі є спрямованими на фізичний розвиток школярів”), 5 % - моральне виховання (наприклад, студентка К.О. ІІ курсу Тернопільського національного

педагогічного університету підкреслила, що „в ході здоров'язберігаючого дозвілля є доцільним забезпечувати виховання моральних якостей особистості дитини”).

4 % респондентів наполягають на значущості інтелектуального розвитку (так, студентка З.Н. з II курсу Ізмаїльського державного гуманітарного університету написала, що „здоров'язберігаюче дозвілля – це таке дозвілля, яке забезпечує збереження здоров'я учнів, розвиваючи при цьому їхню розумову діяльність”).

2 % студентів дали розгорнуте визначення окресленого поняття, вказуючи на те, що, наприклад, „це є вільний від обов'язкових занять час, котрий використовується для ігор, читання, занять фізичною культурою, в ході чого дитина має змогу розвиватися, духовно, фізично, розумово” (студентка I курсу Одеського національного університету Ш.В.).

Лише 1 % респондентів відзначили соціальний вплив на ефективність здоров'язберігаючого дозвілля, наприклад, студент Б.А. з Ізмаїльського державного гуманітарного університету підкреслив, що „це є комплекс заходів з боку держави, школи, сім'ї, спрямований на отримання та засвоєння знань щодо збереження здоров'я, а також їх використання на практиці”.

Отримані результати переконують у необхідності озброєння студентів системними знаннями щодо актуальності розв'язання проблеми підвищення ефективності здоров'язбереження дітей, сутності здоров'язберігаючого дозвілля, шляхів його активізації.

Аналіз відповідей студентів на друге питання анкети „Які засоби організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів є, на Ваш погляд, найбільш ефективними?” засвідчив відсутність диференційованого підходу до вирішення окресленої проблеми. Так, переважна більшість студентів (51 %) зазначила, що такими заходами є „спортивні змагання, фізичні вправи, ранкова гімнастика”. 19 % наполягають на важливості впровадження елементів ігрової діяльності (див. табл. 2.1.).

Таблиця 2.1.

Засоби організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів

Засоби організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів	Рангове місце	Кількість студентів у % / загальна кількість
Впровадження ігрової діяльності	II	19 / 156
Консультавання з вчителем і вихователем	VII	4 / 32
Організація дитячих майданчиків, літніх таборів відпочинку, спортивних секцій	III	15 / 123
Організація спортивних змагань, фізичних вправ, ранкової гімнастики	I	51 / 423
Проведення інтелектуальних конкурсів	V	5 / 42
Проведення бесід, дискусій	IV	6 / 48

На ефективності такого засобу, як „організація дитячих майданчиків, літніх таборів відпочинку, спортивних секцій” наголосили 15 % студентів.

Підкреслили значимість активізації мисленнєвої діяльності 11 % респондентів (серед них 5 % наголосили на необхідності проведення інтелектуальних конкурсів, 6 % - на значущості читання, бесід, дискусій). Оптимізаційний вплив на дозвіллєве здоров'язбереження такого заходу, як „консультація із вчителем і вихователем” відзначили 4 % студентів.

Третє питання анкети передбачало висловлення свого ставлення до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів. Слід наголосити, що більше половини респондентів (68 %) заявили про позитивне ставлення до цього виду діяльності учнів (див. табл. 2.2).

Активно-позитивне ставлення було виявлене у 18 % студентів, байдуже – у 10 %, негативне – у 4 %.

Таблиця 2.2.

Ставлення студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів

Ставлення студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів	Кількість студентів у % / загальна кількість
Активно-позитивне	18 % / 148
Позитивне	68 % / 563
Байдуже	10 % / 81
Негативне	4 % / 32

Окреслені результати свідчать про достатньо високий показник зацікавленості студентів у цій проблемі, їхнє бажання брати участь в оптимізації дозвілльового здоров'язбереження школярів.

Було здійснене також опитування студентів на предмет тих заходів навчально-виховного процесу у вищій школі, що викликають у них найбільший інтерес та впливають на процес оволодіння знаннями й вміннями організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів. Майбутніми фахівцями були окреслені такі аспекти, як: підготовка рефератів, розв'язання проблемних педагогічних ситуацій, організація дискусій, підбір літератури, пошук інформації з проблеми здоров'язберігаючого дозвілля в Інтернеті.

Так, майже чверть респондентів Ізмаїльського державного гуманітарного університету (22 %), Одеського національного університету (25 %) та третина респондентів Тернопільського національного педагогічного університету (30 %) у ролі одного з аспектів підготовки до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів, що їм найбільш імпонує, назвала пошук інформації в Інтернет. Організацію дискусій як таке завдання, що подобається у найбільшій мірі, визначила майже п'ята частина студентів Одеського національного університету (22 %), Тернопільського національного педагогічного університету (23 %) та чверть респондентів Ізмаїльського державного гуманітарного університету (25 %) (див. табл. 2.3.)

Таблиця 2.3.

Аспекти підготовки до організації здоров'язберігаючого дозвілля,
що найбільш імпонують студентам

Аспекти підготовки студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів	Рангове місце	Кількість студентів у % / загальна кількість		
		ІДГУ	ОНУ	ТНПУ
Організація дискусій	II	25 / 85	22 / 55	23 / 53
Підбір літератури	V	11 / 38	13 / 33	10 / 23
Підготовка рефератів	IV	16 / 55	14 / 35	12 / 28
Пошук інформації в Інтернет	I	22 / 75	25 / 62	30 / 70
Розв'язання проблемних педагогічних ситуацій	III	20 / 68	16 / 40	17 / 39
Участь у наукових конференціях	VI	6 / 21	10 / 25	8 / 19

Завдання „розв'язання проблемних педагогічних ситуацій” знаходиться на третьому ранговому місці. Його вважають оптимальним у підготовці до організації здоров'язберігаючого дозвілля дітей 20 % студентів Ізмаїльського державного гуманітарного університету, 17 % - Тернопільського національного педагогічного університету, 16 % - Одеського національного університету.

Підготовка рефератів викликає зацікавленість лише у 16 % респондентів Ізмаїльського державного гуманітарного університету, 14 % - Одеського національного університету, 12 % - Тернопільського національного педагогічного університету.

Підбір літератури з проблем здоров'язбереження (або складання бібліотечки цікавинок, банку наукових джерел) є пріоритетним для 13 % студентів Одеського національного університету, 11 % - Ізмаїльського

державного гуманітарного університету, 10 % - Тернопільського національного педагогічного університету.

Участь у наукових конференціях як засіб активізації підготовки майбутніх педагогів до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів викликає інтерес лише у 6 % респондентів з Ізмаїльського державного гуманітарного університету, 8 % - з Тернопільського національного педагогічного університету та 10 % - Одеського національного університету.

Отже, результати анкетування майбутніх учителів свідчать, що в найбільшій мірі їх приваблюють такі аспекти підготовки до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів, як пошук інформації з проблеми здоров'язберігаючого дозвілля в мережі Інтернет, організація дискусій, розв'язання проблемних педагогічних ситуацій.

Було проведено також анкетування серед експертів (викладачів вищих навчальних закладів) на предмет ефективності традиційних та інноваційних засобів у аспекті активізації підготовки студентів до впровадження дозвіллевого здоров'язбереження. Так щодо питання „Які зміни в організації навчально-виховного процесу вищої школи щодо активізації формування готовності студентів до забезпечення здоров'язберігаючого дозвілля школярів Ви можете запропонувати?” експерти наголосили на необхідності більш повного впровадження таких засобів, як проведення тренінгів, підготовка портфоліо, виконання проектів виховних заходів та творчих завдань, організація бесід із соціальними працівниками та вчителями-практиками. Так, перше рангове місце посідає впровадження системи тренінгів, друге – підготовка й апробація проектів виховних заходів, третє – комплектування портфоліо й виконання творчих завдань дослідницького характеру, четверте – проведення зустрічей, бесід, лекцій, дискусій із соціальними працівниками.

Після опитування експертів це питання було запропоновано й студентам. Дослідження їхніх відповідей показує, що майбутні фахівці вважають провідним для власного професійного зростання в аспекті

оптимізації здоров'язберігаючого дозвілля школярів такий вид підготовки, як проведення тренінгів. Про це заявила третина студентів Ізмаїльського державного гуманітарного університету (31 %), майже чверть респондентів Одеського національного університету (27 %) та Тернопільського національного педагогічного університету (26 %). Про значимість підготовки портфолію висловилися п'ята частина (21 %) студентів Ізмаїльського державного гуманітарного університету, 20 % - Одеського національного університету, 18 % - Тернопільського національного педагогічного університету (див. табл. 2.4.).

Таблиця 2.4.

Засоби активізації формування готовності студентів
до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів

Засоби активізації формування готовності студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів	Кількість студентів у % / загальна кількість		
	ІДГУ	ОНУ	ТНПУ
Підготовка портфолію	21 / 72	20 / 50	18 / 42
Впровадження творчих завдань	22 / 75	16 / 40	20 / 46
Виконання проєктів виховних заходів	13 / 44	11 / 27	17 / 39
Організація бесід із соціальними працівниками	13 / 44	26 / 65	19 / 44
Проведення тренінгів	31 / 107	27 / 68	26 / 61

22 % студентів Ізмаїльського державного гуманітарного університету, 20 % - Тернопільського національного педагогічного університету, 16 % - Одеського національного університету вважають за доцільне впроваджувати у навчально-виховний процес вищої школи творчі завдання як ефективний засіб підготовки до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів. Про необхідність систематичного проведення бесід із соціальними працівниками висловилися 26 % респондентів Одеського національного університету, 19 %

- Тернопільського національного педагогічного університету, 13 % - Ізмаїльського державного гуманітарного університету. На доцільності виконання проектів виховних заходів наголосили 17 % студентів Тернопільського національного педагогічного університету, 13 % - Одеського національного університету, 11 % - Ізмаїльського державного гуманітарного університету.

Аналіз результатів опитування експертів і студентів дозволяє зробити висновок, що має педагогічний сенс упроваджувати елементи тренінгової роботи, пропонувати студентам комплектувати власне портфоліо з проблеми активізації здоров'язберігаючого дозвілля дітей, розробляти проекти виховних заходів, спрямованих на ознайомлення учнів із засобами здорового способу життя, організовувати бесіди, дискусії з працівниками соціальної сфери з метою обміну досвідом щодо підвищення ефективності дозвіллевого здоров'язбереження дітей.

Поряд з цим є недостатньо сформованою готовність майбутніх фахівців до цієї діяльності, в чому переконують результати самооцінки студентів. Так, середній рівень був виявлений у 54 % респондентів, низький – майже у третини (27 %), рівень „вищий за середній” – у 16 %, високий – лише у 3 %. Наголосимо, що окреслені результати, отримані методом самооцінки, в цілому співпадають з результатами, котрі були отримані за допомогою тестування студентів, про що йдеться нижче.

За результатами діагностування було сформовано однорідні експериментальну і контрольну групи. Кількість студентів експериментальної групи була 106, контрольної – 104; всього на констатувальному етапі педагогічного експерименту взяло участь 210 студентів з окреслених вищих навчальних закладів України. Проведення початкового зрізу щодо сформованості готовності студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля передбачало тестування, анкетування, експертну оцінку, самооцінку.

Було підраховане середнє значення коефіцієнта сформованості кожного із запропонованих критеріїв за визначеними нами показниками. Використовувалася така формула:

$$K_k = \frac{\sum k_i}{n} \text{ де:}$$

$\sum k_i$ - сумарна сукупність коефіцієнтів сформованості готовності за показниками, n – кількість студентів.

Виявилось, що у студентів є найвищим коефіцієнт сформованості готовності до організації здоров'язберігаючого дозвілля за мотиваційним критерієм (в експериментальній групі він дорівнює 2,99, у контрольній – 3), найнижчим – за процесуально-операційним (в експериментальній групі – 2,82, у контрольній – 2,83). Найбільш вираженим у майбутніх фахівців є прагнення до саморозвитку в контексті окресленої діяльності (3,06 – в експериментальній групі, 3,2 – у контрольній). Низьким є коефіцієнт сформованості діагностувальних (2,81 – в експериментальній групі, 2,8 – у контрольній) і конструктивних (2,82 – в експериментальній групі, 2,83 – у контрольній) умінь (див. табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Показники сформованості готовності студентів до організації
здоров'язберігаючого дозвілля школярів

№ п/п	Критерій, показники	Коефіцієнт (до проведення експерименту)	
		ЕГ	КГ
1	2	3	4
I.	Мотиваційний критерій	2,99	3
1	Задоволення участю в організації здоров'язберігаючого дозвілля учнів	2,9	2,8
2	Домінування внутрішніх індивідуальних і соціальних мотивів	3	3

Продовж табл. 2.5

1	2	3	4
3	Виявлення прагнення до саморозвитку в цій діяльності	3,06	3,2
II.	Інформаційно-знаннєвий критерій	2,93	2,88
4	Володіння методологічними знаннями	2,9	2,84
5	Володіння професійно-теоретичними	2,92	2,87
	знаннями		
6	Володіння професійно-прикладними знаннями	2,98	2,94
III.	Процесуально-операційний критерій	2,82	2,83
7	Сформованість діагностувальних умінь	2,81	2,8
8	Сформованість конструктивних умінь	2,82	2,83
9	Сформованість рефлексивних умінь	2,83	2,86

Діагностика готовності студентів за мотиваційним критерієм до початку формуального експерименту виявила початково-формульний рівень її сформованості: в експериментальній групі студентів з таким рівнем було 27 %, в контрольній – 26 % (див. табл. 2.6).

Наприклад, початково-формульний рівень був виявлений в Ізмаїльському державному гуманітарному університеті у 27 % студентів експериментальної групи й у 25 % - контрольної. В Одеському національному університеті цей рівень виявлено відповідно у 27 % й 28 % респондентів, у Тернопільському національному педагогічному університеті – у 26 % й 24 %.

Найчисленнішою є група студентів, у яких було виявлено репродуктивний рівень сформованості мотиваційного компонента: за середнім показником їхня кількість становила в експериментальній вибірці 52 %, у контрольній – 53 %.

Таблиця 2.6

Результати сформованості готовності студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів за мотиваційним критерієм (до початку експерименту)

Рівні сформованості	Кількість студентів у % / загальна кількість	
	До початку експерименту	
	ЕГ	КГ
Самостійно-креативний	6 % / 6	5 % / 5
Продуктивний	15 % / 16	16 % / 17
Репродуктивний	52 % / 55	53 % / 55
Початково-формувальний	27 % / 29	26 % / 27

Найбільша кількість таких студентів була в контрольній групі Одеського національного університету (54 %); в експериментальній групі їх було 52 %. В Ізмаїльському державному гуманітарному університеті в експериментальній вибірці було 51 %, а у контрольній – 53 % студентів із репродуктивним рівнем. У Тернопільському національному педагогічному університеті з цим рівнем у експериментальній групі було 53 % респондентів, у контрольній – 52 %.

Продуктивний рівень сформованості мотиваційного компонента був виявлений лише в 15 % студентів експериментальної вибірки й у 16 % – контрольної. В експериментальній та контрольній групах Одеського національного університету, а також у контрольній групі Ізмаїльського державного гуманітарного університету по 16 % студентів виявило окреслений рівень. Їхня найменша кількість (14 %) була в експериментальній групі Ізмаїльського державного гуманітарного університету.

Лише двадцята частина респондентів проявили самостійно-креативний рівень сформованості готовності (за мотиваційним критерієм) до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів: в експериментальній групі таких було 6 %, у контрольній – 5 % (див. табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Результати сформованості готовності
за мотиваційним критерієм у студентів вищих закладів освіти

Рівні	Кількість студентів у %					
	ІДГУ		ОНУ		ТНПУ	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Самостійно-креативний	8	6	5	2	6	9
Продуктивний	14	16	16	16	15	15
Репродуктивний	51	53	52	54	53	52
Початково-формульальний	27	25	27	28	26	24

Майже кожний десятий (9 % студентів) виявив цей рівень у контрольній групі Тернопільського національного педагогічного університету та експериментальній групі (8 % респондентів) Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Самостійно-креативний рівня досягли лише 2 % студентів з контрольної групи Одеського національного університету.

В результаті констатувального експерименту були отримані низькі показники рівня сформованості готовності студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів й за інформаційно-знаннявим критерієм.

Так, самостійно-креативний рівень був виявлений лише у 3 % студентів контрольної групи та 4 % - експериментальної. Продуктивний рівень –

відповідно у 17 % та 14 % студентів. Більше половини респондентів виявили репродуктивний рівень (54 % - у експериментальній вибірці, 51 % - у контрольній). Біля третини студентів засвідчили про початково-формувальний рівень сформованості змістового компонента: в експериментальній групі таких було 28 %, у контрольній – 29 % (див. табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Результати сформованості готовності студентів
до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів
за інформаційно-знанняєвим критерієм (до початку експерименту)

Рівні сформованості	Кількість студентів у % / загальна кількість	
	До початку експерименту	
	ЕГ	КГ
Самостійно-креативний	4 % / 4	3 % / 3
Продуктивний	14 % / 15	17 % / 18
Репродуктивний	54 % / 57	51 % / 53
Початково-формувальний	28 % / 30	29 % / 30

Аналіз результатів діагностування готовності у студентів університетів, що були базою дослідження, свідчить про значну кількість респондентів з початково-формувальний рівнем: по 29 % було в контрольних групах Ізмаїльського державного гуманітарного, Одеського національного, Тернопільського національного педагогічного університетів та в експериментальній групі Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Цей рівень був виявлений також у 27 % студентів експериментальної групи Тернопільського національного педагогічного університету та 26 % - Одеського національного університету.

Репродуктивний рівень продемонстрували по 54 % студентів експериментальної групи Ізмаїльського державного гуманітарного та Одеського національного університетів, 55 % респондентів Тернопільського національного педагогічного університету. Цей рівень було виявлено у половини студентів контрольної групи (50 % студентів з Одеського національного університету, 51 % - Ізмаїльського державного гуманітарного університету, 52 % - Тернопільського національного педагогічного університету).

Найбільша кількість студентів з продуктивним рівнем була виявлена в контрольних групах Одеського національного університету (18 %) та Ізмаїльського державного гуманітарного університету (17 %). У Тернопільському національному педагогічному університеті в контрольній вибірці таких респондентів було 16 %, в експериментальній – лише 14 %. В експериментальних групах Ізмаїльського державного гуманітарного університету та Одеського національного університету було відповідно по 14 % й 15 % студентів з продуктивним рівнем (див. табл. 2.9).

Таблиця 2.9

Результати сформованості готовності
за інформаційно-знаннявим критерієм у студентів вищих закладів освіти

Рівні	Кількість студентів у %					
	ІДГУ		ОНУ		ТНПУ	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Самостійно-креативний	3	3	5	3	4	3
Продуктивний	14	17	15	18	14	16
Репродуктивний	54	51	54	50	55	52
Початково-формульальний	29	29	26	29	27	29

Занадто низькою є кількість студентів із самостійно-креативним рівнем сформованості змістового компонента готовності до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів. Наприклад, по 3 % респондентів, котрі виявили цей рівень, було в експериментальній та контрольній вибірках Ізмаїльського державного гуманітарного університету, контрольних групах Одеського національного й Тернопільського національного педагогічного університетів. В експериментальній групі Одеського національного університету таких було 5 % студентів (це найвищий показник), Тернопільського національного педагогічного університету – 4 % респондентів.

Діагностування рівня сформованості готовності студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля дітей за процесуально-операційним критерієм показало відсутність студентів з високими показниками у всіх групах. Поряд з цим третина студентів продемонструвала початково-формульальний рівень (30 % - в експериментальній групі, 31 % - в контрольній) (див. табл. 2.10).

Таблиця 2.10

Результати сформованості готовності студентів
до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів
за процесуально-операційним критерієм (до початку експерименту)

Рівні сформованості	Кількість студентів у % / загальна кількість	
	До початку експерименту	
	ЕГ	КГ
Самостійно-креативний	-	-
Продуктивний	12 % / 13	13 % / 14
Репродуктивний	58 % / 61	56 % / 58
Початково-	30 % / 32	31 % / 32

формувальний		
--------------	--	--

Більше половини респондентів виявили репродуктивний рівень сформованості готовності за окресленим критерієм (в експериментальній групі таких було 58 %, у контрольній – 56 %). Лише 12 % студентів показали продуктивний рівень у експериментальній групі та 13 % - у контрольній.

Вивчення результатів сформованості готовності у студентів університетів показало, що продуктивний рівень є характерним для 15 % респондентів експериментальної та контрольної груп Тернопільського національного педагогічного університету. В Одеському національному університеті цей рівень було виявлено у 13 % студентів експериментальної групи та 14 % - контрольної, в Ізмаїльському державному гуманітарному університеті – відповідно по 11 % та 12 % респондентів (див. табл. 2.11).

Таблиця 2.11

Результати сформованості готовності

за процесуально-операційним критерієм у студентів вищих закладів освіти

Рівні	Кількість студентів у %					
	ІДГУ		ОНУ		ТНПУ	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Високий	-	-	-	-	-	-
Вищий за середній	11	12	13	14	15	15
Середній	59	55	57	57	58	56
Низький	30	33	30	29	27	29

Найбільша кількість студентів з початково-формувальним рівнем сформованості готовності за цим критерієм виявилася в контрольній групі Ізмаїльського державного гуманітарного університету (33 %), в експериментальній групі таких було 30 % респондентів. Така ж кількість студентів виявила початково-формувальний рівень у експериментальній групі Одеського національного університету. По 29 % студентів контрольних

груп Одеського національного університету та Тернопільського національного педагогічного університету продемонстрували початково-формувальний рівень. В експериментальній групі Тернопільського національного педагогічного університету таких було 27 % студентів (див. табл. 2.11).

Аналіз окреслених результатів продемонстрував однаковий рівень сформованості компонентів готовності до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів у студентів експериментальної та контрольної груп. Наголосимо, що більшість респондентів виявили початково-формувальний і репродуктивний рівні за всіма критеріями, що й засвідчує необхідність впровадження експериментальної структурно-функціональної моделі формування цієї готовності студентів.

Матеріали, отримані в результаті проведення діагностувального експерименту, підтвердили недостатнє використання системи тренінгової роботи, індивідуальних дослідних завдань, творчих проєктів у навчально-виховному процесі вищих закладів освіти. Це свідчить про необхідність інноватизації формування готовності студентів до забезпечення ефективного здоров'язбереження дітей.

Висновки з другого розділу

Аналіз наукових джерел дозволив стверджувати, що підготовка студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів є таким видом навчальної діяльності, який має на меті формування готовності до цієї роботи. Готовність студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів доцільно розглядати як сукупність інтересів до проблем здоров'язбереження дитини в дозвіллевий час, системи теоретично орієнтованих і прикладних знань щодо сутності й структури цього феномена, вмінь проєктування та впровадження навчально-виховних заходів з метою

оптимального розвитку духовно-ціннісного, когнітивного та фізичного компонентів здоров'язберігаючого дозвілля.

Компонентами готовності студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів є мотиваційний, змістовий та технологічний, котрі відбивають інтерес майбутнього педагога до забезпечення ефективності цього виду діяльності учнів, систему знань про сутність, функціональне навантаження, засоби організації здоров'язберігаючого дозвілля дітей, озброєність щодо його безпосереднього втілення на практиці.

Критеріями та показниками готовності студентів до організації окресленої діяльності школярів виступили: 1) мотиваційний, показниками якого є внутрішні індивідуально та соціально значущі мотиви щодо організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів, прагнення до саморозвитку в цій діяльності, задоволення від неї; 2) інформаційно-знанняєвий, показниками якого є володіння методологічними, професійно-теоретичними знаннями (валеологічними, психологічними, а також знаннями дидактичних і виховних засад, технік професійної майстерності майбутнього вчителя, історичних витоків проблеми організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів) та професійно-прикладними (технологіями, в контексті яких склався досвід забезпечення здоров'язберігаючого дозвілля, методами організації дозвілля школярів здоров'язберігаючого характеру); 3) процесуально-операційний, показниками якого є: діагностувальні вміння (оцінка рівня сформованості компонентів здоров'язберігаючого дозвілля у школярів, рівня психічного, фізичного, духовного, соціального розвитку дітей), конструктивні вміння (розробляти програми організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів у загальноосвітньому закладі та створювати проекти функціонування літнього табору відпочинку; створювати конкретні навчально-виховні заходи, розробляти їх тематику, структуру, програму проведення, комплекс функцій, систему оцінювання; комплектувати банк порад і рекомендацій; створювати алгоритми

впровадження педагогічних технологій відповідно до специфіки дитячого колективу), рефлексивні вміння (здійснювати самоаналіз та самооцінку якості проведення заходів із здоров'язберігаючого дозвілля, ступеня саморозвитку в цій діяльності тощо).

Рівнями готовності студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля є самостійно-креативний (високий), продуктивний (вищий за середній), репродуктивний (середній), початково-формульальний (низький).

З метою висвітлення стану проблеми готовності студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів на етапі діагностувального експерименту було проведене анкетування 824 студентів з трьох вищих навчальних закладів України. За результатами анкетування виявилось, що майбутні фахівці в цілому не можуть представити чітке визначення поняття „здоров'язберігаюче дозвілля школярів”, назвати його компоненти, запропонувати диференційований підхід до вирішення цієї проблеми. Студенти виокремили лише такі традиційні заходи впровадження здоров'язберігаючого дозвілля, як спортивні змагання, фізичні вправи, ігрова діяльність. Вони переважно ставляться позитивно до організації цього виду діяльності школярів (68 %); активно-позитивне ставлення продемонструвало 18 % студентів, байдуже й негативне – відповідно 10 % і 4 %. Ці результати переконують в тому, що студенти зацікавлені у розв'язанні проблеми підвищення ефективності здоров'язберігаючого дозвілля школярів.

Було здійснене також опитування студентів на предмет тих заходів навчально-виховного процесу у вищій школі, що викликають у них найбільший інтерес та впливають на процес оволодіння знаннями й вміннями щодо організації позааудиторного дозвіллевого здоров'язбереження дітей. Майбутніми фахівцями були окреслені такі види, як підготовка рефератів, організація дискусій, підбір літератури, розв'язання проблемних педагогічних ситуацій, пошук інформації з проблеми здоров'язберігаючого дозвілля в мережі Інтернет.

Результати оцінки експертами дидактичної потужності навчальних засобів щодо підвищення ефективності формування готовності студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів засвідчили про актуальність впровадження проектів виховних заходів, творчих завдань, проведення тренінгів, підготовки портфоліо.

За допомогою методу самооцінки було виявлено готовність студентів до впровадження цієї діяльності. Вона є недостатньо сформованою, наприклад, про середній рівень заявило 54 % респондентів, низький – 27 %, рівень „вищий за середній” – 16 %, високий – 3 %. Результати анкетування в цілому відповідають результатам тестування майбутніх фахівців.

Діагностика готовності студентів за мотиваційним критерієм дозволила стверджувати, що в переважній більшості студентів виявлено репродуктивний рівень сформованості готовності до організації здоров'язберігаючого дозвілля: їхня кількість становила в експериментальній вибірці 52 %, у контрольній – 53 %. Початково-формувальний рівень був виявлений в експериментальній групі у 27 % студентів, у контрольній – у 26 %. Продуктивний рівень засвідчили 15 % студентів експериментальної й 16 % – контрольної груп. Лише у 6 % студентів експериментальної і 5 % - контрольної груп був виявлений самостійно-креативний рівень сформованості готовності.

За результатами інформаційно-знанняєвого критерію виявилось, що самостійно-креативний рівень був лише у 4 % студентів експериментальної групи та 3 % - контрольної. Продуктивний рівень – відповідно у 14 % та 17 % студентів. Більше половини респондентів виявили репродуктивний рівень (54 % - експериментальної, 51 % - контрольної груп). 28 % експериментальної, 29 % - контрольної груп засвідчили початково-формувальний рівень сформованості готовності.

Результати процесуально-операційного критерію засвідчили, що початково-формувальний рівень продемонстрували 30 % майбутніх учителів експериментальної групи, 31 % - контрольної. Репродуктивний рівень

сформованості готовності виявили в експериментальній групі 58 %, у контрольній – 56 % респондентів. Лише для 12 % студентів експериментальної та 13 % - контрольної груп був характерний продуктивний рівень сформованості готовності до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів.

У цілому, результати діагностувального етапу експерименту переконують у необхідності підвищення ефективності системи підготовки студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів, створення пізнавальної мотивації, озброєння майбутніх фахівців вміннями самостійно розробляти й впроваджувати прийоми здоров'язберігаючого дозвілля дітей.

Проблеми, які розглядаються у поданому розділі, висвітлені у наукових працях автора [65-69].

РОЗДІЛ III

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА МОДЕЛЬ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧОГО ДОЗВІЛЛЯ ШКОЛЯРІВ

3.1. Загальна характеристика структурно-функціональної моделі формування готовності студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів

Як свідчить здійснений нами аналіз численних наукових праць [20; 23; 27-30; 60; 65; 102; 106; 111] провідним у підготовці педагога до розвитку духовно, соціально, психічно й фізично здорової дитини в будь-якому ракурсі (здоров'язберігаючого дозвілля, культури здоров'я, здорового способу життя або здоров'язберігаючої компетентності) є можливим лише за умов його озброєння системою знань щодо закономірностей розвитку школяра. Слід наголосити, що на етапі професійної підготовки у студента мають бути не лише закладені основи теоретичних і практичних знань цієї проблеми, але також і сформовані вміння самостійного розширення власного фонду знань. Забезпечити ефективність окреслених процесів, як неодноразово наголошувалося (І.Бех, І.Зязюн, В.Кремень), є можливим шляхом активізації пізнавальної діяльності майбутніх фахівців. Так, В.Кремень наголошує, що сьогодні є особливо важливим навчитися використовувати знання у власній діяльності - саме це сприяє інноваційному перетворенню освіти. Науковець звертає увагу на той факт, що система знань майбутніх педагогів має бути багатокomпонентною та складноструктурованою, яка в своїй основі містить методологічні орієнтири, що дозволяють фахівцю ефективно діяти в певному

парадигмальному полі, збагачуючи свої теоретичні знання, індивідуальний досвід, здійснюючи науковий пошук з проблем оптимізації здоров'язберігаючого дозвілля. Забезпечити оптимальний характер формування готовності студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів є можливим за умов використання всього циклу педагогічних дисциплін, оскільки в кожній з них принципова увага приділяється певним теоретичним і технологічним засадам оволодіння педагогічною діяльністю. Так, у процесі вивчення навчальної дисципліни „Педагогіка” студенти ознайомлюються з провідними педагогічними концепціями, історичними аспектами дослідження проблем, закономірностями й технологіями навчання й виховання учнів. Навчальна дисципліна „Методика виховної роботи” орієнтує на озброєння студентів знаннями щодо методів морального, розумового, екологічного, трудового, естетичного, фізичного виховання дитини, її самовиховання, перевиховання, засобів позакласної роботи. В ході вивчення дисципліни „Основи педагогічної майстерності” основною метою є формування у студентів вмінь педагогічного спілкування, ефективної взаємодії з учнями, етичного захисту, саморозвитку емоційної стійкості тощо. В контексті „Психології” є можливим представити студентам всю систему психологічних закономірностей розвитку дитини (чуттєвих і раціональних способів пізнання, емоцій, волі, характеру, здібностей, специфіки спілкування, діяльності, спрямованості її особистості). На етапі підготовки магістрів набуває важливості оволодіння знаннями навчальних дисциплін „Вища освіта і Болонський процес”, „Педагогіка вищої школи”, в ході яких студенти-магістранти ознайомлюються з вимогами організації вищої освіти в Болонському просторі, з компонентами професіоналізму викладача вищої школи, сучасними педагогічними технологіями, критеріями щодо оцінювання результатів пізнавальної діяльності студентів, засобами виховної роботи в академічній групі тощо. За умов цілісності та послідовності оволодіння студентами зазначеними аспектами їхньої підготовки видається

за можливе забезпечити результативність їхнього просування на шляху до професійної досконалості, в тому числі й досконалості організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів.

Окреслене вище й зумовило необхідність висунення такої педагогічної умови, як активізація пізнавальної діяльності студентів бакалаврату та магістратури у процесі вивчення дисциплін педагогічного циклу як засобу формування індивідуального наукового фонду майбутніх учителів щодо сутності, структури та характеристик здоров'язберігаючого дозвілля школярів.

Як засвідчило проведене нами дослідження, здоров'язберігаюче дозвілля є багатокомпонентним утворенням, у зв'язку з чим виникає необхідність озброєння студентів технологіями формування кожного конкретного компонента - духовно-ціннісного, когнітивного, фізичного. Сформувані у майбутніх фахівців практичні вміння є доцільним лише в ході активної перетворювальної діяльності, котра має носити добровільний характер, збуджувати зацікавленість до проблеми здоров'язберігаючого дозвілля, передбачати можливість внесення інновацій щодо організації навчання. Всім цим вимогам відповідає тренінгова робота, котра, зважаючи на її пошуково-творчу спрямованість, мобілізує педагогічно-діяльнісний потенціал особистості. Саме тому, другою педагогічною умовою було запропоновано оптимізацію тренінгової діяльності зі студентами у ході роботи проблемних груп, котра передбачає поетапне оволодіння технологіями організації здоров'язберігаючого дозвілля.

Важливою складовою професійної підготовки вчителя є педагогічна практика. В розрізі оволодіння компонентами готовності до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів важливим є надання студентам можливості застосувати накопичені знання, перевірити власний рівень спроможності до впровадження такої діяльності, розробляти методи, прийоми й технології її активізації. Педагогічна практика (або асистентська в магістратурі) дозволяє виховати у майбутніх викладачів такі якості, як

педагогічна гнучкість у застосуванні методів і технологій, швидкість реагування в неповторності та природності проблемних ситуацій, в контексті котрих є можливим доопрацювати кожен ланку методу або прийому. Окрім того, реальний навчально-виховний процес не просто актуалізує, але вимагає творчого педагогічного продукту від студента-практиканта в кожному акті свого розгортання, що пояснюється його багатодиференційованим, складноструктурованим характером. В такому середовищі максимально активізується відповідальність студента за власні педагогічні дії в аспекті розроблених ним навчально-виховних заходів. Це особливо посилюється, коли мова йде про літню табірну практику студентів, де діти залишаються на певний час далеко від своєї сім'ї та звичного для них оточення. В цих обставинах майбутні фахівці мають звертати особливу увагу на той неповторний „життєвий курс” (В.Франкл), яким „йде” кожна дитина, на її цілі, мотиви, досвід, здібності, інтенсивність прагнень до самовиявлення. Студент-практикант має змогу впливати на морально-емоційний зміст діяльності школяра в літньому таборі відпочинку, націлюючи його на досягнення певних цілей власного саморозвитку й самовдосконалення, які можуть розглядатися в ролі певних духовних опор становлення особистості. Отже, третьою педагогічною умовою впровадження експериментальної технології підготовки студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля дітей є використання потенціалу педагогічної практики з метою забезпечення самостійності продуктивної діяльності студентів з удосконалення дозвіллевого здоров'язбереження учнів.

Окреслені педагогічні умови відповідають основним вимогам щодо організації навчально-виховного процесу у вищій школі з урахуванням принципів гуманістичної педагогіки, необхідності забезпечення освіти людини впродовж життя:

- активізація особистісної пізнавальної позиції студентів, формування у них бажання до вдосконалення системи здоров'язбереження дитини як внутрішньо необхідного прагнення;

- забезпечення системності теоретичних знань студентів з валеологічних та педагогічних аспектів проблеми здоров'язбереження школяра;

- посилення у студентів саморефлексії, забезпечення оцінки ними результативності своєї діяльності у таких аспектах, як спілкування з дітьми на гуманістичних засадах, упровадження колективно-творчої діяльності, забезпечення суб'єкт-суб'єктного підходу, створення ситуацій успіху в дитячому колективі;

- орієнтація студентів на професійне самовдосконалення в процесі організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів.

Задля реалізації педагогічних умов формування готовності студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів було розроблено структурно-функціональну модель, що містила такі етапи: інформаційно-збагачувальний, адаптивно-конструктивний, продуктивний (див. схему 3.1).

Метою пізнавальної діяльності студентів інформаційно-збагачувального етапу є ознайомлення із закономірностями психічного та фізичного розвитку дітей шкільного віку, механізмами їх адаптації до навколишнього середовища, сутністю здорового способу життя, технологіями організації з одного боку - здоров'язбереження дітей, з іншого – їхнього дозвілля.

На адаптивно-конструктивному етапі студенти оволодівали технологіями організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів. Майбутні фахівці на основі дослідження традиційних засобів розробляли власні варіанти оптимізації здоров'язберігаючого дозвілля дітей, готували інструкції та алгоритми до проведення розроблених виховних заходів, складали портфоліо.

В контексті продуктивного етапу майбутні фахівці були орієнтовані на розробку власних технологій організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів. Студенти бакалаврату готували наочні посібники, електронні варіанти завдань, розробляли проекти виховних заходів. Студенти-

магістранти укладали методи для самодіагностики рівнів підготовки до забезпечення ефективного здоров'язберігаючого дозвілля дітей.

Схема 3.1

Структурно-функціональна модель формування готовності студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів

↓

Рівні сформованості компонентів			
Самостійно-креативний	Продуктивний	Репродуктивний	Початково-формувальний

Вони розробляли методичні рекомендації для вчителів-практиків, створювали систему підготовки до цієї діяльності студентів бакалаврату.

Представлена модель відбиває основні компоненти готовності студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів - мотиваційний, змістовий, технологічний. Критеріями оцінки сформованості цієї готовності є мотиваційний, інформаційно-знаннясвий, процесуально-операційний. Досягнути сформованості готовності є можливим, якщо реалізувати в навчальному процесі окреслені педагогічні умови, використовуючи у якості організаційної бази дисципліни педагогічного циклу, проблемні групи та педагогічну практику студентів. Забезпечити послідовність формування компонентів готовності є можливим, якщо організувати процес підготовки за інформаційно-збагачувальним, адаптивно-конструктивним і продуктивним етапами. Результатом упровадження експериментальної моделі є готовність, рівнями сформованості якої є самостійно-креативний, продуктивний, репродуктивний, початково-формувальний.

Результатом педагогічного впливу майбутніх фахівців на процес підвищення ефективності здоров'язберігаючого дозвілля школярів є розвиток у дітей духовно-ціннісного, когнітивного та фізичного компонентів: оволодіння цінностями здорового способу життя, культури поведінки, знаннями про позитивні фактори здоров'язбереження й ті чинники, котрі негативно впливають на здоров'я, безпеку життєдіяльності, виховання у учнів сили волі, витривалості, формування фізичної досконалості.

Отже, структурно-функціональна модель відбиває всі складові підготовки студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів: мету – формування відповідної готовності, її компоненти, критерії

оцінювання сформованості цих компонентів, педагогічні умови впровадження моделі у навчально-виховний процес, організаційну базу розгортання експериментальної роботи, етапи формування готовності й очікуваний результат – рівні сформованості готовності.

3.2. Аналіз дидактичної потужності методів експериментальної моделі у ході реалізації педагогічних умов

3.2.1. Активізація пізнавальної діяльності студентів бакалаврату та магістратури у процесі вивчення дисциплін педагогічного циклу як засобу формування індивідуального наукового фонду. Забезпечити оптимальність підготовки студентів у ході ступеневої освіти до здоров'язберігаючого дозвілля школярів є можливим шляхом використання усього комплексу дидактичних заходів, передбачених навчальною програмою: лекційні, семінарські та практичні заняття, самостійна діяльність, підготовка курсових та дипломних робіт. Саме систематичність, послідовність та динамічність підвищення складності матеріалу, котрий пропонується студентам у контексті навчальних дисциплін педагогічного циклу, дозволяє активізувати пізнавальну діяльність майбутніх фахівців, сформувати внутрішню мотивацію, утворити необхідну інформаційну базу, що є основою формування вмінь організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів.

Експериментальну роботу було організовано на базі таких дисциплін педагогічного й психологічного циклу:

- бакалаврат: „Педагогіка”, „Психологія”, „Методика виховної роботи”, „Основи педагогічної майстерності”;
- магістратура: „Вища освіта і Болонський процес”, „Педагогіка вищої школи”.

На лекційних заняттях відповідно до теми певного змістового модуля студентам викладалася теоретична інформація щодо сутності

здоров'язберігаючого дозвілля, закономірностей та технологій його організації.

На практичних заняттях мали місце активні засоби формування вмінь адаптації відомих технологій та розробки власних підходів з оптимізації дозвіллевого здоров'язбереження школярів.

Оскільки з впровадженням кредитно-модульної системи зростає значення самостійної роботи, в процесі експериментальної роботи були впроваджені самостійні завдання. Ми дотримуємося позиції М.Князян, що самостійна робота є пізнавальною діяльністю, яка спрямована на виховання у студентів цінностей самостійного оволодіння знаннями про світ, активізацію інтересів до змісту професійної діяльності, підвищення ефективності формування компетентностей фахівців. Розроблені самостійні завдання, що мали на меті озброєння студентів навичками організації здоров'язберігаючого дозвілля, було класифіковано відповідно до запропонованих етапів - інформаційно-збагачувального, адаптивно-конструктивного й продуктивного.

За окресленими етапами було організовано й науково-дослідницьку діяльність, котра передбачала проведення досліджень у межах підготовки доповідей на студентських науково-практичних конференціях, виконання індивідуальних навчально-дослідних завдань, курсових і дипломних робіт з „Педагогіки”, „Методики виховної роботи”, „Психології” (для студентів бакалаврату) й „Педагогіки вищої школи” (для магістрантів).

У ході вивчення навчальної дисципліни **„Психологія”**, а саме змістового модуля „Особистість у діяльності і спілкуванні”, студентам до початку лекції в межах інформаційно-збагачувального етапу було запропоновано підготувати доповіді з тем:

- „Закономірності фізичного (психічного) розвитку дітей у віці 6-12 років”, покажіть своєрідність становлення психіки дитини на різних вікових етапах означеного періоду (молодших школярів, підлітків);

- „Особливості психологічної адаптації першокласників до умов школи у процесі дозвіллевої діяльності”;
- „Психосаморегуляція як важливий фактор здоров’язберігаючого дозвілля дітей”;
- „Здоровий образ життя дитини: сучасний погляд на проблему”;
- „Екологія душі дитини: культура, духовність, мораль”.

Наведені варіанти завдань дозволяють спонукати студентів до роботи пошукового, креативного характеру, осмислити рівень власних знань з проблем фізичного та психічного розвитку школярів, ролі морального виховання, висловити своє бачення щодо розв’язання цих проблем.

З метою актуалізації системи знань про особливості розвитку дітей молодшого та середнього шкільного віку студенти у форматі змістових модулів „Особистість у діяльності і спілкуванні”, „Пізнавальна діяльність особистості” готували доповіді з тем:

- „Закономірності розвитку чуттєвих форм пізнання дійсності у молодших школярів”;
- „Засоби оптимізації розвитку мислення дітей”;
- „Методи виховання творчої уяви школярів”;
- „Характер переживання почуттів дітьми молодшого та середнього шкільного віку”;
- „Порівняльний аналіз особливостей розвитку міжособистісних стосунків дітей початкової та середньої школи”;
- „Закономірності формування Я-концепції особистості молодшого школяра”;
- „Своєрідність спілкування дітей як міжособистісної взаємодії”;
- „Основні види діяльності школярів молодшого та середнього віку”.

Окрім цього, студенти були розподілені на декілька груп - аналітичну та експертну; одна й та сама тема пропонувалася експерту й аналітику, які в ході підготовки доповіді мали розкрити різні аспекти запропонованої вище проблеми. Представлення матеріалу експертом передбачало обов’язкову

аргументацію своїх ідей, які мали бути оцінені аналітиком з наведенням спростувань, зауважень, доповнень. Всі інші студенти академічної групи ставили питання, висловлювали свою позицію щодо розкриття теми експертом і аналітиком. Наприкінці заняття здійснювався вибір найбільш цікавих, змістовних та повних доповідей, за які студенти отримували певну кількість балів.

Завдання, які пропонуються на рівні інформаційно-збагачувального етапу на практичних заняттях, виконувалися й у вигляді підготовки рефератів, рефлексивних есе, творчих нарисів. Так, у процесі експериментальної роботи у змістовому модулі „Особистість у діяльності і спілкуванні” студентам пропонувалося підготувати цикл рефератів за такими психологічними аспектами проблеми організації здоров’язберігаючого дозвілля школярів:

- „Закономірності формування спілкування як міжособистісної взаємодії у здоров’язберігаючому дозвіллі”;
- „Міжособистісні стосунки у тимчасовому дитячому колективі у контексті здоров’язберігаючого дозвілля”;
- „Розвиток вольових якостей як важливого чинника здоров’язбереження дитини”.

Рефлексивні есе та творчі нариси спрямовано на аналіз власного досвіду студентів з проблем організації здоров’язбереження; вони мають на меті активізувати усвідомлення майбутніми вчителями засобів розвитку альтруїстичних, праксичних, гностичних емоцій, уваги, мислення, волі, пам’яті дитини у ході дозвіллевої діяльності.

Завдання адаптивно-конструктивного етапу, що впроваджувалися на практичних заняттях із змістових модулів „Особистість у діяльності і спілкуванні”, „Емоційно-вольова сфера особистості”, „Психологія індивідуальності” орієнтують студентів на вивчення методів діагностики психічного розвитку школярів у здоров’язберігаючому дозвіллі.

На продуктивному етапі майбутнім фахівцям у цих же змістових модулях було запропоновано завдання на розробку варіантів діагностики динаміки інтелектуального, психо-емоційного, вольового розвитку школярів у дозвіллевій діяльності із здоров'язбереження.

В ході вивчення навчальної дисципліни „Педагогіка” у змістовому модулі „Вступ до педагогічної професії” за темою „Підготовка і професійне становлення педагога” студенти наприкінці лекції виконували завдання на розкриття сутності феномена „здоров'язберігаюча компетентність педагога”.

На семінарських заняттях основною метою підготовки студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля є оволодіння ними тим найкращим вітчизняним та зарубіжним доробком у цій сфері, який склався на сьогоднішній день. Інформаційно-збагачувальний етап у змістовому модулі „Історія освіти і педагогічної думки” містив завдання на опрацювання наукових робіт з цієї проблеми, котрі виконувалися самостійно й були представлені на семінарських заняттях, наприклад:

1. Підготуйте конспект статті Л.Согур, Н.Куриленко „Здоровий спосіб життя у курсі шкільної валеології: народознавчий аспект” / Формування професійної культури майбутнього вчителя початкових класів: Зб.матеріалів республіканської науково-практичної конференції: У 2-х томах. Т.2. – С.384-391;

2. Здійсніть анотацію наступних розділів книги В.Сухомлинського „Серце віддаю дітям”: “Природа – джерело здоров'я”, “ “Здоров'я, здоров'я й ще раз здоров'я”;

3. Побудуйте розгорнутий план, оберіть основні положення статті Н.Яременко „Історичний аспект дослідження проблеми підготовки учителів до організації дозвіллевої ігрової діяльності школярів” // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім.К.Д.Ушинського. – 2002. - № 10. – С.131-135. Розкрийте, чим відрізняється дозвіллева ігрова від дозвіллевої здоров'язберігаючої діяльності дітей. Доповніть обрані вами положення з наукового доробку відомих світових

педагогів Я.Коменського, Д.Локка, А.Макаренка, М.Монтеня, Ж.Руссо, В.Сухомлинського, К.Ушинського про засоби здоров'язбереження дітей.

Завдання адаптивно-конструктивного етапу при вивченні змістового модуля „Історія освіти і педагогічної думки” передбачали аналіз висловлювань видатних педагогів щодо важливості організації вчителем дозвіллевої здоров'язберігаючої діяльності дітей. Так, студенти аналізували запропоновані наукові позиції В.Сухомлинського й розробляли варіанти втілення цих ідей у практику:

- „Я не боюся ще й ще раз повторювати: піклування про здоров'я – це найважливіша праця вихователя. Від життєрадісності, бадьорості дітей залежать їхні духовне життя, світогляд, розумовий розвиток, міцність знань, віра в свої сили” [173, с.140];

- „У гармонійному розвитку дитини все є взаємопов'язаним. Здоров'я залежить від того, які домашні завдання даються дитині, як і коли він їх виконує. Велику роль відіграє емоційне забарвлення самотійної розумової праці дома” [173, с.144].

Задля активізації самотійної роботи студентів, їхньої творчої позиції на семінарських заняттях з „Педагогіки” було впроваджено комплекс завдань, що передбачали здійснення коментарів наукових положень вітчизняних і зарубіжних вчених, розробку власних варіантів виховних заходів з урахуванням вимог того чи іншого науковця в певній методологічній парадигмі, проведення самоаналізу й самооцінки результатів виховної роботи. В процесі експериментальної діяльності було виявлено, що значним дидактичним ефектом у підготовці студентів до організації здоров'язбереження дітей вирізняються індивідуальні навчально-дослідні завдання. На інформаційно-збагачувальному етапі вони були розподілені нами за змістовими модулями „Загальні засади педагогіки” та „Історія освіти і педагогічної думки”.

Оскільки важливими теоретичними засадами підготовки студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля дітей є концептуальні положення

особистісно орієнтованого виховання, нами були запропоновані завдання, що передбачали здійснення аналізу методологічних положень цієї педагогічної теорії, наприклад:

- змістовий модуль „Загальні засади педагогіки”:

1. Підготуйте доповідь з теми „Гуманізація здоров'язберігаючого дозвілля дітей у контексті „кризи духовності” в сучасному суспільстві”.

2. Здійсніть коментар такого положення І.Беха: „...для особистості здоров'я є не тільки можливістю ефективно діяти в соціальному плані, а й повноцінно реалізовувати себе на своєму психологічному оптимумі. А це вже вихід за межі нормативу, вихід, як кажуть філософи, в особистісну безконечність, у зовсім інші масштаби і вимір себе як людини, що безмежно розвивається. За такого устремління особистість входить у сферу надситуативної активності, у якій тільки й можливі прояви її творчості, пов'язаної із власним тілесно-духовним удосконаленням. Тому ідеал здоров'я – це той стан людини, до якого вона прагне і який, у чому вона впевнена, дає їй змогу почувати себе людиною, бути в гармонії з собою” [13, с.222]. Сформулюйте принципи організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів у контексті особистісно орієнтованого виховання.

3. Проаналізуйте таку ідею: „особистість розвивається на полюсі творення, а не на полюсі споживання” [13, с.331]. Аргументуйте, чому творчість школярів має бути системоутворювальним фактором організації їх здоров'язберігаючого дозвілля.

- змістовий модуль „Історія освіти і педагогічної думки”:

1. Здійсніть аналіз ідей Г.Сковороди, що полягають в основі „філософії серця”. Висловіть ваші думки щодо таких філософсько-методологічних проблем здоров'язбереження особистості: „Фізичне виховання дітей та молоді на засадах „філософії серця” Г.Сковороди”; „Пошук правди, самопізнання, „сродна праця” як координати гуманізації здоров'язберігаючого дозвілля дітей і молоді”. Підготуйте реферати за окресленими вище темами.

2. Проаналізуйте такі положення О.Духновича про фізичний розвиток дітей:

- „вправління тілесних сил є достатньо корисним і потрібним..., оскільки вправлінням тіло укріплюється й стає більш здатним до трудів, і більш сильним на всякий ненавмисний випадок стихій природних; далі твердість тіла в молодості є напуття в старості...” [5, с.208];

- „вчитель як при душевних, так і при тілесних вправліннях має звертати увагу на природну схильність дітей, бо від натури деякі діти схильні на певні мистецтва... і так кожному за його схильністю подавати засіб, щоб пристрасті свої розвивав; нехай остерігається також учитель, щоб пристрасті ті не придушив, але ще примножив і збільшив в учні такому...” [5, с.208]. Поясніть, в чому полягає актуальність поглядів О.Духновича на сучасному етапі розвитку національної освіти? На основі аналізу представлених вище положень розробіть систему правил організації індивідуально орієнтованого здоров'язберігаючого дозвілля школярів.

3. Прокоментуйте погляди Ж.-Ж.Руссо щодо:

- гуманізації процесів виховання дитини: „Любіть дитинство, будьте уважні до його ігор й утіх, до його милого віку. Хто з вас не жалкував за тим віком, коли посмішка не сходить з вуст, коли душа насолоджується... світом?” [143, с.229-230];

- активізації особистісного зростання школярів, розвитку їх потенціалу: „Жити – це не означає дихати; це означає діяти, це означає користуватися нашими органами, почуттями, здібностями, всіма частинами нашого єства, що дають нам усвідомлення нашого буття. Не та людина більше всього прожила, яка може нарахувати більше років, а та, хто більше всього відчувала життя” [143, с.224].

У процесі вивчення змістового модуля „Теорія виховання” з теми „Фізичне виховання особистості” студенти підбирали літературу з формування трьох провідних компонентів здоров'язберігаючої компетентності, а саме життєвих навичок, що сприяють:

- фізичному здоров'ю дитини,
- соціальному здоров'ю,
- духовному та психічному здоров'ю.

Студенти були розподілені на декілька груп, завданням яких було скласти певний інформаційно-тематичний банк у вигляді комплексу наукових праць з їх анотацією. Відповідно до класифікації навичок, що сприяють здоровому способу життя [86], було організовано чотирнадцять груп за трьома компонентами: дослідження компонента „життєві навички, що сприяють фізичному здоров'ю” передбачало роботу груп, котрі вивчали такі аспекти, як навички раціонального харчування, рухової активності, санітарно-гігієнічні навички та режим праці й відпочинку. Для розкриття компонента „життєві навички, що сприяють соціальному здоров'ю” необхідно було створити групи, що вивчали сутність, характер і засоби формування навичок ефективного спілкування, співчуття, розв'язування конфліктів, поведінки в умовах тиску, загроз і дискримінації, спільної діяльності та співробітництва. Висвітлення компонента „життєві навички, що сприяють духовному та психічному здоров'ю” актуалізувало необхідність розподілення студентів за групами, які досліджували процеси самоусвідомлення та самооцінки, аналізу проблем і прийняття рішень, визначення життєвих цілей та програм, мотивацію успіху та тренування волі, а також навички самоконтролю.

На семінарському занятті студенти організували міні-брифінг, протягом якого представники окреслених вище груп ознайомили майбутніх педагогів з основною інформацією, котра була ними досліджена. Доповідачі відповіли на поставлені студентами і викладачем запитання, розкривши більш докладно ті проблеми формування здоров'язберігаючої компетентності, які викликають особливий інтерес.

За темою „Гендерна освіта” було проведено дискусію, у процесі якої передбачалися коментарі студентів щодо положень соціально-конструктивістської теорії: „сучасні дослідження гендерних ролей і

стереотипів переважно ґрунтуються на ідеях соціально-конструктивістської парадигми, в межах якої гендер, зокрема, розглядається як соціально сконструйовані відносини за ознакою статі, насамперед відносини нерівності. Соціально-конструктивістський підхід до аналізу гендерно-рольових стереотипів оснований на переконанні, що в соціальному розумінні жінки та чоловіки створюються самим суспільством, а не народжуються, не існує „жіночого” та „чоловічого” як природного та незмінного, гендерні ролі формуються внаслідок тривалої, постійно відтворюваної взаємодії між людьми. Статусно-рольові характеристики жінки й чоловіка, а також відмінності між тим, що в суспільстві вважається маскуліним і фемінним, не мають біологічного походження, а є способом інтерпретації біологічного, легітимним у певному суспільстві. Анатомічні відмінності не є й не мають бути соціальною долею ні для жінки, ні для чоловіка” [134, с.169-170]. Студенти висловлювали свою позицію щодо наведеного наукового положення, причому всі вони були розподілені на тих, хто погоджувався з теоретиками соціально-конструктивістської парадигми, й на тих, хто не розподіляв окресленої вище думки. Окрім цього, майбутнім фахівцям було запропоновано сформулювати принципи організації здоров'язберігаючого дозвілля (з урахуванням гендерних відносин) та аргументувати їх доцільність і відповідність сучасним соціальним запитам.

Завдання адаптивно-конструктивного етапу на семінарських заняттях за змістовим модулем „Теорія виховання” передбачали розробку студентами варіантів позакласних заходів, що сприяють фізичному укріпленню дітей, формуванню в учнів знань про здоров'язбереження, вихованню в них ціннісного ставлення до свого здоров'я та здоров'я інших людей. Майбутнім учителям було запропоновано декілька завдань (відповідно до теми семінарського заняття), у форматі кожного з яких студенти аналізували педагогічні концепції, інноваційні технології та розробляли власні варіанти навчально-виховних заходів, наприклад:

1. Опрацюйте психологічні закономірності особистості в молодшому шкільному віці, висунуті І.Бехом [12, с.137-148]. Відповідно до окреслених науковцем закономірностей і принципів особистісно орієнтованої освіти побудуйте програму фізичного виховання школярів у літньому оздоровчому таборі.

2. Запропонуйте варіанти виховних заходів на етапі позакласної роботи, спрямованих на формування у дітей морально-етичних цінностей, висунутих Г.Сковородою.

3. Дослідіть систему фізичного виховання у педагогічних технологіях М.Монтессорі „Будинок вільної дитини”, „Школі успіху і радості” С.Френе, вальдорфських школах. Розкрийте, яким чином пов'язане моральне, розумове й фізичне виховання дітей у контексті кожної з окреслених технологій. Утворіть проект навчально-виховного заходу за однією з означених технологій.

4. Назвіть основні характеристики заняття-спектаклю в технології фізичного виховання М.Єфименка. Розробіть план уроку відповідно до принципів „Театру фізичного розвитку та оздоровлення дітей”.

5. Проаналізуйте технологію колективного творчого виховання (за І.Івановим). Яким чином провідні положення окресленої технології можуть бути використані задля підвищення ефективності здоров'язберігаючого дозвілля дітей в літньому оздоровчому таборі? Побудуйте програму творчої дозвіллевої діяльності дітей (певної вікової групи), що сприяє активізації їх здоров'язбереження.

6. На основі вивчення провідних принципів педагогічної технології „створення ситуації успіху” (за А.Белкіним) розробіть систему позакласних заходів, що оптимізують дозвіллеву здоров'язберігаючу діяльність дітей початкових класів.

Продуктивний етап підготовки студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля передбачав розроблення навчально-виховних заходів, які спрямовані на ознайомлення школярів з основами

здоров'язбереження та ведення здорового способу життя, включення їх в активні види здоров'язберігаючого дозвілля (ігри, конкурси, змагання), формування у дітей стійкого прагнення до охорони власного здоров'я, до фізичного та морального самовдосконалення. Наприклад, на семінарських заняттях з навчальної дисципліни „**Методика виховної роботи**” майбутнім учителям пропонувалося розробити комплект навчально-виховних заходів, куди входять:

- лекція-бесіда „Чи хочеш ти залишатися здоровим?“, у процесі якої вихователь разом з дітьми мав обговорити проблеми здорового способу життя, недопустимість у житті людини таких негативних явищ, як наркоманія, пияцтво, тютюнопаління, сформувавши у школярів бажання до розвитку своїх фізичних, духовних та інтелектуальних сил, прагнення до гармонійного саморозвитку;

- проект конкурсу „Сонце, повітря та вода – наші найкращі друзі”, що спрямовує студентів на підбір питань стосовно корисності сонця, повітря, води у житті людини, її праці та відпочинку. Цей конкурс покликаний поглибити усвідомлення у школярів значущості перебування на свіжому повітрі, активних суспільно-корисних видів дозвілля, оптимального поєднання праці та відпочинку;

- програма спортивно-оздоровчої гри „Сила і грація”, яка передбачає створення студентами міні-конкурсів, що забезпечують виявлення школярами своїх фізичних та інтелектуальних здібностей, осмислення ними тих недоліків, над якими слід працювати, аби досягти гармонії фізичного, розумового, емоційно-вольового розвитку.

Після розроблення означених проектів студенти орієнтувалися на прогностичну оцінку їхньої ефективності, на аналіз їхньої імовірної виховної потужності.

Такий підхід спонукає майбутніх учителів до актуалізації накопичених знань з теорії та практики організації здоров'язберігаючого дозвілля учнів, до

самоконтролю, самоаналізу, самооцінки власної професійної ефективності в оптимальному забезпеченні цього виду діяльності школярів.

У межах магістерського навчання на продуктивному етапі підготовки педагогів до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів у контексті навчальних дисциплін **„Педагогіка вищої школи”, „Вища освіта і Болонський процес”** передбачалося орієнтувати магістрантів на самостійну розробку проектів лекційних, семінарських занять для студентів бакалаврату, утворення програм діяльності літніх оздоровчих таборів, комплектування творчих завдань для навчальної і виробничої практики майбутніх учителів. Блокова організація індивідуальних навчально-дослідних завдань за темами змістових модулів мала на меті спрямувати магістрантів на вивчення державних документів, методології вищої освіти, технологій активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів у контексті Болонського процесу.

- змістовий модуль **„Вища школа як педагогічна система: предмет, категорії педагогіки вищої школи”**:

1. На основі вивчення Закону України „Про освіту”, „Про вищу освіту”, Державної програми „Вчитель”, Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті сформулюйте основні вимоги щодо оптимізації здоров'язбереження дітей і молоді. Класифікуйте напрями вдосконалення професійної підготовки педагогічних кадрів.

2. Після здійснення аналізу наукової статті В.Кременя **„Людиноцентризм в освіті: філософія нових підходів”** систематизуйте основні методологічні орієнтири підготовки майбутнього вчителя до організації здоров'язберігаючого дозвілля дітей.

- змістовий модуль **„Виховання як фактор соціалізації майбутнього фахівця. Проблема самовиховання студентів”**:

1. Опрацюйте розділ **„Міжособистісна взаємодія у процесі виховання”** монографії І.Беха **„Виховання особистості”** [12], на основі чого класифікуйте основні вимоги щодо гармонізації міжособистісної взаємодії школярів

(усередині дитячого колективу, між вихователями й дітьми) в процесі їх дозвіллевої здоров'язберігаючої діяльності в літньому таборі відпочинку.

2. Підготуйте матеріали до семінарського заняття змістового модуля „Історія освіти і педагогічної думки” для студентів бакалаврату, націленого на ознайомлення майбутніх учителів з ідеями гуманістичної педагогіки й психології. Організуйте дискусію щодо творчого використання в оптимізації здоров'язберігаючого дозвілля школярів ідей А.Маслоу, К.Роджерса, Г.Сковороди, В.Сухомлинського, П.Юркевича.

- змістовий модуль „Основи дидактики вищої школи. Сучасні технології в освіті. Проблема оцінювання навчальних досягнень студентів”: розробіть програму спецкурсу для студентів бакалаврату з теми „Здоров'язберігаюче дозвілля школярів: засоби активізації”. Підберіть опорний матеріал для лекцій, розробіть структуру семінарських занять, укомплектуйте список літератури, розробіть систему індивідуальних навчально-дослідних проектів для самостійної роботи студентів.

- навчальна дисципліна „Вища освіта і Болонський процес”: опрацюйте документи Болонського процесу. Назвіть принципи інтеграції та розвитку вищої освіти в європейському просторі. З урахуванням вимог Болонського процесу розробіть систему принципів підвищення ефективності підготовки студентів до забезпечення здоров'язберігаючого дозвілля школярів.

Отже, експериментальну роботу в контексті дисциплін педагогічного циклу було спрямовано на дослідження таких методологічних підходів, як гуманістична педагогіка, особистісно орієнтована освіта. Студенти оволодівали вміннями аналізувати, систематизувати, класифікувати, узагальнювати теоретичний матеріал, обирати необхідну для розв'язання проблеми підвищення ефективності здоров'язберігаючого дозвілля школярів інформацію, розробляти комплекти виховних заходів із дозвіллевого здоров'язбереження, виховувати у дітей бажання доримувати вимоги здорового способу життя, активізувати суб'єктну позицію школярів,

здійснювати самооцінку та самоконтроль результатів власного виховного впливу на особистість дитини.

3.2.2. Навчально-методичне забезпечення тренінгової роботи. З метою оптимізації формування компонентів готовності студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів нами була розроблена цілісна система тренінгів, що мала місце в процесі роботи проблемної групи. Як відомо, тренінг (від англійського training - тренування) – це інтенсивне навчання, котре відрізняється практичною спрямованістю. На відміну від навчання в межах освітніх програм, яке орієнтоване на формування системи знань, навчання-тренінг має на меті розвиток навичок студентів та засвоєння ними нового досвіду. Тренінгова робота передбачає втілення на практиці накопичених знань, інтеріоризацію вмінь, доведення до автоматизму набутих дій [27].

Структуру розробленої системи тренінгів складала завдання, котрі було класифіковано відповідно до визначених етапів розгортання експериментальної технології. Тренінги впроваджувалися на засіданнях проблемної групи „Організація здоров'язберігаючого дозвілля школярів”, де студенти в ході колективної роботи ознайомлювалися з теоретичними аспектами цієї проблеми та стратегіями її розв'язання.

Тематика роботи проблемної групи віддзеркалювала методологічні, теоретичні та технологічні напрями вивчення дозвілльового здоров'язбереження:

- „Сутність і структура здоров'язберігаючого дозвілля школярів та принципи його організації” (4 години);
- „Засоби формування духовно-ціннісного компонента як системоутворювального в структурі здоров'язберігаючого дозвілля” (4 години),
- „Специфіка когнітивного компонента та шляхи його розвитку” (4 години);

- „Фізичний компонент й стратегії його формування” (4 години).

У ході інформаційно-збагачувального етапу на першому засіданні проблемної групи студентам було запропоновано проаналізувати відомі в педагогічній науці визначення сутності понять „здоров'язбереження”, „дозвілля”, висунути та аргументувати наукову доцільність власного варіанту визначення феномена „здоров'язберігаюче дозвілля школярів”. Майбутні фахівці мали визначити компонентно-структурний склад цього феномена. Після цього студенти обговорювали принципи оптимізації здоров'язберігаючого дозвілля дітей, а саме:

- цілісного формування усіх компонентів здоров'язберігаючого дозвілля з урахуванням природної активності школяра молодшого віку;
- гармонійного самотворення особистості дитини в дозвіллевій діяльності через радість життя, радість творчості та радість співпраці;
- забезпечення особистісно орієнтованого підходу до виховання гуманістичних цінностей учня;
- повного врахування індивідуальної своєрідності фізичного, емоційного, морального, розумового розвитку школяра; вибір засобів, що забезпечують впевненість кожної дитини у своїх силах, її спрямування на досягнення максимального результату. Орієнтиром може стати такий девіз: „у нас немає переможців і переможених, у нас кожний – переможець”;
- активізації спілкування на гуманістичних засадах як у дитячому колективі, так і між вихованцями й вихователями; забезпечення щастя від очікування успіху в колективній діяльності;
- широка творча взаємодія між вихователями й дітьми.

Студенти були націлені й на формулювання власного варіанту системи принципів з повним обґрунтуванням своїх ідей.

Відповідно до специфіки кожного окремого компонента здоров'язберігаючого дозвілля студенти знайомилися з комплексом методів їх формування та розвитку на тематичних засіданнях проблемної групи.

На засіданні проблемної групи, тема якого – „Засоби формування духовно-ціннісного компонента як системоутворювального у структурі здоров'язберігаючого дозвілля”, – майбутні педагоги оволодівали методами розвитку духовно-ціннісного компонента, серед яких тематична бесіда, дискусія, обговорення проблем здоров'язбереження, підготовка учнями роздумів, доповідей, складання порад. Особлива увага викладача зверталася на дидактично-виховну потужність таких засобів, як організація відкритого клубу юних філософів (для учнів середнього й старшого шкільного віку), школи здорового образу життя, творчої групи „ДРУЖБА”.

Студенти мали скласти програму роботи клубу юних філософів, запропонувати терміни проведення й план підготовки учнів з урахуванням їхнього віку до виконання таких завдань, як-от: написання твору-самооцінки „Яким я є зараз, і яким я маю бути?”, твору-аналізу „Хто він – мій ідеал, до якого я прагну?”, твору-роздуму „Збереження природи – це збереження здоров'я”. Окрім цього, майбутні педагоги розробляли програму колективних обговорень „Віра, Надія, Любов як смисл життя людини”, „Що я можу зробити для захисту природи?” та організації конкурсу творів-листів „Лист до президентів усіх країн: збережіть природу задля життя майбутніх поколінь!”.

Складалася також програма функціонування школи здорового образу життя, в якій учні виконують індивідуальні завдання, наприклад, написання твору „Цінність життя та здоров'я з погляду дитини”, твору-перспективи „Як я збережу моє здоров'я”.

Майбутні фахівці були ознайомлені і з таким засобом організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів, як керівництво творчою групою дітей: метою її роботи, символікою, виховними методами. Викладач висовував систему цілей функціонування творчої групи, серед яких формування гуманістичного світогляду дітей, спрямованості на захист природи, поваги до іншої людини та навколишнього середовища. „ДРУЖБА” – це символ здорового способу життя, котре приносить радість людям. Цей

символ відбивається через абрєвіатуру тих слів, що виступили принципами функціонування групи: Доброта, Радість, Уважність, Життєлюбство, Благородство, Активність – „ДРУЖБА”. Викладач наголошував, що найважливішим є виховання в учнів доброти як віддзеркалення любові до інших. Добрі вчинки мають здійснюватися з радістю від усвідомлення того, що ти робиш життя навколо тебе ще кращим, а людей – ще більш щасливими. виявлення найбільшої уважності до здоров'я своїх батьків, вихователів, друзів, товаришів, людей похилого віку, маленьких дітей, турботи про них, прагнення їм допомогти, - все це відбиває культуру поведінки як основи здоров'язбереження. Життєлюбство як любов до людства, живої і неживої природи, світової культури, цивілізації оптимізує здоров'язберігаюче дозвілля школярів, оскільки цей принцип функціонування творчої групи „ДРУЖБА” сприяє вихованню високих моральних цінностей, знань про людину (її духовну та фізичну сутність), про світ навколо нас, а також формування вмінь оберігати життя як таке. вияв благородства – чесності, порядності, самовідданості, прагнення до досконалості - є обов'язковою умовою здоров'язбереження, формування мотивації бути справжньої людиною, довершеною морально і фізично. Активність – як жвавість, рухливість, енергійність - це передумова фізичного розвитку, досягнення повноти життєвої сили, укріплення й загартування свого організму. Студенти підводилися до усвідомлення того, що реалізація поданих принципів функціонування творчої групи забезпечує виховання цінностей здоров'я, знань, як його забезпечити, та вмінь фізичного саморозвитку, тобто формування всіх компонентів здоров'язберігаючого дозвілля школярів.

Студенти вправлялися в розробці засобів оптимізації здоров'язберігаючого дозвілля у групі „ДРУЖБА”: підготовку учнів до проведення зустрічей із діячами спорту, бесід про шляхи здоров'язбереження, конкурсу творчих проєктів „Світ навколо нас: збережи його!”, „Скажи „ні” шкідливим звичкам!”. Майбутні педагоги уклали поради для дітей

„Сучасна природа: як її захистити?“, готували колективні рекомендації „Як зберегти здоров'я близької тобі людини?“. Передбачалося також розробити „Банк проблемних ситуацій“, котрі пропонувалися школярам для обговорення й висловлення власних варіантів їх розв'язання, наприклад: коли ти бачиш, що більш дорослі діти ображають маленьку дитину (б'ють її, забирають у неї речі (іграшки, книжки), лаються), якою буде твоя реакція? Як ти будеш себе поводити, якщо ламатимуть дерева / зриватимуть квіти / жбурлятимуть камінням у тварин тощо?

Забезпечити оволодіння студентами прийомами формування когнітивного компонента здоров'язберігаючого дозвілля було можливим шляхом опрацювання засобів організації вікторин, наприклад, „Чи знаєш ти правила гігієни?“, підготовки конкурсу „Що? Де? Коли?“ (з проблем анатомії і фізіології дитини), дискусії „Як поводитися у багатолюдних місцях?“, бесід „Правила дорожнього руху“, „Шляхи раціонального харчування“, „Режим дня молодшого школяра“.

Принципово важливою була підготовка студентів до озброєння школярів знаннями про природу, прагненнями й вміннями її оберігати, оскільки саме екологічні знання й вміння дозволяють людині систематично підтримувати гармонійні взаємовідносини з довкіллям й розвивати біосферу. Майбутні фахівці підбирали матеріал про сутність й структуру методу портфоліо, після чого вони розробляли варіанти портфоліо, котрі можуть бути впроваджені в роботі творчої групи „ДРУЖБА“. Наприклад, запропонувати школярам утворити колективне портфоліо „Чистота природи – запорука твого здоров'я“, в контексті якого учні мають підібрати матеріал про екологічні проблеми, особливості розвитку рослинного й тваринного світу, проаналізувати літературу про природу, провести спостереження за нею, порівняти різні підходи щодо розв'язання проблем охорони навколишнього середовища. Спостереження за природою рідного краю, аналіз життя тваринного світу поглиблюють знання учнів, розширюють їхній кругозір. Ознайомлення з природою, порами року, живим та неживим світом

формує прагнення школярів пізнавати більше, активізує їхню допитливість і жагу знань. Пізнання учнями природних циклів рідного їм куточка планети, введення їх у світ природних таємниць, виховання поваги до живої та неживої природи дозволяє закріпити любов до навколишнього світу, турботу про нашу планету, прагнення до її захисту та очищення.

Оскільки у структурі портфоліо одним з ефективних засобів активізації здоров'язберігаючого дозвілля школярів є підготовка мікрооповідань про важливість чистоти довкілля, було доцільним забезпечити підготовку студентів до впровадження цього методу. Студенти ознайомлювалися з орієнтовною тематикою мікрооповідань (наприклад, „Чистота Чорного моря (Дунаю, Дністра) як обов'язок кожного європейця”, „Що я роблю для збереження природи рідного краю?”, „Процвітання або занепад: яким буде природа нашого регіону через десять років?”), розробляли власні варіанти тем, готували план написання мікрооповідання. Проведення екскурсій та підготовка оповідань покликані доповнити та систематизувати одержані учнями знання. Після цього із студентами проводилися дискусії щодо оптимізаційного впливу окреслених методів на динаміку проникливого входження учнів у причини екологічних проблем, розуміння ними закономірностей функціонування неживої та живої природи за умов її чистоти або забруднення, характер збагачення та інтеграції знань дітей про природу, поглиблення їхньої ерудиції, активізації творчих сил.

Окрім цього, на засіданнях проблемної групи („Специфіка когнітивного компонента та шляхи його розвитку”) передбачалося ознайомлення студентів з методом евристичного діалогу як одним з ефективних засобів формування когнітивного компонента здоров'язберігаючого дозвілля. Евристичний діалог передбачає постановку перед учнями запитань з метою активізації їхнього мислення з приводу певної проблеми. Майбутні фахівці мали усвідомити, що такий підхід спрямований на виявлення позиції школяра з проблем здоров'язбереження: він має проаналізувати таку поведінку, котра не отримує позитивного

схвалення та висунути й охарактеризувати власну модель поведінки у ситуаціях, коли людина виявляє піклування про власне здоров'я й здоров'я інших людей. Евристичний діалог має на меті утворення системи валеологічних цінностей учня, забезпечення його стійкої орієнтації на охорону здоров'я, виявлення власної волі у протидії діям, що його руйнують. Ті міркування, які були висловлені школярами в процесі евристичного діалогу, можуть бути оформлені ними у складі портфоліо у вигляді рекомендацій.

Важливими психолого-педагогічними чинниками розвитку когнітивного компонента здоров'язберігаючого дозвілля школярів виступають формування у них пізнавальних інтересів та виховання прагнення до взаємодопомоги. Саме тому метою студентів було активізувати інтерес учнів до охорони соціального здоров'я, їх залучення до активної взаємодії з навколишнім середовищем, спонукання їх переживати та піклуватися про оточуючих людей, що сприяє розвитку не лише когнітивного, але й духовно-ціннісного компонента здоров'язберігаючого дозвілля.

На засіданнях „Фізичний компонент і стратегії його формування” студенти розробляли програми проведення екскурсій-прогулянок, походів, ігор, спортивних олімпіад „Сила і грація”, конкурсів „Кращий стрибун”, „Кращий бігун”, „Кращий велосипедист” тощо, змагань з різних видів спорту: футбол, баскетбол, волейбол, легка атлетика, спортивна й художня гімнастика. Задля забезпечення активної участі кожної дитини у змаганнях, надання їй можливості максимально реалізувати свої сили, запобігти розчаруванню з боку дітей, котрі страждають на хронічні хвороби, майбутні фахівці мали розробити проекти таких конкурсів, котрі актуалізують окремі фізичні здібності дитини; запропонувати систему оцінювання досягнень у таких спортивних змаганнях, яка передбачає висунення найкращих школярів за різними номінаціями, що й дозволить кожній дитині відчувати себе переможцем. Поряд з цим, студенти склали рекомендації щодо активізації

самостійної діяльності школярів з організації спортивних змагань. Майбутні педагоги розробляли функції організаційного комітету (котрий мав провести голосування з відбору членів журі, груп із майстрування нагород, скласти програму змагань, підготувати спортивне знаряддя тощо) та групи „журналістів”, які вибиралися серед школярів (завданням цієї групи було вести репортажі з місця подій, брати інтерв'ю у переможців, готувати стінну газету).

Оскільки активізації здоров'язберігаючого дозвілля сприяє й проведення сімейних спартакіад, студенти були зорієнтовані й на розробку програм організації цих змагань, наприклад, „Найкраща спортивна сім'я”, „Ми – чемпіони”, „Фізична культура – запорука здорової сім'ї”, у процесі яких члени сімей змагаються між собою, а найбільш спортивна сім'я обирається за підсумком результатів всіх видів змагання.

Отже, метою тренінгової роботи є формування у студентів системи знань про здоров'язберігаюче дозвілля, його структурні компоненти (духовно-ціннісний (виховання гуманності, культури, високої моральної поведінки дітей), фізичний (загартування організму), когнітивний (оволодіння знаннями про здоровий спосіб життя)). Студенти усвідомлювали, що забезпечити оптимальний характер здоров'язберігаючого дозвілля є можливим за умов систематичного формування окреслених компонентів; оволодівали методами, які сприяють вихованню гуманістичних цінностей учнів, радості життя, творчості та колективної співпраці, враховують індивідуальну своєрідність фізичного, морального, розумового розвитку кожного школяра, забезпечують його впевненість у своїх силах.

3.2.3. Використання потенціалу педагогічної практики з метою забезпечення самостійності продуктивної діяльності студентів з удосконалення дозвіллевого здоров'язбереження учнів. Педагогічна практика студентів складається з декількох компонентів: літня табірна практика, яка має місце на III курсі навчання студентів у вищому закладі

освіти, виробнича практика, що здійснюється у межах підготовки бакалаврів (IV курс) та спеціалістів (V курс), а також асистентська практика студентів-магістрантів (V курс).

Оскільки студенти у ході літньої табірної практики працюють у таборах літнього відпочинку, дитячих центрах, спортивно-оздоровчих таборах, виникає необхідність у впровадженні двох шаблів їх підготовки:

- препаративного (пропедевтичне оволодіння прийомами організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів на групових консультаціях);
- реалізаційного (безпосереднє втілення у ході педагогічної практики накопичених знань та вмінь, виконання завдань у процесі та з метою забезпечення ефективного здоров'язберігаючого дозвілля дітей).

Метою розробленої системи препаративної роботи було озброєння студентів знаннями й уміннями організувати здоров'язберігаюче дозвілля дітей; засобами – розробка проектів, укладання методичних вказівок, портфоліо, участь у дискусіях, дебатах, конкурсах.

Препаративна робота інформаційно-збагачувального етапу передбачала оволодіння майбутніми вчителями комплексом принципів щодо організації педагогічної практики (громадянськості та національної спрямованості навчання; науковості та врахування передового педагогічного досвіду вищої школи; зв'язку теорії з практикою; свідомості й активності студентів; поєднання колективної та індивідуальної роботи; взаємозв'язку навчання, розвитку та виховання особистості майбутнього фахівця в процесі педагогічної практики тощо).

Задля систематизації теоретичних знань студентів та їх актуалізації відповідно до забезпечення ефективного здоров'язберігаючого дозвілля студентам було також запропоновано розробити проект з оптимізації цього виду відпочинку школярів у полі тієї чи іншої педагогічної теорії й технології (особистісно орієнтована освіта, розвивальне навчання, формування творчої особистості, колективно-творче виховання, створення ситуації успіху). Майбутнім учителям необхідно було дослідити

концептуальне поле кожної теорії (основні положення, принципи, вимоги до особистості вчителя тощо) та на основі цих знань сформувавши принципи оптимізації здоров'язберігаючого дозвілля школярів у контексті кожної з них. Після цього студенти формулювали систему педагогічних вимог підвищення ефективності здоров'язберігаючого дозвілля дітей та, відповідно до них, розробляли власний варіант виховного заходу.

Адаптивно-конструктивний етап у препаративній роботі мав на меті безпосередню практичну підготовку студентів до забезпечення ефективного здоров'язберігаючого дозвілля дітей. Цей етап препаративної роботи проводився перед початком літньої табірної практики студентів. Вся інформація та практичні вміння, якими оволодівав майбутній фахівець, були систематизовані за такими напрямками:

- методи виховної роботи, що використовуються у процесі організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів;
- спортивно-ігрова діяльність як один з факторів оптимізації здоров'язбереження дітей;
- педагогічна майстерність вихователя літнього табору відпочинку.

За першим напрямом було організовано мозковий штурм, який розгортався за такою інструкцією: 1. Охарактеризуйте основні групи методів виховання: формування свідомості (роз'яснення, бесіда, лекція, диспут, приклад), формування суспільної поведінки (педагогічна вимога, громадська думка, вправлення, привчання, доручення), стимулювання діяльності та поведінки (змагання, заохочення, покарання). 2. У процесі мозкового штурму запропонуйте ідеї щодо оптимального використання окреслених методів, згрупуйте їх у блоки з метою забезпечення цілісного впливу на особистість дитини (її свідомість, поведінку, діяльність). 3. Розробіть варіанти втілення методів формування свідомості з урахуванням специфіки організації виховної роботи у літньому таборі відпочинку.

Другий напрям – спортивно-ігрова діяльність як один з факторів оптимізації здоров'язбереження дітей – передбачав вивчення студентами

сутності, рівнів розвитку, видів, засобів організації ігрової діяльності школярів. Результати цієї роботи були включені до індивідуального портфоліо студентів, котрий містив також план виховної роботи студентів у літньому таборі та власні оригінальні проекти ігор. Щодо проектів спортивних ігор слід наголосити, що серед студентів проводився конкурс на кращий проект з його захистом та публічною презентацією.

Активізувати педагогічну майстерність майбутнього вчителя на етапі табірної практики (третьої напрям) убачалося можливим шляхом спрямування студентів на вивчення технологій впливу на особистість дитини. Так, студенти мали розкрити сутність й запропонувати власний варіант реалізації вимог щодо забезпечення правилвідповідного виховного процесу (І.Бех). Після аналізу й обговорення таких правил, як:

- „Формування у вихованця позиції бути достойним прийняти естафету людської духовності”;
- „Культивування у вихованця потреби до морально-духовного багатства”;
- „Морально-духовне самовипробування вихованця”;
- „Організація життя вихованця, яке відповідне його морально-духовним цінностям”;
- „Єдність сприятливої ситуації особистісного функціонування вихованця і ситуації його морально-духовного самовираження”;
- „Дисгармонія у міжособистісному сприйнятті вихованців”;
- „Перебування вихованця у ситуації „терзатися невідомістю”;
- „Розпізнання вихованцем ситуацій спокушування”;
- „Символізація морально-духовної цінності”;
- „Морально-духовне уподібнення”;
- „Формування у вихованця морально здорового способу мислення”;
- „Збагачення смисло-семантичного виховного тезаурусу вихованця”;
- „Організація особистісно конструктивного спілкування вихованців”;

- „Комунікативна виразність педагога у виховному процесі” [14, с.6-16], студенти були орієнтовані на розробку конкретних прийомів виховання школярів у процесі здоров'язберігаючого дозвілля відповідно до окреслених вище положень. Така практична реалізація теоретичних засад виховання особистості актуалізує професійне мислення студентів, їх творчу уяву, рефлексивні дії.

На продуктивному етапі в контексті препаративної роботи студенти мали підготувати аналітичне есе з проблеми оптимізації здоров'язберігаючого дозвілля (в аспекті поведінки, діяльності, спілкування) школяра на основі аналізу психологічних закономірностей розвитку його особистості. Наведемо деякі з наукових позицій, щодо яких студенти висловлювали свої аналітичні роздуми й варіанти реалізації створених самостійно засобів підвищення ефективності здоров'язбереження дітей:

- „розуміння значущості, важливості справи може спонукати молодшого школяра до значних зусиль (наприклад, досить тривалий час виконувати нецікаву роботу)”;

- „молодші школярі прагнуть зробити більше, ніж вони можуть: у момент прийняття рішення вони не враховують ані своїх можливостей виконати взяті на себе зобов'язання, ані тих труднощів, які можуть виникнути при цьому”;

- „доти, доки сам школяр не захоче звільнитися від тієї чи іншої особливості поведінки чи якості особистості, майже неможливо домогтися його перевиховання у цьому плані. Тому слід віднайти способи переконання дитини у неправильності її дій і в перспективності для неї і навколишніх іншого способу поведінки” [12, с.142-143].

Отже, одним із засобів оптимізації підготовки студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів є впровадження препаративної роботи, котру було систематизовано за етапами (інформаційно-збагачувальним, адаптивно-конструктивним, продуктивним) на базі проведення колективного консультування.

Наголосимо, що мали місце й індивідуальні консультації, протягом яких викладач і студент обговорювали ті аспекти організації здоров'язберігаючого дозвілля, котрі не є зрозумілими для студента, викладач перевіряв правильність виконання запропонованих завдань.

Аналіз наукового фонду (І.Бойчев, Н.Кічук, М.Князян, С.Литвиненко, В.Нестеренко) дозволяє висунути такі стадії реалізаційного щабля підготовки студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів у контексті літньої табірної практики:

- ознайомлення, в процесі якої викладач пояснював студентам правила оформлення звітної документації, процедури виконання тих завдань, що пропонуються;

- розробки виховних заходів, яка передбачала висунення цікавих ідей щодо організації літнього відпочинку дітей, створення власних проєктів, їх впровадження з метою активізації здоров'язберігаючого дозвілля учнів;

- рефлексії, в ході якої студенти були орієнтовані на самоаналіз й самооцінку результатів виховного впливу на школярів.

На стадії ознайомлення викладач аналізував із студентами задачі особистісного професійного розвитку, які вони мають вирішити, критерії оцінювання майбутніх фахівців. Були впроваджені завдання, які мали на меті систематизувати уявлення студентів щодо цілісності розвитку особистості дитини в ході літнього відпочинку. Окрім цього майбутні фахівці комплектували пакет звітної документації (характеристика вихованця, характеристика дитячого колективу, щоденник практиканта, звіт про проходження літньої педагогічної практики).

Наприклад, студенти виконували завдання „Професійні вміння вихователя літнього табору відпочинку”, що має на меті проєктування тих професійно-педагогічних навичок, які мають бути сформовані у них протягом цього виду педагогічної практики. Вони здійснювали аналіз освітньо-кваліфікаційної характеристики, вимог, що висовуються до вчителя-

бакалавра, й окреслювали той очікуваний результат власного професійного саморозвитку, який мав бути досягнутий.

Майбутні фахівці разом із керівником педагогічної практики обговорювали критерії оцінювання результатів. Принципова увага зверталася на вміння забезпечувати ефективне педагогічне спілкування, діагностувати стан психічного, фізичного, інтелектуального розвитку дітей, конструювати засоби виховання здорового способу життя у школярів, здійснювати керівництво, оцінювати виховну потужність запропонованих заходів, коректувати розгортання дозвіллевої діяльності дітей.

Оптимізаційним впливом на формування готовності студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів відзначається й завдання на виявлення своєрідності розвитку індивідуальних сил дитини на етапі відпочинку в літньому таборі. Студенти окреслювали ті якості характеру, розумові, вольові, фізичні здібності, які формуються й розвиваються у дітей у цей період.

На стадії розробки виховних заходів були організовані завдання, які передбачали висунення студентами оригінальних ідей щодо функціонування літнього табору відпочинку на засадах виховання здорового способу життя, організації дитячих колективів, формування у школярів кожного компонента здоров'язберігаючого дозвілля.

Так, був проведений конкурс проектів на створення літнього табору відпочинку. В цьому проекті студенти мали розробити устав та програму діяльності літнього табору, концепцію його функціонування та перспективного розвитку, принципи роботи, засоби керівництва колективом педагогів та дітей, професійні обов'язки педагогів. Майбутні фахівці окреслили й ті результати у напрямку підвищення ефективності здоров'язберігаючого дозвілля, котрі мають бути отримані.

Студентам було запропоновано розробити програму організації діяльності дитячих колективів різного віку на весь час функціонування табору (наприклад, на літній період), а також на час перебування школярів в

ньому (наприклад, на місяць). Всі програми обговорювалися, обиралися найбільш дидактично потужні, які втілювалися у безпосередню роботу літнього табору.

Окрім цього, студенти виконували завдання „Засоби формування духовно-ціннісного компонента здоров'язберігаючого дозвілля в контексті літнього табору відпочинку”. Кожний здійснював аналіз тих можливостей, які мають місце лише в літньому таборі задля виховання духовно-ціннісних детермінант здоров'язбереження. Після цього студентами пропонувався перелік заходів, які є доцільним впроваджувати. Обговорювалися проекти, які можна застосувати з метою розвитку окресленого компонента у дітей різного віку (школярів молодшого, середнього, старшого віку). Студенти об'єднувалися в творчі групи задля розробки відповідних проектів. Була запропонована інструкція для виконання цього завдання: 1. Виокреміть ті моральні якості, котрі можуть бути сформовані в процесі літнього відпочинку школярів у таборі. 2. Назвіть ті аспекти дозвілля, що мають бути використані для активізації здоров'язбереження дітей різного віку. 3. Розробіть проект циклу виховних бесід, дискусій, лекцій, дебатів тощо з формування цінностей здорового способу життя, культури поведінки, краси внутрішнього світу людини. 4. Здійсніть оцінку вашого впливу на особистість дитини й тієї динаміки розвитку духовно-ціннісного компонента, який мав місце під час та після проведення виховного заходу.

Майбутні фахівці розробляли програму прес-конференції, у ході якої передбачалася зустріч з майстрами спорту та обговорення проблем здоров'язбереження молодого покоління. Студенти разом з дітьми розробляли питання, які можна поставити спортсменам, вони окреслювали основні теми (значення режиму дня, тренувань, загартування, шкідливість тютюнопаління, наркотиків, алкоголю тощо). Особлива увага зверталася на ті риси характеру, якими має володіти особистість, котра прагне бути здоровою й успішною. Така пропедевтична підготовка до прес-конференції дозволила стимулювати інтерес школярів до окресленої проблеми, осмислити власний

спосіб життя, сформувані прагнення досягти оптимуму саморозвитку як здорової людини.

З метою формування духовно-ціннісного компонента студенти запропонували школярам описати ідеал здорової людини й назвати тих особистостей, які наблизилися до цього ідеалу. Після цього діти мали назвати:

- моральні якості, якими володіє їхній ідеал, та які допомогли цій людині стати відомою;
- фактори, котрі допомагають та заважають школярам бути такими, як їхній ідеал;
- конкретні заходи, що має здійснювати дитина кожного дня, щоб зберегти власне здоров'я.

Підготовка студентів до розвитку когнітивного компонента здоров'язберігаючого дозвілля здійснювалася завдяки впровадженню завдань на розробку майбутніми фахівцями змісту та програм розповідей, бесід, конкурсів, вікторин, ігор, які актуалізують знання школярів щодо факторів збереження та руйнування здоров'я.

Для школярів старшого віку майбутні фахівці розробляли тематику й плани написання творів-роздумів (наприклад, „Як застерегти підлітка від вживання наркотиків?”, „Чому я кажу „ні” алгокольним напоям?”), творів-аналізів („Здоров'язбереження як компонент національної свідомості”), мікроповідань („Позитивний лідер класу: якості характеру та поведінка”), рефератів („Засоби боротьби з тютюнопалінням у сучасному світі”, „Українські козацькі традиції виховання здорового покоління”).

Сформувані конструктивні вміння студентів на етапі проходження ними літньої табірної практики є можливим шляхом їх спонукання до організації тематичних екскурсій та екскурсій-прогулянок, оскільки ці види пізнавальної діяльності школярів відзначаються впливом на розвиток когнітивного компонента. Студенти-практиканти розробляли програму екскурсій, підбирали ті установи, які необхідно відвідати із школярами,

здійснювали підготовчу роботу в дитячому колективі (пояснювали мету екскурсії, розкривали маршрут, окреслювали той комплекс інформації, що мав бути засвоєний дітьми, звертали увагу на правила поведінки в тих місцях, які відвідувалися тощо).

Синтезу знань школярів про здоров'язбереження слугує розробка індивідуальних і колективних портфоліо. Ця робота значно активізує й формування всіх компонентів готовності студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів, оскільки майбутні фахівці мають запропонувати власні ідеї щодо тематики й структури портфоліо, здійснити прогноз тих труднощів, які можуть виникнути у дітей, розподілити обов'язки між школярами щодо виконання певного завдання (котре може віддзеркалювати окремий розділ портфоліо), сформувати робочі групи й скласти інструкції, що регулюють діяльність кожної з них. Окрім цього, студенти підбирали разом із школярами необхідну літературу, консультували дітей щодо оформлення розділів портфоліо, здійснювали поточний і підсумковий контроль якості формування у вихованців духовно-ціннісного й когнітивного компонентів.

Особливого значення в літньому оздоровчому таборі набуває згуртування дитячого колективу, саме тому студенти були орієнтовані на розробку й впровадження таких прийомів, які слугують зміцненню дружби між дітьми, вихованню взаємоповаги, толерантності, емпатії. Так, у процесі експериментальної роботи практикантами були організовані розповіді дітей про себе, свою сім'ю та друзів, про школу, вчителів, улюблені навчальні дисципліни. Діти були об'єднані в групи за їхніми інтересами. Між групами проводилися конкурси на кращого знавця правил гігієни, брейн-ринг „Фізіологія людини”, „Правильне харчування”, „Правила дорожнього руху” тощо. Пропедевтична робота студентів полягала у розробці структури, програми та змісту окреслених виховних заходів.

Для розвитку фізичного компонента здоров'язберігаючого дозвілля школярів студенти розробляли навчально-виховні заходи ігрового („Веселий

м'яч", „Гуси, гуси, додому", „Дід", „Сліпий кіт"), спортивного („Кращий легкоатлет", „Кращий боксер", „Кращий шахматист" тощо) та спортивно-ігрового характеру (змагання між окремими групами всередині певного дитячого колективу, змагання з участю вихователів та вихованців). Формування окресленого компонента потребує обов'язкової діагностувальної роботи студентів з розкриття психічного та фізичного здоров'я дітей, оцінки їхнього емоційного й фізичного стану. Є актуальною розробка індивідуальних педагогічних заходів для дітей, які хворіють; це допомагає включити всіх дітей у процес здоров'язберігаючого дозвілля, активізувати у кожного розвиток його компонентів.

Студенти здійснювали також бесіди й опитування дітей щодо ставлення у їхніх сім'ях до фізичної культури, частоти занять гімнастикою з батьками, прогулянок на свіжому повітрі.

Задля забезпечення цілісності формування готовності майбутніх фахівців до організації здоров'язберігаючого дозвілля їм було запропоновано розробити заходи, які сприяють системному моральному, розумовому, фізичному вихованню школярів. Як засвідчили результати експериментальної роботи, позитивним впливом на формування окресленої готовності студентів відзначається й таке завдання, як розробка рекомендацій „Практичні поради батькам з організації здоров'язберігаючого дозвілля дитини", в які студенти включають теоретичний матеріал щодо сутності й структури здоров'язберігаючого дозвілля, проекти тих виховних заходів, які були проведені ними в період педагогічної практики в літньому таборі, діагностувальні тести, котрі дозволяють виявити інтереси школярів, рівень їхнього психічного, емоційного, фізичного розвитку, а також рекомендації школяру щодо організації його індивідуального дозвіллевого здоров'язбереження.

На стадії рефлексії студенти здійснювали аналіз власних досягнень у сфері організації здоров'язберігаючого дозвілля, виокремлювали заходи, які мали найбільший вплив на дітей, пояснювали причини своїх недоліків,

окреслювали напрями саморозвитку з метою підвищення ефективності розробки й впровадження виховних прийомів. На прикінцевому етапі практики в літньому таборі відпочинку студенти оцінювали володіння знаннями щодо закономірностей, принципів і методів виховання особистості дитини з урахуванням специфіки здоров'язберігаючого дозвілля, аналізували рівень сформованості своїх дій щодо виховання окремої дитини та колективу дітей за умови тимчасової відсутності батьків, досліджували якість педагогічної взаємодії, яка склалася між членами педагогічного колективу, власний внесок у розвиток певних традицій літнього оздоровчого табору. Майбутні фахівці підготували доповідь „Рефлексивний аналіз компонентів професіоналізму вихователя літнього табору відпочинку” (це завдання передбачало висвітлення компонентного складу професіоналізму вихователя та здійснення самооцінки рівня його сформованості у студентів-практикантів) й есе, які мали на меті узагальнення власного досвіду й оцінку ефективності педагогічного впливу на розвиток школярів: „Літній оздоровчий табір як школа взаємодії з вихованцями: аналіз мого досвіду”, „Колективна творчість вихователя й вихованців як засіб формування здоров'язберігаючої компетентності дітей”, „Мій вплив на виховання шляхетності школярів”, „Динаміка мого професійного самозростання на базі літньої табірної практики”.

Отже, неабиякого значення для підготовки студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля дітей набуває літня табірна практика, яка виступає своєрідною платформою, що сприяє:

- діагностиці рівня готовності студентів до втілення цієї діяльності;
- доповненню утвореної системи знань про закономірності впровадження здоров'язберігаючого дозвілля;
- відпрацювання набутих умінь та навичок з його організації.

У ході виробничої педагогічної практики на IV й V курсах навчання майбутні педагоги – бакалаври й спеціалісти – в контексті препаративного шабля розробляли ті виховні заходи, котрі можуть бути

впроваджені в позааудиторній роботі школярів: ігри, конкурси, вікторини, котрі забезпечують вплив на формування духовно-ціннісного, когнітивного, фізичного компонентів здоров'язберігаючого дозвілля.

Як засвідчили результати експерименту, одним з ефективних засобів, що було включено в препаративну роботу на продуктивному етапі, виявилось розроблення власних варіантів рекомендацій. Ці завдання виконувалися майбутніми фахівцями самостійно в межах навчальної дисципліни „Основи педагогічної майстерності”. Після вивчення студентами наукової праці Е.Натанзона „Важкий школяр і педагогічний колектив” [124], а саме таких прийомів впливу на особистість дитини, як:

- спонукальних: прийомів, що сприяють поліпшенню взаємин між вихователем і вихованцем („вияв доброти, уваги і турботи”, „схвалення, похвала”, „авансування особистості”, „обхідний рух”), прийомів, що залучають вихованця до здійснення морально цінних учинків („довіра”, „моральна підтримка і зміцнення віри у власні сили”), прийомів, що будуються на розумінні динаміки почуттів та інтересів вихованця („опосередкування”, „фланговий підхід”);

- гальмівних: прийомів, у яких відкрито виявляється влада педагога („констатація вчинку”, „збудження тривоги щодо майбутнього покарання”), прийомів із прихованим впливом („паралельний педагогічний вплив”, „ласкавий докір”, „натяк”, „удавана байдужість”, „іронія”, „удавана недовіра”, „організація природних наслідків”),

майбутні педагоги аналізували досвід педагогічної роботи у загальноосвітній школі, підбирали проблемні ситуації та розробляли рекомендації щодо їх розв'язання за допомогою окреслених вище прийомів. Ці рекомендації містили розділ з описом виховних прийомів, укладеним студентом банком проблемних ситуацій та методичними варіантами засобів їх розв'язання.

Як засвідчує досвід, активізувати виховний вплив на дитину в процесі здоров'язберігаючого дозвілля є можливим завдяки застосуванню технології

створення ситуації успіху. До системи препаративної роботи було включене завдання на розробку „Банку виховних заходів із здоров'язбереження в контексті ситуації успіху”, котре передбачало вивчення основних положень цієї технології, їхній коментар, дослідження психологічних характеристик провідних груп школярів та засобів роботи з дітьми. Наприклад, студенти мали інтерпретувати феномен успіху з точки зору психології та педагогіки, розглядаючи такі позиції:

- „із психологічного погляду, успіх – це переживання стану радості, задоволення від того, що результат, до якого особистість прагнула у своїй діяльності, або збігся з її очікуваннями, сподіваннями (з рівнем прагнень), або перевершив їх. На основі цього стану можуть сформуватися нові, сильніші мотиви діяльності, змінюється рівень самооцінки, самоповаги”;

- „з педагогічного погляду ситуація успіху – це таке цілеспрямоване, організоване поєднання умов, за яких створюється можливість досягти значних результатів у діяльності як окремої особистості, так і колективу в цілому. Важливо підкреслити, що в педагогічному розумінні це результат продуманої, підготовленої стратегії, тактики вчителя, сім'ї” [138, с.343].

Майбутні педагоги здійснювали психологічну характеристику провідних груп школярів – „надійних”, „упевнених”, „непевнених”, „зневірених”, аналізували ситуації (що мали місце саме у здоров'язберігаючому дозвіллі), в котрих їм було необхідно виявити якості дітей тієї чи іншої групи. Колективно студенти обговорювали методи впливу на школярів („емоційні погладження”, „анонсування”, „несподівана радість”, „даю шанс”).

Важливого значення у препаративній роботі набуває оволодіння студентами засобами етичного захисту, котрий, як відомо (Н.Щуркова), є захистом людини етичними прийомами від замаху на її гідність. Першим етапом є ознайомлення майбутніх педагогів з функціями етичного захисту, серед яких назовемо такі:

- збереження гідності педагога як людини, що може також виступати для дітей прикладом, як має поводити себе особистість, котра не дозволяє принижувати свою честь;

- корекція негідної поведінки дитини й пропонування їй можливого варіанту поведінки в подібній ситуації;

- підтримка дитини, збереження її гідності, не дивлячись на її погану поведінку, образливу для вчителя.

Другим етапом було обговорення прийомів етичного захисту („запитання про адресата”, „запитання на відтворення”, „окультурене відтворення”, „посилання на особливості свого характеру”, „виправдання поведінки”, „вияв доброзичливості”, „великодушне прощення”, „зіставлення поведінки з позитивними рисами партнера”, „залишити наодинці із собою”, „доведення до абсурду”), аналіз ситуацій, в яких вони мають бути застосовані, формулювання висновку щодо ефективності певного прийому в різних ситуаціях педагогічної взаємодії у системах „вихователь – школяр”, „вихователь – дитячий колектив”.

Завдання, котрі було віднесено до структури реалізаційного щабля, передбачали розробку та втілення студентами в ході педагогічної практики власних проєктів виховних заходів, наприклад:

- бесіди „Рецепти здоров'я”, „Як стати красивим і здоровим”, „У чому секрет успіху видатних спортсменів”;

- спортивні ігри;

- прогулянки по рідному місту, спостереження за мальовничими краєвидами;

- екскурсії парком, лісом з організацією спостережень за природою рідного краю з наступним аналізом значення природозбереження задля забезпечення соціального здоров'я.

Наприклад, студенти розробляли програми та проводили екскурсії, метою яких було звернути увагу школярів на рослини, птахів, тварин, що мешкають у регіоні. Обов'язковими цілями екскурсій були такі:

- звернути увагу школярів на рослини (дерева, квіти, кущі), котрі знаходяться на узбережжі моря, річок, озер. Назвати їх. Описати їх життєвий цикл. Зазначити їх користь для здоров'я людини. Звернути увагу на те, які дерева вирубають люди. Запропонувати, як запобігти винищенню дерев у регіоні;

- описати пташиний світ краю. Назвати, які птахи прилітають навесні, які залишаються взимку. Висловитися про те, як кожен з учнів доглядає за птахами;

- розповісти про тварин, які мешкають у області. Зазначити особливості їх життєвого циклу. Назвати рідкісних тварин. Запропонувати засоби охорони тваринного світу;

- викласти свої думки про охорону неживої природи: моря, річки, озера, лиману, ґрунту, повітря. Зазначити про необхідність чистоти берегів водоймів.

Завдяки спостереженням за природою у різні пори року, вивченню життя комах, птахів та тварин у школярів формується любов до природи, бажання захистити кожен живу істоту, допомогти їй взимку. Виховання патріотизму, любові до малої батьківщини, а саме до краси, мальовничості та унікальності її природи, людей, що мешкають на цій території, викликають в учнів прагнення зберігати життя як таке, здоров'я кожної живої істоти, захищати той маленький куточок землі, на якому вони виростили.

У процесі **асистентської практики** на продуктивному етапі експериментальної роботи студенти-магістранти виконували завдання препаративного щабля, а саме уклали роздуми-рекомендації для студентів бакалаврату за темами: „Взаємозв'язок професійної успішності та здоров'я вчителя”; „Використання здоров'язберігаючого дозвілля як засобу самореалізації”; „Зміцнення здоров'я як шлях до духовно-творчого самовдосконалення”.

Магістрантам було запропоновано й розробити рекомендації для вчителів-практиків з вдосконалення системи організації здоров'язберігаючого

дозвілля школярів. Так, майбутні викладачі здійснювали аналіз новаторського досвіду з розв'язання цієї проблеми, розробляли виховні заходи для дітей різного віку, класифікували їх відповідно до формування певного компонента здоров'язберігаючого дозвілля.

Особливо слід підкреслити таке завдання в контексті асистентської практики як підвищення у студентів рівня мотивації до самоактуалізації власного унікального потенціалу. В цьому плані студенти здійснювали коментарі-роздуми з проблем формування індивідуальної сутнісної спрямованості. Орієнтованими темами цих коментарів-роздумів були такі: „Людина лише в ході здійснення смислу й реалізації цінностей здійснює й реалізує себе”, „Існувати – означає виходити за межі себе самого”, „Усвідомлення відповідальності є основою основ людського існування”, „Майбутнє ще є можливим сформуванню, тобто воно знаходиться в розпорядженні людини й під її відповідальністю”, „Досягнення мети створює причину для щастя”, „Ми стаємо по-справжньому людьми тоді, коли спрямованість на справу дає нам сили не лише жити, але й померти заради неї” (В.Франкл), „Людина стає тією, якою вона є завдяки справі, яку вона робить своєю” (К.Ясперс), „Людина відповідальна за те, якою вона є” (Ж.Сартр).

У межах реалізаційного щабля студентам-магістрантам було запропоновано взяти участь у конкурсі на кращий проект спецкурсу „Основи організації здоров'язберігаючого дозвілля”. Майбутні викладачі мали розробити конспект лекцій, провести їх, підготувати та перевірити якість виконання завдань для самостійної роботи студентів бакалаврату, сформулювати питання для заліку. В академічній групі здійснювалося обговорення ефективності кожного проекту, студенти оцінювали результати, аналізували недоліки, формулювали поради щодо їх подолання в наступній навчально-виховній діяльності.

Отже, ефективність організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів (як у літньому таборі, так і в школі) суттєво залежить від тієї

пропедевтичної роботи, яка проводилася із студентами до початку їхньої педагогічної практики. З метою підвищення рівня підготовки студентів до цієї роботи впроваджувалися завдання, які розгорталися у визначені вище етапи, де:

- інформаційно-збагачувальний етап мав на меті ознайомлення студентів із структурою організації здоров'язберігаючого дозвілля дітей у літньому таборі та в школі, актуалізацію набутих знань валеологічного, психологічного характеру щодо здоров'язбереження школярів, а також педагогічних технологій упровадження відповідного дозвілля;

- адаптивно-конструктивний етап спрямовував майбутніх учителів на утворення творчих проектів, що містить адаптовані варіанти різноманітних виховних заходів дозвіллево-здоров'язберігаючого характеру;

- продуктивний етап націлено на розроблення власних підходів щодо організації здоров'язберігаючого дозвілля з наступною аргументацією їхньої потужності, представлення студентами своїх ідей, їх колективне обговорення та виявлення найкращих варіантів.

Запропоновані препаративний та реалізаційний шаблі сприяють поступовій підготовці студентів до проектування засобів організації здоров'язберігаючого дозвілля дітей у період педагогічної практики, створенню внутрішніх індивідуально значущих мотивів цієї діяльності, досягненню інтеграції методологічних, професійно-теоретичних і професійно-прикладних знань, формуванню діагностувальних, конструктивних, рефлексивних умінь. Такий підхід дозволяє виховувати у майбутніх фахівців моральні цінності, культуру педагогічної праці, самодисципліну, відповідальність за результати свого впливу на розвиток особистості дитини.

3.3. Результати сформованості готовності студентів до початку й після закінчення формувального експерименту

Результати формувального експерименту підтвердили оптимізуючий вплив розробленої технології на ефективність оволодіння студентами компонентами готовності до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів (див. табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Показники сформованості готовності студентів до організації
здоров'язберігаючого дозвілля школярів

№ п/п	Критерій, показники	Коефіцієнт	
		ЕГ	КГ
1	2	3	4
I.	Мотиваційний критерій	4,38	3,38
1	Задоволення участю в організації здоров'язберігаючого дозвілля учнів	4,38	3,39
2	Домінування внутрішніх індивідуальних і соціальних мотивів	4,36	3,34
3	Виявлення прагнення до саморозвитку в цій діяльності	4,4	3,42
II.	Інформаційно-знаннієвий критерій	4,3	3,38
4	Володіння методологічними знаннями	4,1	3,2
5	Володіння професійно-теоретичними знаннями	4,3	3,45
6	Володіння професійно-прикладними знаннями	4,5	3,49
III.	Процесуально-операційний критерій	4,32	3,16
7	Сформованість діагностувальних умінь	4,31	3,14
8	Сформованість конструктивних умінь	4,32	3,15
9	Сформованість рефлексивних умінь	4,34	3,19

Як свідчить аналіз результатів, в експериментальній групі були отримані більш високі коефіцієнти за всіма показниками. Так, найбільш високий коефіцієнт (4,5) був отриманий студентами експериментальної групи за інформаційно-знаннєвим критерієм, а саме показником „володіння професійно-прикладними знаннями”, в контрольній групі цей коефіцієнт дорівнював лише 3,49. За показником „володіння професійно-теоретичними знаннями” було отримано в експериментальній групі – 4,3, в контрольній – 3,45, за показником „володіння методологічними знаннями” – відповідно 4,1 й 3,2.

За мотиваційним критерієм за показником „виявлення прагнення до саморозвитку” найбільший коефіцієнт (4,4) отримано в експериментальній групі, в контрольній він дорівнює 3,42; за показником „задоволення участю в організації здоров'язберігаючого дозвілля учнів” в експериментальній групі коефіцієнт дорівнює 4,38, в контрольній – 3,39; за показником „домінування внутрішніх індивідуальних і соціальних мотивів” – відповідно 4,36 й 3,34.

За процесуально-операційним критерієм, показником „сформованість рефлексивних умінь” було отримано в експериментальній групі коефіцієнт 4,34, в контрольній – 3,19; за показником „сформованість конструктивних умінь” – відповідно 4,32 й 3,15; за показником „сформованість діагностувальних умінь” – 4,31 й 3,14.

Отже, у студентів експериментальної групи був виявлений більш високий коефіцієнт сформованості готовності до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів.

Результати прикінцевого зрізу, проведеного після впровадження експериментальної структурно-функціональної моделі, засвідчили зростання кількості студентів із самостійно-креативним рівнем сформованості мотиваційного компонента підготовки до організації здоров'язберігаючого дозвілля.

Наприклад, якщо до початку формувального експерименту початково-формувальний рівень сформованості готовності за мотиваційним критерієм у

експериментальній групі виявило 27 % студентів, а в контрольній – 26 % (§ 2.3.2), то після його проведення в експериментальній групі таких вже не було, а в контрольній їхня кількість склала 20 % респондентів (див. табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Результати сформованості готовності студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів за мотиваційним критерієм

Рівні сформованості	Кількість студентів у % / загальна кількість	
	Після проведення експерименту	
	ЕГ	КГ
Самостійно-креативний	45 % / 48	17 % / 18
Продуктивний	47 % / 50	23 % / 24
Репродуктивний	8 % / 8	40 % / 42
Початково-формульальний	0 %	20 % / 20

В експериментальній групі після проведення експерименту кількість студентів із репродуктивним рівнем зменшилася на 44 % (було 52 % студентів, стало – 8 %), тоді як у контрольній групі ця кількість зменшилася лише на 13 %.

Продуктивний рівень виявило в експериментальній групі після проведення експерименту 47 % студентів (було 15 %), в контрольній – лише 23 % (було – 16 %).

Значно збільшилася кількість респондентів експериментальної вибірки із самостійно-креативним рівнем сформованості готовності за мотиваційним критерієм: до початку експерименту було 6 % студентів з таким рівнем, стало – 45 % . У контрольній групі ця різниця не є значною й складає 12 %.

Аналіз результатів діагностики за вищими навчальними закладами виявив, що в контрольних групах початково-формульальний рівень є

характерним для 18 % студентів (в Ізмаїльському державному гуманітарному університеті), 17 % (в Одеському національному університеті) та 16 % (в Тернопільському національному педагогічному університеті) (див. табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Результати діагностики рівнів сформованості готовності
за мотиваційним критерієм
у студентів вищих закладів освіти (після проведення експерименту)

Рівні	Кількість студентів у %					
	ІДГУ		ОНУ		ТНПУ	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Самостійно-креативний	46 %	21%	43 %	19 %	46 %	20 %
Продуктивний	47 %	39%	48 %	41 %	46 %	40 %
Репродуктивний	7 %	22 %	9 %	23 %	8 %	24 %
Початково-формульальний	-	18 %	-	17 %	-	16 %

Репродуктивний рівень у контрольній групі виявила п'ята частина респондентів Тернопільського національного педагогічного університету (24 %), Одеського національного університету (23 %) та Ізмаїльського державного гуманітарного університету (22 %). В експериментальній групі таких було в Ізмаїльському державному гуманітарному університеті лише 7 %, в Тернопільському національному педагогічному університеті – 8 %, в Одеському національному університеті – 9 %.

Продуктивний рівень виявили в контрольній виборці 41 % респондентів Одеського національного університету, 40 % - Тернопільського національного педагогічного університету, 39 % - Ізмаїльського державного гуманітарного університету. В експериментальній групі майже у половини

респондентів було виявлено окреслений рівень: у 48 % студентів Одеського національного університету, 47 % - Ізмаїльського державного гуманітарного університету, 46 % - Тернопільського національного педагогічного університету.

Самостійно-креативний рівень було виявлено в Ізмаїльському державному гуманітарному університеті в контрольній групі у 21 % студентів, у експериментальній - у 46 %, в Одеському національному університеті відповідно у 19 % й 43 % респондентів, у Тернопільському національному педагогічному університеті – 20 % й 46 %.

Дослідження сформованості змістового компонента виявило, що в експериментальній групі кількість студентів із самостійно-креативним рівнем збільшилася на 38 % (було – 4 %, стало – 42 %). У контрольній групі ця різниця складає лише 13 % (було – 3 %, стало – 16 %) (див. табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Результати сформованості готовності студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів за інформаційно-знаннявим критерієм

Рівні сформованості	Кількість студентів у % / загальна кількість	
	Після проведення експерименту	
	ЕГ	КГ
Самостійно-креативний	42 % / 45	16 % / 17
Продуктивний	48 % / 51	22 % / 23
Репродуктивний	10 % / 10	46 % / 47
Початково-формульальний	0 %	16 % / 17

Продуктивний рівень в експериментальній групі до початку експерименту виявило 14 % респондентів, після його проведення – 48 %, тоді

як у контрольній групі до початку експерименту цей рівень було виявлено у 17 %, після його закінчення – лише у 22 % студентів.

Зменшилася кількість студентів експериментальної вибірки із репродуктивним рівнем сформованості готовності за інформаційно-знанняєвим критерієм: їх було 54 % до проведення експерименту, стало 10 % - після його завершення. В контрольній групі ця кількість значно не змінилася: був 51 %, став – 46 % респондентів (див. табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Результати діагностики рівнів сформованості готовності
за інформаційно-знанняєвим критерієм
у студентів вищих закладів освіти (після проведення експерименту)

Рівні	Кількість студентів у %					
	ІДГУ		ОНУ		ТНПУ	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Самостійно-креативний	43 %	17 %	42 %	16 %	41 %	15 %
Продуктивний	48 %	22 %	47 %	21 %	49 %	23 %
Репродуктивний	9 %	45 %	11 %	47 %	10 %	45 %
Початково-формувальний	-	16 %	-	16 %	-	17 %

Якщо до початку експерименту в експериментальній групі було 28 % студентів з початково-формувальним рівнем сформованості готовності за цим критерієм, то після його проведення таких студентів вже не було виявлено. А в контрольній групі таких було 29 % студентів, стало – 16 %.

Початково-формувальний рівень у контрольній групі було виявлено у 17 % студентів Тернопільського національного педагогічного університету,

по 16 % - у студентів Ізмаїльського державного гуманітарного університету та Одеського національного університету.

Репродуктивний рівень сформованості готовності в Ізмаїльському державному гуманітарному університеті виявлено у 45 % респондентів контрольної групи та 9 % - експериментальної, в Одеському національному університеті – відповідно у 47 % й 11 %, в Тернопільському національному педагогічному університеті – у 45 % і 10 %.

Продуктивний рівень продемонструвало 49 % студентів експериментальної групи та 23 % - контрольної Тернопільського національного педагогічного університету, 48 % й 22 % - Ізмаїльського державного гуманітарного університету, 47 % й 21 % - Одеського національного університету.

Самостійно-креативний рівень був виявлений у 43 % студентів експериментальної групи Ізмаїльського державного гуманітарного університету, 42 % - Одеського національного університету й 41 % - Тернопільського національного педагогічного університету. В контрольній групі цей рівень продемонстрували 17 % студентів Ізмаїльського державного гуманітарного університету, 16 % - Одеського національного університету й 15 % - Тернопільського національного педагогічного університету.

Якщо діагностування рівня сформованості готовності до організації здоров'язберігаючого дозвілля дітей за процесуально-операційним критерієм до початку експерименту показало відсутність студентів із самостійно-креативним рівнем у всіх групах, то після його проведення в експериментальній групі таких стало 43 % студентів, у контрольній – лише 10 %.

Продуктивний рівень виявило до початку експерименту в експериментальній виборці 12 % студентів, після його проведення – 46 %, в контрольній групі з цим рівнем сформованості технологічного компонента було 13 % студентів, стало – 19 %.

Значно зменшилася кількість студентів експериментальної групи з репродуктивним рівнем: було 58 %, стало – 11 %. У контрольній групі ця різниця є незначною: було 56 %, стало – 49 %. (див. табл. 3.6).

Таблиця 3.6

Результати сформованості готовності студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів за процесуально-операційним критерієм

Рівні сформованості	Кількість студентів у % / загальна кількість	
	Після проведення експерименту	
	ЕГ	КГ
Самостійно-креативний	43 % / 46	10 % / 10
Продуктивний	46 % / 48	19 % / 20
Репродуктивний	11 % / 12	49 % / 51
Початково-формувальний	0 %	22 % / 23

Третина студентів експериментальної групи (30 %) покращила свої результати щодо формування технологічного компонента. Жоден з респондентів цієї вибірки не виявив початково-формувального рівня, а у контрольній таких залишилося 22 % (майже кожен п'ятий).

Початково-формувальний рівень було виявлено в контрольній групі у 23 % студентів Тернопільського національного педагогічного університету, 22 % - Ізмаїльського державного гуманітарного університету, 21 % - Одеського національного університету.

Репродуктивний рівень продемонструвало в Ізмаїльському державному гуманітарному університеті лише 11 % студентів експериментальної групи й 48 % - контрольної, в Одеському національному університеті – по 10 % й 50

% , в Тернопільському національному педагогічному університеті – по 12 % й 49 % студентів.

Продуктивний рівень був виявлений в Ізмаїльському державному гуманітарному університеті у 45 % студентів експериментальної групи та 19 % - контрольної, в Одеському національному університеті – у 47 % й 20 %, у Тернопільському національному педагогічному університеті – у 46 % й 18 % респондентів (див. табл. 3.7).

Таблиця 3.7

Результати діагностики рівнів сформованості готовності
за процесуально-операційним критерієм
у студентів вищих закладів освіти (після проведення експерименту)

Рівні	Кількість студентів у %					
	ІДГУ		ОНУ		ТНПУ	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Самостійно-креативний	44	11	43	9	42	10
Продуктивний	45	19	47	20	46	18
Репродуктивний	11	48	10	50	12	49
Початково-формульальний	-	22	-	21	-	23

Самостійно-креативний рівень сформованості готовності за окресленим критерієм продемонструвало 44 % студентів експериментальної групи Ізмаїльського державного гуманітарного університету та 11 % - контрольної, 43 % та 9 % - Одеського національного університету, 42 % і 10 % - Тернопільського національного педагогічного університету.

З метою узагальнення результатів підготовки студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів нами були підраховані середні

показники сформованості всіх компонентів готовності до початку та після проведення експериментальної роботи.

Самостійно-креативний рівень готовності до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів є характерним для 43 % студентів експериментальної групи, тоді як у контрольній цей показник дорівнював лише 14 %. Збільшилася кількість студентів експериментальної вибірки з продуктивним рівнем (було 14 %, стало – 47 %), у контрольній групі було 15 % студентів, стало – 21 %. Зменшилася в експериментальній групі кількість студентів із репродуктивним рівнем (було – 55 % студентів, стало – лише 10 %). Жоден студент не виявив початково-формульованого рівня сформованості готовності до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів у експериментальній групі, у контрольній їх було 20 % (див. табл. 3.8).

Таблиця 3.8

Узагальнені результати діагностики
сформованості готовності студентів до організації здоров'язберігаючого
дозвілля школярів

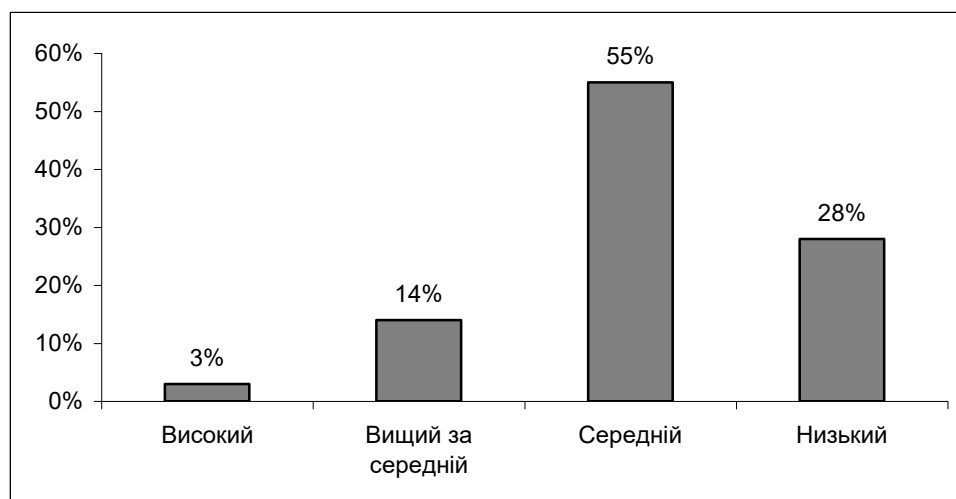
Рівні сформованості	Кількість студентів у % / загальна кількість			
	До початку експерименту		Після проведення експерименту	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Самостійно-креативний	3 / 3	3 / 3	43 / 46	14 / 15
Продуктивний	14 / 15	15 / 16	47 / 50	21 / 22
Репродуктивний	55 / 58	53 / 55	10 / 10	45 / 46
Початково-формульовальний	28 / 30	29 / 30	-	20 / 21

Діаграми 3.1 - 3.4 унаочнюють значне збільшення кількості студентів експериментальної вибірки за продуктивним і самостійно-креативним

рівнями сформованості готовності до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів в експериментальній групі після проведення експерименту.

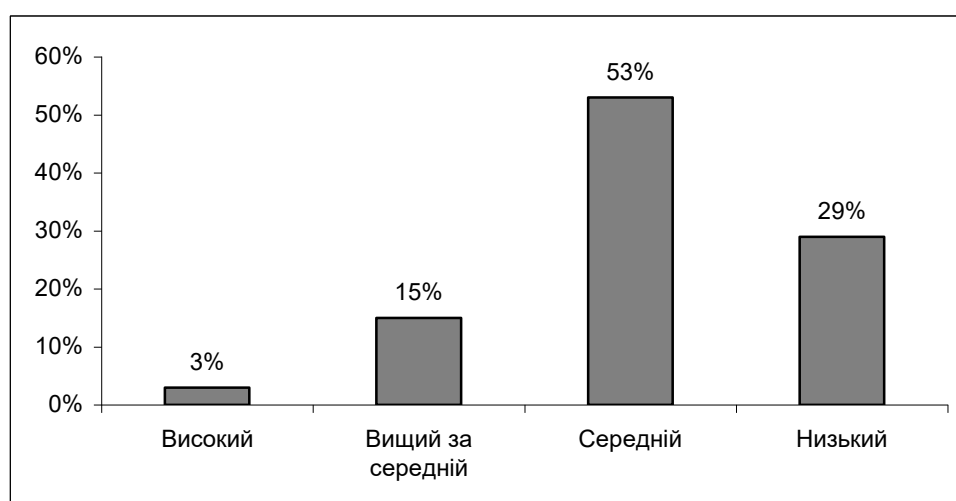
Діаграма 3.1

Результати діагностики рівнів сформованості готовності до організації здоров'язберігаючого дозвілля у студентів експериментальної групи до початку експерименту

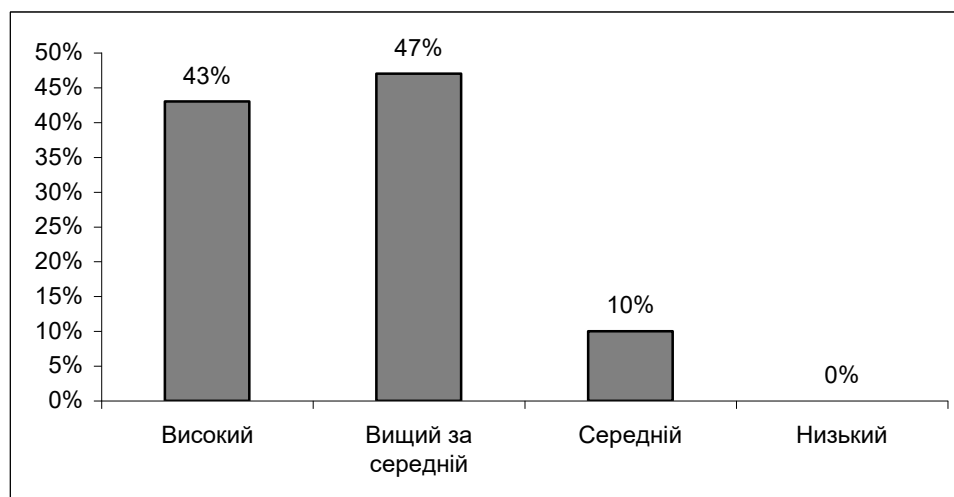
Діаграма 3.2

Результати діагностики рівнів сформованості готовності до організації здоров'язберігаючого дозвілля у студентів контрольної групи до початку експерименту

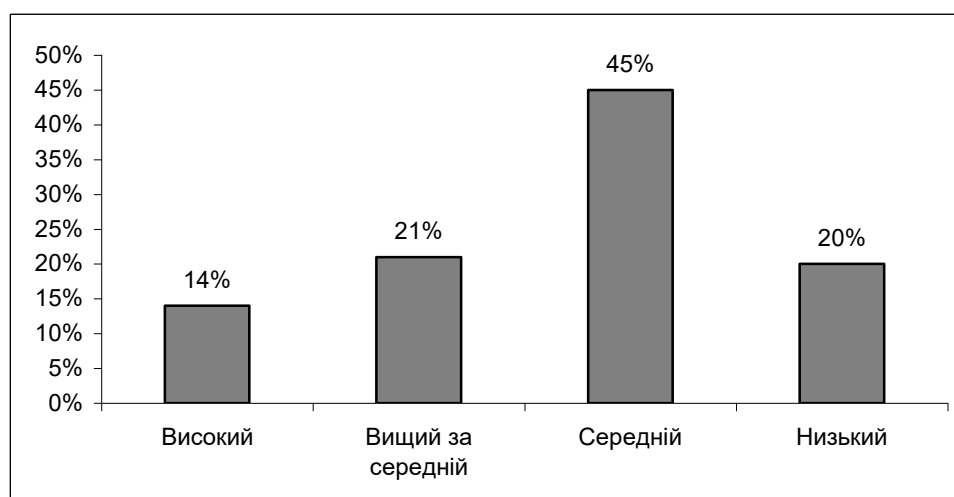
Діаграма 3.3

Результати діагностики рівнів сформованості готовності до організації здоров'язберігаючого дозвілля у студентів експериментальної групи після проведення експерименту

Діаграма 3.4

Результати діагностики рівнів сформованості готовності до організації здоров'язберігаючого дозвілля у студентів у студентів контрольної групи після проведення експерименту

Статистична перевірка ефективності розробленої технології перевірялася нами за допомогою методу дисперсійного аналізу й обчислення F - критерію Фішера за формулою [93, с.149]:

$$F = \frac{1}{D_o} \left[\left(\frac{1}{m} \sum_{i=1}^m n_i \right) D_{\phi} + D_o \right].$$

Слід розбити обчислення на операції:

1) визначення суми всіх оцінок:

$$\sum_{i=1}^2 \sum_{j=1}^4 y_{ij} = (3 \times 5 + 15 \times 4 + 58 \times 3 + 2 \times 30) + (46 \times 5 + 50 \times 4 + 10 \times 3) = 769,$$

звідки є можливим підрахувати середнє арифметичне: $M = 3,6$.

2) вичислення суми квадратів всіх оцінок $\sum_{i=1}^2 \sum_{j=1}^4 y_{ij}^2 = 2997$,

звідси - загальну дисперсію оцінки: $D_y = 2997 : 212 - 3,6^2 = 0,98$;

3) підрахунок суми по групах: $\sum_{j=1}^4 y_{ij} = 309$ й $\sum_{j=5}^8 y_{ij} = 460$, звідки

$$M_A = 309 : 106 = 2,9 \text{ й } M_B = 460 : 106 = 4,3;$$

4) вичислення суми квадратів умовних середніх:

$$\sum_{i=1}^2 M_{im}^2 = 2,9^2 \times 106 + 4,3^2 \times 106 = 2859, \text{ звідки можемо визначити}$$

остаточну дисперсію: $D_o = (2997 - 2859) : 212 = 0,65$,

факторну дисперсію: $D_{\phi} = D_y - D_o = 0,98 - 0,65 = 0,33$ й

дисперсійне відношення: $F = (3,6 \times 0,33 + 0,65) : 0,65 = 2,82$.

При $\alpha = 0,05$ критичне значення $F = 2,82 > 1$, це свідчить про те, що оцінки в експериментальній та контрольній вибірках можна розглядати як статистично однорідні, а запропоновану експериментальну модель формування готовності студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів – ефективною.

Таким чином, результати формувального експерименту підтвердили правильність сформульованої гіпотези та оптимальність розробленої експериментальної структурно-функціональної моделі формування готовності студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів.

Висновки з третього розділу

З метою забезпечення високого рівня підготовки майбутніх учителів до організації дозвілля, яке спрямоване на збереження здоров'я дітей, нами було розроблено експериментальну структурно-функціональну модель, що забезпечує поступове та інтегроване оволодіння студентами кожним з означених нами компонентів. Принципово важливими педагогічними умовами впровадження цієї моделі є такі:

- активізація пізнавальної діяльності студентів бакалаврату та магістратури у процесі вивчення дисциплін педагогічного циклу як засобу формування індивідуального наукового фонду майбутніх учителів щодо сутності, структури та характеристик здоров'язберігаючого дозвілля школярів;

- оптимізація тренінгової діяльності зі студентами в ході роботи проблемних груп щодо поетапного оволодіння технологіями організації здоров'язберігаючого дозвілля;

- використання потенціалу педагогічної практики з метою забезпечення самостійності продуктивної діяльності студентів з удосконалення дозвіллевого здоров'язбереження учнів.

З метою реалізації означених умов формування готовності студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів було розроблено структурно-функціональну модель, що містила такі етапи: інформаційно-збагачувальний, адаптивно-конструктивний, продуктивний.

Інформаційно-збагачувальний етап передбачав засвоєння студентами теоретичного матеріалу та практичного досвіду з організації здоров'язберігаючого дозвілля учнів, утворення своєрідного індивідуального фонду з цієї проблеми; оволодіння студентами вміннями самоаналізу та вироблення напрямів самовдосконалення як професіоналів.

Адаптивно-конструктивний етап було спрямовано на озброєння студентів навичками розроблення та впровадження варіантів організації

здоров'язберігаючого дозвілля дітей на основі дослідження засобів його реалізації у контексті різних педагогічних концепцій.

Продуктивний етап мав на меті включення майбутніх учителів у процес самостійного створення проектів організації дозвілля школярів із здоров'язбереження з повною та адекватною самооцінкою та осмисленням того внутрішнього особистісно-професійного приросту, який набуває студент у ході цієї діяльності.

Основними компонентами готовності студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів є мотиваційний, змістовий, технологічний.

Організаційною базою впровадження структурно-функціональної моделі виступили навчальні дисципліни „Педагогіка”, „Психологія”, „Методика виховної роботи”, „Основи педагогічної майстерності” (на етапі підготовки бакалаврів) та „Вища освіта і Болонський процес”, „Педагогіка вищої школи” (на етапі підготовки магістрів).

Було впроваджено також систему тренінгів, структуру якої складала завдання, класифіковані відповідно до інформаційно-збагачувального, адаптивно-конструктивного й продуктивного етапів розгортання експериментальної технології. Тренінги впроваджувалися на засіданнях проблемної групи „Організація здоров'язберігаючого дозвілля школярів”, де студенти оволодівали теоретичними аспектами цієї проблеми та засобами її розв'язання. Тематика роботи проблемної групи віддзеркалювала методологічні, теоретичні та технологічні напрями вивчення дозвіллевого здоров'язбереження, а саме: „Сутність і структура здоров'язберігаючого дозвілля школярів та принципи його організації”, „Засоби формування духовно-ціннісного компонента як системоутворювального в структурі здоров'язберігаючого дозвілля”, „Специфіка когнітивного компонента та шляхи його розвитку”, „Фізичний компонент й стратегії його формування”.

Підготовка студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля дітей у процесі педагогічної практики здійснювалася за двома щаблями:

препаративним, котрий передбачав практичне оволодіння прийомами організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів, та реалізаційним, що відбивав безпосереднє втілення накопичених знань та умінь, виконання завдань з метою забезпечення ефективного здоров'язберігаючого дозвілля школярів.

Реалізаційний щабель підготовки студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів у контексті літньої табірної практики віддзеркалював такі стадії: ознайомлення (в процесі якої викладач пояснював студентам правила оформлення звітної документації, процедури виконання тих завдань, що пропонуються); розробки виховних заходів (яка передбачала висунення цікавих ідей щодо організації літнього відпочинку дітей, створення власних проєктів, їх впровадження з метою активізації здоров'язберігаючого дозвілля учнів); рефлексії (в ході якої студенти були орієнтовані на самоаналіз й самооцінку результатів виховного впливу на школярів).

Передекспериментальний та постекспериментальний зрізи передбачали проведення анкетування, тестування, розв'язання творчих завдань, самооцінку, експертну оцінку, комплексне застосування яких впливає на вірогідність та об'єктивність отриманої інформації. Всього на формувальному етапі педагогічного експерименту взяло участь 210 студентів з Ізмаїльського державного гуманітарного університету (факультет іноземних мов та педагогічний факультет), Одеського національного університету імені І.І.Мечникова (факультет романо-германської філології), Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (факультет початкових класів). Кількість студентів експериментальної групи була 106, контрольної – 104.

Майбутні педагоги були оцінені експертами, а також спрямовувались на самоаналіз власних мотивів, самооцінку ступеня задоволення участю в організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів. Діагностика змістового та технологічного компонентів підготовки до організації

здоров'язберігаючого дозвілля школярів здійснювалась за допомогою системи тестів, що були націлені на виявлення ступеня володіння методологічною, професійно-теоретичною та професійно-прикладною інформацією (у підсистемах „бакалавр – магістр”). Анкетування, тестування, експертна оцінка та самооцінка студентів дозволили поглибити та уточнити інформацію щодо рівня розвитку готовності до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів за мотиваційним, інформаційно-знанняєвим та процесуально-операційним критеріями, метод розв'язання творчих завдань слугував отриманню об'єктивних даних про характер їх формування.

Діагностика готовності студентів за мотиваційним критерієм дозволила стверджувати, що в переважній більшості студентів експериментальної групи після проведення експериментальної роботи виявлено самостійно-креативний і продуктивний рівні сформованості готовності до організації здоров'язберігаючого дозвілля. Так, самостійно-креативний рівень був виявлений у 45 % студентів експериментальної й 17 % – контрольної груп, продуктивний рівень – відповідно у 47 % й 23 %, репродуктивний – у 8 % й 40 %, початково-формувальний – у 20 % студентів контрольної групи.

За результатами інформаційно-знанняєвого критерію виявилось, що самостійно-креативний рівень був у 42 % студентів експериментальної групи та 16 % - контрольної, продуктивний рівень – відповідно у 48 % та 22 % студентів, репродуктивний рівень - у 10 % та 46 %, початково-формувальний рівень – у 16 % студентів контрольної групи.

Результати процесуально-операційного критерію засвідчили, що самостійно-креативний рівень продемонстрували 43 % майбутніх учителів експериментальної групи, 10 % - контрольної, продуктивний рівень сформованості готовності виявили в експериментальній групі 46 %, у контрольній – 19 % респондентів, репродуктивний – відповідно 11 % та 49 %, початково-формувальний рівень – у 22 % студентів контрольної групи.

Узагальнення результатів формування готовності студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів виявило, що самостійно-креативний рівень готовності до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів є характерним для 43 % студентів експериментальної групи, тоді як у контрольній цей показник дорівнював лише 14 %. Збільшилася кількість студентів експериментальної вибірки з продуктивним рівнем (було 14 %, стало – 47 %), у контрольній групі було 15 % студентів, стало – 21 %. Зменшилася в експериментальній групі кількість студентів із репродуктивним рівнем (було – 55 % студентів, стало – лише 10 %). Жоден студент не виявив початково-формувального рівня сформованості готовності до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів у експериментальній групі, у контрольній їх було 20 %.

Таким чином, розроблена нами структурно-функціональна модель формування готовності студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів, розгортання якої передбачається у три етапи (інформаційно-збагачувальний, адаптивно-конструктивний, продуктивний) та яка упроваджується на основі таких дидактичних вимог, як активізація особистісної пізнавально-діяльнісної позиції студентів, забезпечення системності та синтезованості їхніх знань, посилення у студентів процесів саморефлексії, є пріоритетним засобом оптимізації професійного становлення майбутніх фахівців у розрізі забезпечення ними ефективного здоров'язберігаючого дозвілля дітей і молоді.

Проблеми, які розглядаються у поданому розділі, висвітлені у наукових працях автора [71-74].

ВИСНОВКИ

У дисертації подано нове вирішення проблеми підготовки студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів; розроблено структурно-функціональну модель і педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів до цієї діяльності.

Дозвілля – це є такий вид діяльності, який надає можливість людині цілеспрямовано формувати й виявляти власну сутність, унікальність на благо особистісного й суспільного благополуччя; це є та грань життя, в якій людина сама собі приписує систему завдань для досягнення власного внутрішнього розквіту – духовно-морального, інтелектуального, емоційного, фізичного – та втілення своєї індивідуальності у продуктах діяльності.

Під здоров'язбереженням розуміємо таку організацію життя людини, яка передбачає гармонізоване використання й розвиток її духовно-моральних та фізичних сил, виховання прагнень до збереження індивідуального й соціального здоров'я, формування уявлень про шкідливість алкоголю, паління та наркотиків. Основи здоров'язбереження прищеплюються школярам як у навчально-виховній, так й у дозвіллевій діяльності.

Здоров'язберігаюче дозвілля – це такий вид позанавчальної діяльності школярів, котра спрямована на розвиток їхніх духовно-моральних якостей, формування системи знань про фактори активізації здоров'язбереження, безпеку життєдіяльності, анатомію та фізіологію людини, правила гігієни, засоби укріплення здоров'я, усвідомлення дітьми важливості занять фізичною культурою та спортом. Компонентами здоров'язберігаючого дозвілля школярів є духовно-ціннісний, когнітивний, фізичний.

Підготовка студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів є таким видом навчальної діяльності студентів, який має на меті формування готовності до цієї роботи. Готовність студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів доцільно розглядати як сукупність інтересів до проблем здоров'язбереження дитини в дозвіллевий час, системи теоретично орієнтованих і прикладних знань щодо сутності й структури цього феномена, вмінь проектування та впровадження навчально-виховних

заходів з метою оптимального розвитку духовно-ціннісного, когнітивного та фізичного компонентів здоров'язберігаючого дозвілля.

Критеріями оцінки сформованості готовності студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів є: мотиваційний (з показниками: задоволення участю в організації здоров'язберігаючого дозвілля учнів, домінування внутрішніх або зовнішніх індивідуальних і соціальних мотивів, виявлення прагнення до саморозвитку в цій діяльності), інформаційно-знанняєвий (з показниками: володіння методологічними, професійно-теоретичними й професійно-прикладними знаннями), процесуально-операційний (з показниками: сформованість діагностувальних, конструктивних, рефлексивних умінь).

Було визначено рівні сформованості компонентів готовності студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля: самостійно-креативний (високий), продуктивний (вищий за середній), репродуктивний (середній), початково-формувальний (низький).

Педагогічними умовами формування готовності студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів виступили: активізація пізнавальної діяльності студентів бакалаврату та магістратури у процесі вивчення дисциплін педагогічного циклу як засобу формування індивідуального наукового фонду майбутніх учителів щодо сутності, структури та характеристик здоров'язберігаючого дозвілля школярів; оптимізація тренінгової діяльності зі студентами у ході роботи проблемних груп, котра передбачає поетапне оволодіння технологіями організації здоров'язберігаючого дозвілля; використання потенціалу педагогічної практики з метою забезпечення самостійності продуктивної діяльності студентів з удосконалення дозвілльового здоров'язбереження учнів.

У дослідженні було розроблено структурно-функціональну модель формування готовності студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів, яка складалася з таких етапів: інформаційно-збагачувальний, адаптивно-конструктивний, продуктивний. На

інформаційно-збагачувальному етапі студенти оволодівали системою теоретичних знань із здоров'язбереження дітей, на адаптивно-конструктивному – формувалися вміння планувати здоров'язберігаюче дозвілля школярів, розробляти й організовувати відповідні виховні заходи, на продуктивному (який має місце у процесі підготовки магістрів) – студенти були орієнтовані на підготовку майбутніх бакалаврів до створення систем педагогічних заходів із здоров'язбереження дітей. Було використано потенціал лекційних, семінарських, практичних занять, самостійної діяльності, роботи проблемної групи, індивідуальні та колективні консультації, підготовки курсових і дипломних робіт.

Діагностичне дослідження рівнів сформованості готовності за мотиваційним, інформаційно-знанням, технологічного компонентів засвідчило, що в експериментальній групі збільшилася кількість студентів із самостійно-креативним рівнем сформованості цих компонентів: 43 % (було - 3 %); у контрольній групі виявилось 14 % студентів (було – 3 %). Продуктивний рівень на початку експерименту виявило в експериментальній групі 14 % респондентів, у контрольній – 15 %; після його проведення кількість студентів становила відповідно 47 % та 21 % респондентів. Із репродуктивним рівнем сформованості окреслених компонентів до початку експерименту було 55 % студентів експериментальної та 53 % - контрольної груп, після завершення експериментальної роботи їх стало відповідно 10 % і 45 %. Якщо показник студентів з характерним початково-формульним рівнем в обох групах становив до початку формульного експерименту відповідно 28 % (експериментальна група) та 29 % (контрольна група), то після упровадження експериментальної роботи таких студентів в експериментальній виборці вже не було, а в контрольній їх кількість становила 20 %.

Перспективи дослідження цієї проблеми полягають у вивченні потенціалу окремих циклів навчальних дисциплін (гуманітарних та соціально-економічних, природничо-наукових, загально-професійних,

професійно орієнтованих) у підготовці вчителів до організації здоров'язбереження дітей і молоді; висвітленні технологій підготовки вчителів-практиків на етапі післядипломної освіти до забезпечення активної дозвіллевої діяльності школярів у позаурочний час.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдуллина О. А. Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования : учебное пособие / О. А. Абдуллина. - М.: Просвещение, 1984. - 208 с.
2. Ананьев Б. Г. Психология и проблемы человекознания : избранные психологические труды / Б. Г. Ананьев ; [под ред. А. А. Бодалева]. – М. : Изд-во „Ин-т практич. психологии”; Воронеж: НПО „МОДЭК”, 1996. – 384 с.
3. Андрущенко В. Модернізація педагогічної освіти України в контексті Болонського процесу / В. Андрущенко // Вища освіта України. – 2004. – № 1. – С. 5-9.
4. Антология педагогической мысли России второй половины XIX – начала XX в. / сост. П. А. Лебедев. – М. : Педагогика, 1990. – 608 с.
5. Антология педагогической мысли Украинской ССР / сост. Н. П. Калениченко. – М. : Педагогика, 1988. – 640 с.
6. Асмолов А. Г. По ту сторону сознания : методологические проблемы неклассической психологии. – М. : «Смысл». – 2002. – 480 с.
7. Балл Г. О. Сучасний гуманізм і освіта: Соціально-філософські та психолого-педагогічні аспекти / Г. О. Балл / АПН України, Інститут психології ім. Г. С. Костюка та ін. – Рівне : Ліста – М., 2003. – 128 с.
8. Барбина Е. С. Формирование педагогического мастерства в системе непрерывного педагогического образования: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.04 / Барбина Елизавета Сергеевна. – К., 1997. – 471 с.
9. Белкин А. С. Ситуация успеха: как ее достичь / А. С. Белкин. – М. : Просвещение, 1991. – С. 48-78.
10. Бернштейн Н. А. Очерки по физиологии движений и физиологии активности. – М., 1966.
11. Беседина В. А. Нравственное воспитание молодежи в клубе: (Психологические и культурные аспекты) / В. А. Беседина. – Л.: Ленингр. орг. общества «Знание» РСФСР, 1988. – 16 с.

12. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. – Кн. 1 : Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. 280 с.
13. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. / І. Д. Бех. – К.: Либідь, 2003. – Кн. 2 : Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. - 344 с.
14. Бех І. Д. Технологія правилвідповідного виховного процесу / І. Д. Бех // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. – Зб. наук. пр. – Київ-Житомир, 2003. – Вип. 5. – Кн. 1. – С. 6-16.
15. Бібік Н. М. Проблеми професійного вдосконалення вчителів початкових класів / Н. М. Бібік // Післядипломна освіта в Україні. – 2002. – № 2. – С. 60–62.
16. Бобрицька В. Сучасний стан розроблення у психолого-педагогічних дослідженнях проблеми формування здорового способу життя майбутнього вчителя / В. Бобрицька // Рідна школа. – 2005. - № 6. – С.15-18.
17. Богданова І. М. Професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів на основі застосування інноваційних технологій: дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04 / Богданова Інна Михайлівна. – К., 1998. – 398 с.
18. Богуш А. М. Духовні цінності в контексті сучасної парадигми виховання / А. М. Богуш // Виховання і культура. – 2001. – № 1. – С. 5-8.
19. Бойчев І. І. Підготовка майбутнього вчителя до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Бойчев Іван Іванович. – Ізмаїл, 2004. – 217 с.
20. Болтівець С. Якість психічного здоров'я: педагогічні критерії, прогнозування / С. Болтівець // Практична психологія та соціальна робота . – 2005. – № 5. – С.62-67.
21. Большой психологический словарь / Сост. и общ. ред. Б. Мещеряков, В. Зинченко. – Спб.: ПРАЙМ-ЕВРОЗНАК, 2003. – 672 с.
22. Бондаревская Е. В. Смыслы и стратегии личностно ориентированного воспитания / Е. В. Бондаревская // Педагогика. – 2001. – № 1. – С. 17-24.

23. Буряк В. К. Формування методологічної культури майбутнього вчителя / В. К. Буряк // Рідна школа. – 2005. – № 2. – С. 3-7.
24. Васянович Г. П. Концептуальні засади курсу „Педагогічна етика” / Г. П. Васянович // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2006. – № 5. – С. 18–24.
25. Ващук С. Потреба бути здоровим / С. Ващук // Директор школи. – 2006. – № 39 (423). – С. 18-20.
26. Ващенко О. Здоровий спосіб життя – важливий чинник виховання особистості: теоретико-методологічний аспект / О. Ващенко // Освіта вчителя. – С. 48–50.
27. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ „Перун”, 2004. – 1440 с.
28. Виробничі функції, типові задачі діяльності та вміння учителя іноземної мови (спеціаліста) / Колектив авторів під керівництвом С.Ю.Ніколаєвої. – К.: Ленвіт, 1999. – 96 с.
29. Власюк Г. Формування у школярів прагнення до ведення здорового способу життя / Г. Власюк // Рідна школа. – 2005. – № 11. – С.51-52.
30. Водовозова Е. Н. Умственное и нравственное развитие детей от первого проявления сознания до школьного возраста – [7-е изд., перераб. и доп.] – СПб., 1913.
31. Выготский Л. С. Собрание сочинений : в 6 т. / Л. С. Выготский. – М. : Педагогика, 1983. – Т. 3 : Проблемы развития психики. - 198– 368 с.
32. Гальперин П. Я. Психология как объективная наука : Избранные психологические труды / А.И. Подольский (ред.); РАО, Московский психолого-социальный ин-т. – М.; Воронеж : МПСИ : Изд-во НПО „МОДЭК”, – 2003. – 479 с.
33. Гаркава К.Г. Знову про здоров'я наших дітей / К.Г. Гаркава // Початкова освіта. – 2001. – № 19. – С. 10.
34. Геращенко Л. Першоумова нашого майбутнього: (Програма „ Обереги здоров'я ”) / Л.Геращенко // Упр. освітою . – 2001. – №22. – С. 14 – 15.

35. Геродот. Історії в дев'яти книгах / Геродот / Пер. А.Білецького. – К.: Наукова думка, 1983. – 516 с.
36. Геречка М. Психологічна готовність у контексті підготовки майбутніх фахівців / М. Геречка // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2002. - № 2. – С.155-162.
37. Гинецинский В. И. Основы теоретической педагогіки / В. И. Гинецинский. – СПбГУ, 1992.
38. Гиппократ. Ибранные произведения / Гиппократ: [Электронный ресурс] // [http:// i-patriot.com.ua / node/ 5](http://i-patriot.com.ua/node/5). – 2007. – 17 февраля.
39. Глузман О. В. Тенденції розвитку університетської педагогічної освіти в Україні: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.04 / Глузман Олександр Володимирович. – К., 1996. – 479 с.
40. Гончаренко С., Кушнір В. Педагогічний процес з погляду „філософії ХХІ століття” // Шлях освіти. – 2005. – № 1. – С. 2-7.
41. Гончаренко С. Український педагогічний словник. - К.: Либідь, 1997. - 376 с.
42. Горащук В. П. Формирование культуры здоровья школьников (теория и практика): монография / В. П. Горащук. – Луганск : Альма-матер, 2003. – 376 с.
43. Грама Н. Г. Професійна підготовка педагога-вихователя дошкільного закладу до економічного виховання дітей: монографія / Н. Г. Грама. – Одеса : Південноукраїнський державний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського, 2002. – 380 с.
44. Гриньова В. М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспекти): дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04/ Гриньова Валентина Миколаївна. – Харків, 2000. – 416 с.
45. Грушевський М. Історія України - Руси / М. Грушевський: [Электронный ресурс] // [http:// litopys.org.ua / hrushrus](http://litopys.org.ua/hrushrus).

46. Гудзь В. В. Історія України : підручник для студ. неісторичних спеціальностей вищ. навч. закл. / В. В. Гудзь. – К. : Видавничий Дім „Слово”, 2003. – 616 с.
47. Гузій Н. В. Педагогічний професіоналізм: історико-методологічні та теоретичні аспекти: монографія / Н. В. Гузій. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2004. – 243 с.
48. Давыдов В. В. Теория развивающего обучения / В. В. Давыдов. – М., 1996. – 544 с.
49. Демидова В. Г. Формування в майбутніх педагогів прогностичного компонента професійної діяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 „Теорія і методика професійної освіти” / В. Г. Демидова. – Одеса, 2001. – 20 с.
50. Денисенко Н. Теоретичні засади психолого-педагогічної та медичної реабілітації здоров'я дітей в освітньому процесі дошкільного навчального закладу / Н. Денисенко // Директор школи. – 2005. - № 13 (349). – С. 18-20.
51. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посібник / І. М. Дичківська. – К. : Академвидав, 2004. – 352 с.
52. Древнегреческая философия : От Платона до Аристотеля / [пер. с лат. и древнегреч.] – М. : ООО „Изд-во АСТ”; Харьков : „Фолио”, 2003. – 829 с.
53. Дубасенюк О.А. Теоретичні і методичні основи виховної діяльності педагога: Дис... доктора пед. наук: 13.00.04 / Дубасенюк Олександра Антонівна . – Житомир, 1996. – 527 с.
54. Дурай-Новакова К. М. Формирование профессиональной готовности студентов к педагогической деятельности : дис. ... доктора педаг. Наук: 13.00.01 / Дурай-Новакова К. М. – М., 1983. – 372 с.
55. Дьяченко М. И. Психология высшей школы / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович – [3-е изд., перераб. и доп]. – Минск : Университетское, 1993. – 368 с.

56. Дюмазедьє Ж. Культурная революция свободного времени (реферат книги) / Ж. Дюмазедьє // Культура в современном мире: опыт, проблемы, решения. Инф. сб. — Вып. 2. — М., 1991. — 92 с.
57. Евтеева Г. А. Психолого-педагогические основы использования свободного времени: дис. ... доктора пед. наук / 13.00.01. — Л., 1980.
58. Євтушевська Н. Виховний вплив спортивної діяльності на виховання моральності підлітків / Н. Євтушевська // Рідна школа. — 2006. — № 5. — С. 25–27.
59. Жданович Ю. Дозвілля: на радість собі, на користь іншим / Ю.Жданович // Рідна школа. — 2008. — № 9. — С. 34–35.
60. Загвоздкин В. К. Роль портфолио в учебном процессе. Некоторые психолого-педагогические аспекты (на основе материалов зарубежных источников) / В. К. Загвоздкин // Психологическая наука и образование. — 2004. — № 4. — С. 5–10.
61. Завгородня О. В. Проблема психологічного здоров'я: спроба теоретичного аналізу / О. В. Завгородня // Практична психологія та соціальна робота. — 2007. — № 1. — С. 55–57.
62. Закон України „Про вищу освіту” від 17.01.2002р. № 2984-III // Офіційний вісник України. — 2002. — № 8.
63. Закон України „Про освіту” від 23.05.1991р. № 1060-XII // Голос України. — 1991. — № 122.
64. Закон України „Про охорону дитинства” від 26.04.01 № 2402-III.
65. Звекова В. К. Літня педагогічна практика студентів III – курсу : щоденник практиканта / В. К. Звекова.- Ізмаїл : РВВ ІДГУ, 2004. — 20с.
66. Звекова В. К. Навчально-виховні практики у вищій школі : методичні рекомендації студентам, методистам, керівникам підрозділів закладів освіти / В. К. Звекова. — Ізмаїл : РВВ ІДГУ, 2005. — 32 с.
67. Звекова В. К. Педагогічна технологія підготовки студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів / В. К. Звекова // Науковий вісник

- Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д.Ушинського: Зб. наук. пр. – Одеса, 2007. – № 7-8. – С. 39-46.
68. Звекова В. К. Теоретичні засади дослідження проблеми організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів / В. К. Звекова // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського: Зб.наук.пр. – Одеса, 2008. – Вип. № 1-2. – С.31-39.
69. Звекова В. К. Теоретичні засади і технологія підготовки студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів / В. К. Звекова // Педагогіка і психологія професійної освіти. – Львів, 2007. - № 6. – С. 30–38 .
70. Звекова В. К. Становлення особистості вихователя: функціональна роль вищої педагогічної школи / В. К. Звекова // Проблеми особистості в сучасній науці: результати та перспективи досліджень: матеріали міжнар. науково-практ. конф. студентів і молодих науковців. – Одеса, 2005. – С. 98–100.
71. Здоровье детей Украины : актуальные проблемы и пути их решения // Здоров'я України. – 2004. - № 22 (107). – С. 24–25.
72. Зейгарник Б. В. Личность и патология деятельности. – М., 1971.
73. Зимняя И.А. Общая культура и социально-профессиональная компетентность человека / И. А. Зимняя. // Высшее образование сегодня. – 2005. – № 11. – С. 14-20.
74. Зязюн І. Концептуальні засади теорії освіти в Україні / І. Зязюн // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2000. – № 1. – С. 11–24.
75. Гвоздїй С. П. Формування здорового способу життя студентів як педагогічна проблема / Іванова І. В., Гвоздїй С. П., Поліщук Л. М., Козикін А. Г. [Електронний ресурс] // http://www.rusnauka.com/10.-ENXXIV_2007/Pedagogika/21528.doc.htm.
76. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы / Е. П. Ильин. – СПб.: Питер, 2002. – 512 с.
77. Карпова Э.Э. Категория качества в теории и практике подготовки учителя к профессиональной деятельности: дис. ... доктора пед. наук : 13.00.01 / Карпова Элла Эдуардовна. – Одесса, 1993. – 290 с.

78. Кічук Н. В. Освіта у сучасному світі (порівняльний контекст) : навчальний посібник / Н. В. Кічук. – Ізмаїл, 2001. – 88 с.
79. Кічук Н.В. Формирование творческой личности учителя в процессе вузовской профессиональной подготовки: дис. ... доктора пед. наук : 13.00.01 / Кічук Надежда Васильевна. – К., 1993. – 386 с.
80. Князян М. О. Самостійно-дослідницька діяльність майбутніх учителів іноземних мов: теорія і практика : монографія / М. О. Князян. – Ізмаїл : Сміл, 2006. – 242 с.
81. Князян М. О. Система формування самостійно-дослідницької діяльності студентів : монографія / М. О. Князян. – Ізмаїл : Сміл, 2006. – 224 с.
82. Коваленко Е.Э. Дидактические основы профессионально-методической подготовки преподавателей специальных дисциплин : дис... доктора пед. наук: 13.00.04 / Коваленко Е. Э. – К., 1999. – 407 с.
83. Коджаспирова Г.М., Коджаспиров А.Ю. Педагогический словарь: Для студ. высш. и сред. пед. учеб. заведений. – М.: Издательский центр „Академия”, 2001. – 176 с.
84. Кононенко Н. Особливості формування культури поведінки молодших школярів в умовах дозвілєвої діяльності / Н. Е. Кононенко // Рідна школа. – 2006. – № 7. – С.18–19.
85. Коменский Я. А. Великая дидактика / Я. А. Коменский. – М. : Учпедгиз, 1940. – 92 с.
86. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики: колективна монографія / [Бібік Н. М., Ващенко Л. С., Локшина О. І. та ін.] ; під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : „К.І.С.”, 2004. – 112 с.
87. Концептуальні засади розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір. Наказ МОН від 31.12.2004 р. № 998 // www.mon.gov.ua/education/average/topic/rozv/knc.doc.

88. Концепция видов и функций досуга в монографии Роже Сю «Досуг» // Культура в современном мире: опыт, проблемы, решения. Науч.-информ. сб. - Вып. 3. - М.: РГБ, 1995. - 128 с.
89. Корнієнко С. Корекція фізичного розвитку молодших школярів у системі школа – родина. – С.36-38.
90. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психологічний розвиток особистості / Г. С. Костюк. – К. : Радянська школа, 1989. – 608 с.
91. Коцур Н. Здоров'я дітей – здоров'я нації / Н. Коцур // Рідна школа. – 2007. – № 7. – С. 11–14.
92. Кремень В. Г. Філософія освіти ХХІ століття / В. Г. Кремень // Педагогіка і психологія. – 2003. – № 1 (XXXVIII). – С. 6–16.
93. Кремень В. Людиноцентризм в освіті: філософія нових підходів / В. Кремень // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2006. – № 1. – С. 7–18.
94. Кривошеєва Г. Л. Культура здоров'я у системі педагогічної культури майбутнього вчителя / Г. Л. Кривошеєва // Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова. Серія 16. Творча особистість учителя : проблеми теорії і практики. – 2004. – Вип. 1 (11). – С. 16–22.
95. Кривошеєва Г. Культура здоров'я особистості як соціально-педагогічна проблема / Г.Кривошеєва // Шлях освіти. – 2001. – №1. – С.35–37.
96. Крип'якевич І. Історія країни / І. Крип'якевич. – Львів, 1992. – С. 28.
97. Молчан О. Дозвілля як важливий фактор соціально-культурної реабілітації молодих інвалідів / О.Молчан // Рідна школа.
98. Казанжи І.В. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до позаурочної виховної роботи: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 „Теорія і методика професійної освіти” / І. В. Казанжи. – Одеса, 2002. – 20 с.

99. Кононенко Н. В. Коррекция личностных диспозиций детей-сирот в условиях детского дома: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Кононенко Наталья Вячеславовна. – Майкоп, 2006. – 167 с.
100. Крип'якевич І. Історія України / І. Крип'якевич – Дьвів: Світ, 1992. – 556 с.
101. Кузьмина Н. В. Методы системного педагогического исследования : учебное пособие / Н. В. Кузьмина, Е. А. Григорьева, В. А. Якунин и др. ; под ред. Н. В. Кузьминой. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1980. – 172 с.
102. Курлянд З. Н. Становлення позитивної Я-концепції майбутнього вчителя/ З. Н. Курлянд. – О. : ПНЦ АПН України. – М. П. Черкасов, 2005. – 163 с.
103. Леко Б. Здоров'я людини як психолого-педагогічна проблема / Б. Леко, Д. Вільчинський, С. Булгаков // Науковий вісник Чернівецького університету. – 2003. - Вип.182. Педагогіка та психологія. – С.141-146.
104. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонтьев. – М., 1975. – 304 с.
105. Леонтьева О. Педагогічні умови й шляхи формування здорового способу життя підлітків / О. Леонтьева // Рідна школа. – 2004. – № 2. – С. 15–16.
106. Лесгафт П. Ф. Избранные педагогические сочинения / П. Ф. Лесгафт. – М., 1988. – 396 с.
107. Линенко А.Ф. Теория и практика формирования готовности студентов педагогических вузов к профессиональной деятельности: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.01, 13.00.04 / Линенко Алла Францовна. – К., 1996. – 403 с.
108. Лісовий В.А. Формування у майбутніх учителів музики дослідницької позиції у здійсненні професійної діяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 „Теорія і методика професійної освіти” / В. А. Лісовий. – Одеса, 2003. – 20 с.
109. Литвиненко С. А. Соціально-педагогічна підготовка майбутнього вчителя / С. А. Литвиненко. – Одеса: СВД Черкасов М.П. : Рівне : РДГУ, 2004. – 302 с.

110. Лук'янова О. М. Стан здоров'я здорової дітей молодшого шкільного віку та шляхи його корекції / О. М. Лук'янова, Л. В. Квашніна // Перинатологія та педіатрія. – 2004. - № 1. – С. 3-5.
111. Майборода В. Вільний час – у правильне русло / В. Майборода // Рідна школа. – 2007. - № 10. – С.77-78.
112. Макаренко А. С. Собрание сочинений: в 5 т. / под общ. ред. А.Петровского. Т.1 : Педагогическая поэма. Ч. 1-2. – М. : „Правда”, 1971. – 431 с.
113. Макаренко А.С. Собрание сочинений: в 5 т. / под общ. ред. А.Петровского. Т.2: Педагогическая поэма. Ч. 3. – М.: „Правда”, 1971. – 384 с.
114. Максименко С. Д. Актуальні питання психологічного обґрунтування заходів пропаганди здорового способу життя серед підлітків та юнаків / С. Д. Максименко // Практична психологія та соціальна робота. – 2006. – № 11. – С. 1–3.
115. Маркова А. К. Психологические критерии и ступени профессионализма учителя / А. К. Маркова // Педагогика. – 1995. – № 6. – С. 55–63.
116. Маркович Л. Проблема здорового способу життя в межах шкільного курсу фізики / Л. Маркович // Рідна школа. – 2005. – № 6. – С.64–66.
117. Маслоу А. Мотивация и личность. – [3-е изд.] / А. Маслоу ; пер. с англ. – СПб. : Питер, 2008. – 352 с.
118. Мельник О. М. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до діагностичної діяльності: Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04 / О. М. Мельник. – К., 2002. – 21 с.
119. Мельник С. Моделювання діяльності інноваційного навчального закладу – школи сприяння здоров'ю / С. Мельник // Рідна школа. – 2006. - № 4 – С. 25–28.
120. Молчан О. Дозвілля як важливий фактор соціально-культурної реабілітації молодих інвалідів / О. Молчан // Рідна школа. – 2002. – № 2 . – С. 29–32.

121. Монтессори М. Значение среды в воспитании / М. Монтессори // Частная школа. – 1995. – № 4. – С. 122–127.
122. Мороз О. Г. Підготовка майбутнього вчителя: зміст та реорганізація : навчальний посібник / О. Г. Мороз, В. О. Сластьонін, Н. І. Філіпченко. - К.: Правда Ярославичів, 1997. - 168 с.
123. Нагорная Г. А. Формирование у студентов педагогических вузов профессионального мышления: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.01/ Нагорная Галина Анатольевна. - К., 1995. - 544 с.
124. Натанзон Э. Ш. Трудный школьник и педагогический коллектив : пособие для учителя / Э. Ш. Натанзон. – М. : Просвещение, 1984. – С. 42-89.
125. Науменко Ю. В. Здоровьеформирующее образование как модель социокультурной педагогической практики / Ю. В. Науменко // Управление образованием. 2006. – № 6. – С.22–26.
126. Неперервна професійна освіта: філософія, педагогічні парадигми, прогноз : [монографія] / [В. П. Андрущенко, І. А. Зязюн, В. Г. Кремень та ін.] ; / під ред. В. Г. Кременя. – К. : Наукова думка, 2003. – 853 с.
127. Нестеренко В. В. Підготовка майбутніх педагогів до виховання у дошкільників навичок здорового способу життя: дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.04 / Нестеренко Вікторія Володимирівна. – Одеса, 2003. – 229 с.
128. Ничкало Н. Неперервна професійна освіта як філософська та педагогічна категорії / Н. Ничкало // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – 2001. – Вип. I. – С. 9–22.
129. Новейший философский словарь / Сост. А.А. Грицанов. 3-е изд., исправл. – Мн.: „Книжный дом”, 2003. – 1280 с.
130. Овчарова Р. В. Справочная книга социального педагога / Р. В. Овчарова. – М. : Сфера, 2001. – 480 с.
131. Олексюк О. М. Формування духовного потенціалу студентської молоді в процесі професійної підготовки: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.04; 13.00.01/ Олексюк Ольга Миколаївна. – К., 1997. – 333 с.

132. Омельченко С. Здоров'я та здоровий спосіб життя людини: погляди, думки, висновки / С. Омельченко // Рідна школа. – 2005. – № 7. – С.6–9.
133. Освітні технології : навч.-метод. посіб. / [О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін.] / за заг. ред. О. М. Пехоти. – К. : „А.С.К.”, 2002. – 255 с.
134. Основи теорії тендеру: навч. посіб. – К.: „К.І.С.”, 2004. – 536 с.
135. Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу / [упоряд.: Степко М. Ф., Болюбаш Я. Я., Шинкарук В. Д., Грубінко В. В., Бабин І. І.] / за ред. В. Г. Кременя. – Київ-Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2004. – Ч. 2. – 202 с. – (Документи і матеріали).
136. Педагогика: Большая современная энциклопедия / Сост. Е.С. Рапацевич. – Мн.: „Современное слово”, 2005. – 720 с.
137. Педагогический энциклопедический словарь / Гл. ред. М. Бим-Бад; Редкол.: М.М. Безруких, В.А. Болотов, Л.С. Глебова. – М.: Большая Российская энциклопедия, 2003. – 528 с.
138. Педагогічна майстерність : хрестоматія : [навч. посіб.] / [упоряд.: І. А.Зязюн, Н. Г.Базилевич, Т. Г. Дмитренко та ін.] ; за ред. І. А.Зязюна. – К. : Вища школа, 2006. – 606 с.
139. Петрова З. А. Свободное время и нравственное развитие личности / З. А. Петрова. – М.: Знание, 1975. – 63 с.
140. Петрова І. Становлення та розвиток педагогіки дозвілля в Україні у 20-ті роки ХХ ст. / І. Петрова // Рідна школа. – 2005. – № 4. – С. 71–74.
141. Пехота Е. Н. Индивидуализация профессионально-педагогической подготовки учителя: Дис... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Пехота Елена Николаевна. – К., 1997. – 430 с.
142. Півняк Г. Стандарти вищої освіти у контексті Булонської декларації / Г. Півняк // Вища школа. – 2004. - № 5. – С.70-74.
143. Пискунов А. И. Хрестоматия по истории зарубежной педагогике / [сост. и авт. вводных статей чл.-корр. Акад. пед. наук СССР, проф. А. И.Пискунов]. – М. : Просвещение, 1971. – 560 с.

144. Пича В. М., Бестужев-Лада И. В., Димов В. М. Орлов Г. П., Коган Л. Н., Надольный И. Ф., Лисовский В. Т. Культура досуга / В. М. Пича, В. М. Димов. – К. : КГУ, 1990. – 240 с.
145. Плутарх. Моралии: сочинения. – М.: ЗАО Изд-во ЭКСМО-Пресс, Харьков: Изд-во Фолио, 1999. – 1120 с.
146. Покровский Е. А. Детские игры и гимнастика в отношении воспитания и здоровья молодежи / Е. А. Покровский. – М., 1893.
147. Потапчук Є.М. Соціально-психологічні основи збереження психічного здоров'я військовослужбовців: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра психол. наук : спец. 19.00.09 „Психологія праці в особливих умовах”/ Є.М.Потапчук. – Хмельницький, 2004. – 32 с.
148. Психология. Словарь / Под общ. ред. А.В.Петровского, М.Г.Ярошевского. - 2-е изд., испр. и доп. - М.: Политиздат, 1990.
149. Радул В. Соціальний характер виховання / В. Радул // Шлях освіти. – 2004. – № 3. – С. 6–9.
150. Реан А. А. Педагогика: учебное пособие / Н. В. Бордовская, А. А. Реан. – СПб.: Питер, 2006. – 304 с.
151. Резніченко Ю. Г. Стан здоров'я дітей великого промислового міста та шляхи його корекції / Ю. Г. Резніченко, Г. І. Резніченко // Педіатрія, акушерство та гінекологія. – 2007. - № 4. – С. 124.
152. Роджерс К. Свобода учиться / К. Роджерс, Д. Фрейберг. – М. : Смысл, 2002. – 527 с.
153. Розова Г. Співпраця вихователя ліцеїстів з батьками / Г. Розова // Рідна школа. – 2005. - № 5. – С. 40-41.
154. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – СПб. : Питер, 2007. – 713 с.
155. Руденко Л. Збагачення екологічного виховання скарбницею ідей В.О.Сухомлинського / Л. Руденко // Рідна школа. – 2005. – № 11. – С. 16 – 19.
156. Руссо Ж.-Ж. Педагогические сочинения : в 2 т. / під ред. Г. Н. Джибладзе. – М. : Педагогика, 1981. – Т.1. – 653 с.

157. Рибаків Б. А. Древняя Русь / Б. А. Рибаків. – М.: Изд-во АН СССР, 1963. – 361 с.
158. Савченко О. Здоров'язберігаючий вимір шкільної освіти / О. Савченко // Педагогічна газета. – 2006. – № 8. – С.1–2.
159. Савченко О. Здоров'я дітей – пріоритет реформування шкільної освіти / О. Я. Савченко // Шкільний світ. – 2000. - № 22. – С. 3.
160. Семенова И. И. Мониторинг эффективности деятельности общеобразовательной школы по укреплению здоровья учащейся молодежи / И. И. Семенова // Стандарты и мониторинг в образовании. – 2007. – № 2. – С.23–27.
161. Семиченко В. А. Проблемы мотивации поведения и деятельности человека. Модульный курс психологии. Модуль „Направленность”. (Лекции, практические занятия, задания для самостоятельной работы) / В. А. Семиченко. – К.: Миллениум, 2004. – 521 с.
162. Сеченов И. М. Избранные произведения / И. М. Сеченов. – Т. 1. – М., 1952.
163. Сисоєва С. О. Вектор розвитку особистості у постіндустріальному суспільстві / С. О. Сисоєва // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – 2001. – Вип. I. – С. 32–39.
164. Сисоєва С.О. Теоретичні і методичні основи підготовки вчителя до формування творчої особистості учня: дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04 / Сисоєва Світлана Олександрівна. – К., 1994. – 428 с.
165. Сковорода Г. С. Вступні двері до християнської добронравності. – <http://www.utoronto.ca/elut/Scovoroda/Vstupnidveri.html>.
166. Сковорода Г. С. Повне зібрання творів: у 2 т. / Г. С. Сковорода ; за ред. В.І.Шинкарука. – К. : Наукова думка, 1973. – Т. 2. – 576 с.
167. Согур Л. М., Куриленко Н. П. Здоровий спосіб життя у курсі шкільної валеології: народознавчий аспект / Формування професійної культури майбутнього вчителя початкових класів : зб. матеріалів республіканської науково-практичної конференції. – Т.2. – Вінниця, 1999. – С. 384–391.

168. Соколенко Л. Педагогічні умови формування культури здорового способу життя студентської молоді / Л. Соколенко // Рідна школа. – 2006. – № 7. – 29–31 с.
169. Софронова Л. А. Культура сквозь призму поезики / Л. А. Софронова. – М. : Языки славянских культур, 2006. – 832 с.
170. Стрельцов Ю. А. Культурология досуга : учебное пособие / Ю. А. Стрельцов. – М. : МГУКИ, 2002. – 184 с.
171. Сухомлинська О.В. До питання про розвиток змісту загальної середньої освіти / О.В.Сухомлинська // Шлях освіти. – 2004. – № 3. – С. 39-43.
172. Сухомлинский В. А. Павлышская средняя школа: Обобщение опыта учебно-воспитательной работы в сельской средней школы / В. А. Сухомлинский. – [2-е изд]. – М. : Просвещение, 1979. – 396 с.
173. Сухомлинский В. А. Сердце отдаю детям / В. А. Сухомлинский. – [изд. 7-е]. – К. : Радянська школа, 1981. – 212 с.
174. Теслюк В. Формуємо поняття про здоровий спосіб життя / В. Теслюк, Є. Неведомська // Рідна школа. – 2002. – № 6. – С.64-67.
175. Титаренко Т. М. Специфіка настанов молоді на здоровий спосіб життя / Т. М. Титаренко // Практична психологія та соціальна робота. – 2004. – № 6. – С.65–68.
176. Титов Б. А. Социализация детей, подростков и молодежи в сфере досуга / Б. А. Титов. – СПб., СПбГУКИ, 1997. – 276 с.
177. Ткаченко В. Національні традиції у фізичному вихованні молодших школярів / В. Ткаченко // Рідна школа. – 2003. – № 9. – С. 47–49.
178. Толмачова С. Р. Дитяча інвалідність як медико-соціальна проблема / С. Р. Толмачова // Педіатрія, акушерство та гінекологія. – 2007. – № 4. – С. 9–10.
179. Троцко Г.В. Теоретичні та методичні основи підготовки студентів до виховної діяльності у вищих педагогічних навчальних закладах : дис... доктора пед. наук: 13.00.04., 13.00.01 / Троцко Г. В. – Харків, 1997. – 421 с.

180. Указ Президента України „Про Національну доктрину розвитку освіти” від 17.04.02 р. // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2002. – № 2. – С. 9-22.
181. Усачова Г. Культурно-дозвілєва діяльність як фактор розвитку основ гуманістичного світогляду молодших школярів / Г. Усачова // Рідна школа. – 2005. – № 7. – С. 55–58.
182. Ушинский К. Д. Воспитание человека: Избранное / К. Д. Ушинский / С.Ф. Егоров (сост. и авт. вступ. статьи). – М.: Изд. Дом „Карапуз”, 2000. – 256 с.
183. Федоров А., Шарманова С. Поведенческие факторы здоровья детей и подростков / Федоров А., Шарманова С., Калугина Г. // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2007. – С.95-99.
184. Федусенко Ю. Особливості впливу навчально-ігрової діяльності на розвиток основних психічних процесів у молодшому шкільному віці / Ю. Федусенко // Рідна школа. – 2003. – № 10. – С.23–24.
185. Філіпп'єва О. А. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до валеологічного виховання учнів: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Філіпп'єва Ольга Анатоліївна. – Кіровоград, 2008. – 248 с.
186. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи : навчальний посібник / М. М. Фыцула. – К.: Академвидав, 2006. – 352 с.
187. Франкл В. Человек в поисках смысла: Сборник: Пер. с англ. и нем / Общ. ред. Л. Я. Гозмана и Д. А. Леонтьева; вст. ст. Д. А. Леонтьева. – М.: Прогресс, 1990. – 368 с.
188. Узнадзе Д. Н. Экспериментальные основы психологии установки / Д. Н. Узнадзе // Психологические исследования . – М., 1966.
189. Хільчевська В. С. Сформованість когнітивних функцій дітей шкільного віку залежно від рівня гармонійності фізичного розвитку / В. С. Хільчевська, Н. К. Богуцька, О. О. Шахова // Педіатрія, акушерство та гінекологія. – 2007. – № 4. – С.12–13.

190. Хмелюк Р.И. Профотбор и первоначальная подготовка студентов педагогических институтов: автореф. дис. на здобуття наук.ступеня д-ра пед.наук: спец. 13.00.01 „ Теория и история педагогики ” / Р. И. Хмелюк. - Л., 1972. – 32 с.
191. Хмель Н.Д. Теоретические основы профессиональной подготовки учителя : дис... доктора пед. наук: 13.00.01 / Хмель Н. Д. – Алма-Ата, 1986. – 376 с.
192. Хомич Л.О. Професійно-педагогічна підготовка вчителя початкових класів. – К.: „Магістр-S”, 1998. – 200 с.
193. Цокур О. С. Категория педагогического сознания в теории и практике профессиональной подготовки учителя: Дис... д-ра пед. наук: 13.00.01, 13.00.04 / Цокур Ольга Степановна. – Одесса, 1998. – 469 с.
194. Цьось А. Національні традиції фізичного виховання / А.Цьось // Рідна школа. – 1999. - № 10. – С.23-27.
195. Цьось А. Розвиток фізичного виховання на території України з найдавніших часів до початку ХІХ ст.: дис... доктора наук : 24.00.02. / Цьось Анатолій Васильович. – Х., 2005. – 437 с.
196. Чебыкин А.Я. Диагностика и коррекция мышления у развивающейся личности / Л. Н. Цибух, А. Я. Чебыкин. – Одесса: ЮНЦ АПН Украины, 2002. – 172 с.
197. Чернишова Є. Стан підготовки майбутнього вчителя до формування в учнів основ знань щодо здоров'я та безпеки життєдіяльності / Є. Чернишова // Рідна школа. – 2003. – № 12. – С. 8–10.
198. Шацкий С. Т. Избранные педагогические сочинения / С. Т. Шацкий. – Т. 1. – М., 1980.
199. Шкуркіна В. Формування здорового способу життя дітей-сиріт (соціально-педагогічний аспект) / В. Шкуркіна // Рідна школа. – 2003. – № 3. – С. 55–57.

200. Шулигіна Р. А. Педагогічні умови організації вільного часу старшокласників / Р. А. Шулигіна // Нові технології навчання : наук.-метод. зб. – К. : Наук. метод. центр вищої освіти, 2004. – Вип. 36. – С. 125–137.
201. Щуркова Н. Е. Педагогическая технология / Н. Е. Щуркова. – М. : Педагогическое общество России, 2002. – С. 79-84.
202. Юркевич П.Д. Вибрані твори: Ідея, серце, розум і досвід: Пер. з рос. / С.Ярмусь. – Вінніпег: Колегія Св. Андрія, 1984. – 167 с.
203. Ядов В. А. О диспозиционной регуляции социального поведения личности / В. А. Ядов // Методологические проблемы социальной психологии. – М., 1975.
204. Якунин В. А. Педагогическая психология / В. А. Якунин. – СПб. : Полиус, 1998. – 639 с.
205. Яременко Н. В. Історичний аспект дослідження проблеми підготовки учителів до організації дозвіллевої ігрової діяльності школярів / Н. В. Яременко // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського (м. Одеса). – 2002. – № 10. – С.131–135.
206. Яременко Н. В. Характеристика готовності майбутніх учителів до організації дозвіллево-ігрової діяльності учнів основної школи / Н. В. Яременко // Нові технології навчання Наук.-метод. зб. – К.: Наук. метод. центр вищої освіти, 2007. – Вип. 49. – С. 43-50.
207. Ясперс К. Философия веры / К. Ясперс. – М., 1990.
208. Allport F. H. Theories of perception and the concept of structure. – N. Y. – 1955.
209. Allport G.W. The person in psychology: Selected essays. – Boston: Beacon Press, 1968. – 440 p.
210. Bail R. Du temps libéré pour apprendre // Le français dans le monde. – 2004. – № 328. – P. 49-51.
211. Bartlett F. S. Remembering. – London, 1950.

212. Bruner, J.S., Postman L. On the perception of incongruity // J. of Personality. – 1949. – Vol. 18.
213. Bruner, J.S. The narrative construction of reality. In H.Beilin & P.B.Puffall (Eds) / Piaget's theory: Prospects and possibilities. Hillsdale, NJ: Erlbaum. – 1992. – P. 229-248.
214. Brunswik E. Organismic achievement and environmental probability // Psychol. Rev. – 1943. - № 50.
215. Edgington K. Civil aviation. In: Cox RAF, Edwards F. C., Palmer K. editors. Fitness for work. The medical aspects. - Oxford: Oxford University Press, 2000. – P. 534-542.
216. Freeman G. L. The problem of set // Amer. J. Psychol. – 1939. - № 52.
217. Fromm E. The art of loving. – New York: Harper and Row, 1974. – 128 p.
218. Hall C. S., Lindzey G. Theories of personality. – N.Y. – 1970.
219. Kaplan M. Leisure: Theory and Police. – N.Y.-L., 1986.
220. Koffka K. Über Latente Einstellung. Bericht über den IV. Kongress für exper. Psychol. In Insbruck. – 1911.
221. Külpe O. Versuche über Abstraktion // Ber. J. Kongr. Exp. Psychol. - Berlin, 1904.
222. Krauss R. Physician Profile on Dr. Krauss / R. Krauss [Электронный ресурс] // www.healthgrades.com/consumer/index.cfm
223. Lewin K. A dynamic theory of personality. – N.J. – 1935.
224. Luchins A. S. Mechanization in problem solving // Psychol. Monogr.. – 1942. – Vol. 54.
225. Maslow A.H. (1987). Motivation and personality. – New York: Addison – Wesley Educational Publishers, Inc., 1987. – 293 p.
226. Miller N. Learnable drives and rewards / N. Miller // Stevens S. (Ed.) Handbook of experimental Psychology. – N.Y.: Willey, 1951. – P.435-472.
227. Robinson D. An intellectual history of psychology. – N.Y., 1981.
228. Rogers C.R. A way of being. – Boston: Houghton Mifflin Company, 1980. – 395 p.

229. Sartre J.P. Existentialism and human emotions. – New York: The Wisdom library, 1957. – 96 p.
230. Siipola E. M. A group study of some effects of preparatory set // Psychol. Monogr. - 1935. – Vol. 46.
231. Zangwill O. L. Bartlett's theory of memory / Oldfield R. C., Zangwill O. L. // Brit. J. Psychol. – 1942. - № 32.

ДОДАТКИ

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧОГО ДОЗВІЛЛЯ ШКОЛЯРІВ

Додаток А

Анкета

для діагностики готовності студентів до організації
здоров'язберігаючого дозвілля школярів

Шановний студенте! Подане анкетування здійснюється з метою виявлення Вашої готовності до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів. Просимо Вас відповісти на питання:

1. Розкрийте, будь-ласка, як Ви розумієте сутність поняття „здоров'язберігаюче дозвілля школярів”.

2. Які засоби організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів є, на Ваш погляд, найбільш ефективними?

3. Висловіть Ваше ставлення до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів:

- активно-позитивне
- позитивне
- байдуже
- негативне.

4. Здійсніть самооцінку рівня Вашої готовності до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів:

- високий
- вищий за середній
- середній
- низький.

5. Назвіть ті заходи навчально-виховного процесу у вищій школі, що викликають у Вас найбільший інтерес та впливають на процес оволодіння знаннями й вміннями організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів:

Додаток Б

Методика „Визначення ступеня задоволення діяльністю”

(за Н.Кузьміною)

Шановний студенте! Визначте, будь ласка, ступінь задоволення Вашою участю в організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів:

- максимум задоволення,
- задоволення,
- байдужість,
- незадоволення,
- максимум незадоволення.

Додаток В

Методика „Мотиви вибору професії”

(за В. Семиченко)

Організація здоров'язберігаючого дозвілля школярів є одним з аспектів професійної підготовки майбутніх учителів. Назвіть, чому Ви обрали цей вид професійної підготовки - тому, що він:

1. Вимагає спілкування з різними людьми.
2. Подобається батькам.
3. Передбачає високе почуття відповідальності.
4. Вимагає переїзду на нове місце проживання.
5. Відповідає моїм здібностям.
6. Дозволяє обмежитися наявною освітою.
7. Дає можливість приносити користь людям.
8. Сприяє розумовому й фізичному розвитку.
9. Є високооплачуваним.
10. Дозволяє працювати близько від дому.
11. Є престижним.
12. Дає можливість для росту професійної майстерності.
13. Є єдиною можливістю у обставинах, які склалися.
14. Дозволяє реалізувати здібності до керівної роботи.
15. Є привабливим.
16. Є близьким до улюбленого шкільного навчального предмету.
17. Дозволяє відразу отримати хороший результат праці для інших.
18. Вибраний моїми друзями.
19. Дозволяє використовувати професійні вміння поза роботою.
20. Дає великі можливості проявити творчість.

Додаток Д

Методика „Здатність майбутнього вчителя до саморозвитку”

(за В. Семиченко)

Дайте відповіді на запропоновані питання й оцініть їх:

1. Я прагну вивчити себе:

- так (5 балів),
- скоріше так, ніж ні (4 бала),
- і так, і ні (3 бала),
- скоріше ні, ніж так (2 бала),
- ні (1 бал).

2. Я залишаю час для саморозвитку, як би я не був зайнятий роботою й домашніми справами:

- так (5 балів),
- скоріше так, ніж ні (4 бала),
- і так, і ні (3 бала),
- скоріше ні, ніж так (2 бала),
- ні (1 бал).

3. Перепони, які виникають, стимулюють мою активність:

- так (5 балів),
- скоріше так, ніж ні (4 бала),
- і так, і ні (3 бала),
- скоріше ні, ніж так (2 бала),
- ні (1 бал).

4. Я шукаю зворотний зв'язок, оскільки це допомагає мені пізнати й оцінити себе:

- так (5 балів),
- скоріше так, ніж ні (4 бала),
- і так, і ні (3 бала),
- скоріше ні, ніж так (2 бала),
- ні (1 бал).

5. Я рефлектую свою діяльність, приділяючи на це спеціальний час:

- так (5 балів),
- скоріше так, ніж ні (4 бала),
- і так, і ні (3 бала),
- скоріше ні, ніж так (2 бала),
- ні (1 бал).

6.Я аналізую свої почуття й досвід:

- так (5 балів),
- скоріше так, ніж ні (4 бала),
- і так, і ні (3 бала),
- скоріше ні, ніж так (2 бала),
- ні (1 бал).

7.Я багато читаю:

- так (5 балів),
- скоріше так, ніж ні (4 бала),
- і так, і ні (3 бала),
- скоріше ні, ніж так (2 бала),
- ні (1 бал).

8.Я широко дискутую з питань, які мене цікавлять:

- так (5 балів),
- скоріше так, ніж ні (4 бала),
- і так, і ні (3 бала),
- скоріше ні, ніж так (2 бала),
- ні (1 бал).

9.Я вірю у свої можливості:

- так (5 балів),
- скоріше так, ніж ні (4 бала),
- і так, і ні (3 бала),
- скоріше ні, ніж так (2 бала),
- ні (1 бал).

10.Я прагну бути більш відкритим:

- так (5 балів),
- скоріше так, ніж ні (4 бала),
- і так, і ні (3 бала),
- скоріше ні, ніж так (2 бала),
- ні (1 бал).

11.Я усвідомлюю ой вплив, який мають на мене оточуючі люди:

- так (5 балів),
- скоріше так, ніж ні (4 бала),
- і так, і ні (3 бала),
- скоріше ні, ніж так (2 бала),
- ні (1 бал).

12.Я займаюсь своїм професійним розвитком і маю позитивні результати:

- так (5 балів),
- скоріше так, ніж ні (4 бала),
- і так, і ні (3 бала),
- скоріше ні, ніж так (2 бала),
- ні (1 бал).

13.Я отримую задоволення від засвоєння нового:

- так (5 балів),
- скоріше так, ніж ні (4 бала),
- і так, і ні (3 бала),
- скоріше ні, ніж так (2 бала),
- ні (1 бал).

14.Відповідальність, яка зростає, не лякає мене:

- так (5 балів),
- скоріше так, ніж ні (4 бала),
- і так, і ні (3 бала),
- скоріше ні, ніж так (2 бала),
- ні (1 бал).

15. Я позитивно поставився б до мого зростання по службі:

- так (5 балів),
- скоріше так, ніж ні (4 бала),
- і так, і ні (3 бала),
- скоріше ні, ніж так (2 бала),
- ні (1 бал).

Додаток Ж

Тест для діагностики рівня володіння методологічними знаннями

Оберіть правильний варіант відповіді:

1. За висловом В.Кременя, людина розумна у ХХІ столітті – це та, яка:

- а) „багато працює”;
- б) „підкується про власне здоров'я та здоров'я інших людей”;
- в) „постійно навчається, все своє життя й діяльність будує на основі знань”.

2. З наукової позиції О.Савченко, сучасними вимірами освіти є:

- а) „активізація, оптимізація навчально-виховного процесу, взаємодія учня й вчителя”;

б) „відкритість, варіативність, діалогічність, компетентність, державно-громадська оцінка відповідності досягнень нормативним вимогам, соціальним і особистісним очікуванням”;

- в) „фінансування, атестація учителів, експертиза змістового, підручничого й технологічного забезпечення, впровадження моніторингу якості”.

3. За І.Бехом, в особистісно орієнтованій технології виховання вихователь виступає, як:

- а) „ментор”;
- б) „людина, що постійно обґрунтовує свою шкалу цінностей, свої переконання й погляди на життя”;

в) „суб'єкт педагогічної творчості”.

4. Наскрізними для всіх рівнів шкільної освіти головних компетентностей виступають:

- а) уміння навчатися, загальнокультурна грамотність, інформаційно-комунікативна компетентність, соціальна компетентність, громадянська компетентність, підприємницька компетентність, компетентність, що зберігає здоров'я;

- б) навчально-пізнавальна, комунікативна, соціальна компетентності;
- в) полікультурна, соціально-професійна, інформаційно-технологічна компетентності.

Додаток 3

Тест для діагностики рівня володіння професійно-теоретичними знаннями

Оберіть правильний варіант відповіді:

1. Дозвілля – це:

а) відпочинок, вільний від занять час, котрий дитина проводить з батьками;

б) цілеспрямований процес передачі і засвоєння знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини;

в) вільний від обов'язкової діяльності час, котрий використовується для ігор, читання, праці, занять спортом, мистецтвом, технікою, завдяки чому дитина розвивається морально, розумово й фізично.

2. Психологічними закономірностями молодших школярів є такі:

а) діти цього віку орієнтуються на норми поведінки та цінності вчителя більше, ніж на думки ровесників;

б) учні орієнтуються на норми поведінки та цінності ровесників більше, ніж на думки вчителя;

в) молодші школярі легше усвідомлюють вчинки та їх мотиви в інших людей, ніж свої власні;

г) молодші школярі легше усвідомлюють власні вчинки та їх мотиви, ніж вчинки та мотиви інших людей;

д) молодшому школяреві властивий розрив між знанням моральних норм та відповідною поведінкою;

є) молодшому школяреві не властивий розрив між знанням моральних норм та відповідною поведінкою;

ж) молодші школярі прагнуть зробити більше, ніж вони можуть;

з) молодші школярі прагнуть зробити лише те, що вони можуть зробити;

к) нерозуміння – типова картина взаємин дорослих і молодших школярів;

л) якщо в дитини є два конкуруючі мотиви, які на даний момент перебувають у потенційному стані, то перемагає той мотив, який актуалізувався раніше;

м) якщо в дитини є два конкуруючі мотиви, які на цей момент перебувають у потенційному стані, то перемагає той мотив, який актуалізувався пізніше;

н) особистісне спілкування і навчально-професійна діяльність у молодшого школяра є провідними.

3. Індикаторами здоров'я є:

а) „мускульно-м'язові достоїнства”;

б) „тілесно-фізичні характеристики”;

в) „стан і ступінь розвитку тіла людини, характер його функціонування, динаміка змін, узгодженість чи розбалансованість із соціальним буттям суб'єкта”;

г) зв'язок „людини тілесної і людини духовної”.

4. Компонентами здоров'язберігаючого дозвілля школярів є:

а) „норми соціальної поведінки дитини із збереження індивідуального й суспільного здоров'я”;

б) „активний відпочинок, прагнення до здорового способу життя, дотримання режиму дня”;

в) „духовно-ціннісний, когнітивний, фізичний”.

Додаток К

Тест для діагностики рівня володіння професійно-прикладними знаннями

Оберіть правильний варіант відповіді:

1. Цінність здоров'я набуває достатньої дієвості, якщо школяр усвідомлює й утверджує своє фізичне і моральне „Я”:

- а) у спорті;
- б) у взаєминах з товаришами;
- в) у суспільно значущих справах і поведінці.

2. Гуманістично спрямовану життєдіяльність суб'єкта спрямовує:

- а) здоров'я;
- б) цінність здоров'я;
- в) цінність здоров'я для... .

3. Гігієнічний, терапевтичний вплив на дитину, виробленню у неї спритності, координації рухів слугує:

- а) евритмія (Р.Штейнер);
- б) космічне виховання (М.Монтессорі);
- в) штамп-група (П.Петерсен);
- г) самовивчення дитини (Ж.-О.Декролі).

4. Серед чинників фізичного виховання є такі:

- а) природні;
- б) гігієнічні;
- в) демократичні;
- г) соціальні;
- д) виховні.

Додаток Л

Тест для діагностики рівня володіння діагностувальними вміннями

1. Розробіть засоби діагностики ставлення школярів до таких форм позаурочної фізкультурно-спортивної діяльності: гімнастика перед уроками; фізкультурні хвилинки і паузи; позаурочні заняття (гуртки та секції); масові змагання, спортивні свята.

2. Запропонуйте методи оцінювання характеру виховання у школярів товариськості, дружби, колективної радості від ефективного виконання спільних зусиль.

3. Утворіть комплект методів діагностики рівня оволодіння знаннями учнів з рідним краєм, природою, історичними та культурними пам'ятками після проведення прогулянок, екскурсій, походів, мандрівок.

4. Укомплектуйте банк методик оцінювання рівня сформованості у школярів духовно-ціннісного, когнітивного й фізичного компонентів здоров'язберігаючого дозвілля.

Тест для діагностики рівня володіння конструктивними вміннями

1. Запропонуйте власні методичні засоби активізації здоров'язберігаючого дозвілля школярів з урахуванням специфіки роботи літнього оздоровчого табору.

2. Розробіть проект дозвілльового заходу з ознайомлення дітей з нормами здорового способу життя (з визначенням алгоритму його проведення, вимог, критеріїв оцінки досягнень учнів).

3. Утворіть програму для учнів початкової школи з організації їхнього здоров'язберігаючого дозвілля у позанавчальний час.

4. Розробіть систему навчально-виховних заходів з формування у школярів молодшого, середнього й старшого шкільного віку когнітивного компонента здоров'язберігаючого дозвілля.

Тест для діагностики рівня володіння рефлексивними вміннями

1. Здійсніть аналіз Вашої діяльності з організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів у період педагогічної практики на IV курсі.
2. Визначте позитивні й негативні сторони Вашої роботи в ході проведення виховного заходу з активізації здоров'язберігаючого дозвілля учнів.
3. Оцініть ступінь Вашої самореалізації в діяльності з організації дозвіллевого здоров'язбереження на етапі тренінгової роботи.
4. Здійсніть колективний аналіз у Вашій академічній групі будь-якого виховного заходу із здоров'язбереження, на якому Ви були присутні.